

DR. KOVÁCS ISTVÁN nyugállományú ezredes: AZ EURÓPAI HADERŐRŐL

DR. KOVÁCS ISTVÁN
nyugállományú ezredes

AZ EURÓPAI HADERŐRŐL

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság
2024

DR. KOVÁCS ISTVÁN

nyugállományú ezredes

AZ EURÓPAI HADERŐRŐL

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság
2024

ISBN 978-615-6248-08-4

Szerkesztette:

Till Szabolcs

Kiadja:

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság

www.hadijog.hu

Kiadó képviselője:

Kádár Pál

Katonai.jog@gmail.com

A kötet a Honvédelmi Minisztérium támogatásával valósult meg.

Előszó

„A békeidőszaki válságok fegyveres kezelésének jogi aspektusai” című tanulmány „Utószóval” kiegészített változatának egy esetleges Unió közös haderőről szóló részében¹ kifejtett szubjektív vélemény tovább gondolására és lehetséges megvalósítása a jelen és jövő katonai jogászai számára ígért izgalmas feladatokat. A tanulmány emlékkönyvben való megjelenése, továbbá egyéb személyes körülmények miatt, valamint a világ jelenkori puszkaporos állapotának égető kérdéseire történő ismételt szubjektív véleményformálás érdekében – grafomán kényszert érezve – próbát tesz a szerző a tanulmány folytatására az európai haderő témája központba állításával, vizsgálva egyúttal az ezzel összefüggésben meghatározó körülményeket is.

Mielőtt a tanulmányt elkezdem, rögzíteni szükséges, hogy katonai jogi pályám intellektuálisan legizgalmasabb része a jogalkotás volt. A rendszerváltozást követően számos kiváló kollégával sikerült közreműködni a katonai védelem jogállami keretek közé emelésében. (Sajnos ebben az időszakban a katonai védelem képessége nagyot süllyedt a költségvetési támogatások elégtelensége következtében.) Szerencsére az elmúlt évtizedben – fenntartva a professzionális haderő konstrukcióját – jelentős erőfeszítések történtek az önkéntes tartalékos rendszer kialakítására (nem eredménytelenül) és nem utolsósorban a katonai védelem finanszírozása vonatkozásában is radikális változások következtek be. A folyamatosan fejlesztett Honvédség finanszírozása mellett megkezdődött (újra indult) a korszerű védelmi ipar is. Mindezek reményt adnak egy új modern ütőképes „szuverén” Honvédség kialakítására.

¹ Kovács István: A békeidőszaki válságok fegyveres kezelésének közjogi aspektusai; In: Kádár Pál (szerk.): Múlt és Jövő; A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság szakmai válogatása a Magyar Honvédség 175 éves fennállása alkalmából; Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság 2023. 67-95., különösen az utolsó két lap.

Az Unió és általában Európa kollektív katonai biztonságának fundamentuma a NATO, amelynek részese az uniós tagság zöme. Ezért a NATO-kapcsolat vizsgálata az Unió biztonságának elemzése során a kollektív védelmi jellege miatt elengedhetetlen. Emiatt foglalkozik a tanulmány bő terjedelemben a NATO-t megalapozó Washingtoni Szerződéssel.

Európa katonai képessége és alkalmazási lehetőségei azonban túlmutatnak a NATO védelmi képességén, és ez az ok, amiért egy esetleges európai haderőről gondolkodni érdemes. Erről kíván szólni a tanulmány, de az Unió és a Nyugat biztonsága katonai képességeikkel összefüggő, bonyolult kérdések, amelyet NATO-tól elhatárolt módon nem lehet elvégezni.

Nagyobb terjedelmet kap az orosz-ukrán háború is, mivel ma ez a legfőbb inspiráció egy új Európai haderő létrehozására. E háború bővebb terjedelmű elemzése kívánja bemutatni az Unió biztonsági kereteit, jövőbeni lehetséges mozgásterét.

A szerző munkássága döntő részét katonai jogi területen a közjogi katonai igazgatási és más honvédelmi területek kodifikációs tevékenysége képezte. A tanulmány e területeket zömében átlépi, pl. politikai, geopolitikai, de katonai szakmai kérdésekben is, ezért e területeken bizonyára fellelhető hiányosságokért jóindulata elnézését kér e tanulmány olvasójától.

A tanulmány írásának ideje talán a XXI. századi történelem eddigi legfeszültebb időszaka (pandémia, orosz-ukrán forró háború, izraeli-palesztin viszony és a közel-keleti helyzet, a Vörös-tengeri támadások miatti a szállítási útvonalak veszélye, USA-kínai feszültségek, az európai gazdaság gyengülése). Mindezek a tanulmány tartalmára is kihatással vannak. Rögzített szerzői szándék volt, hogy kortörténeti illusztrációkként a napi benyomások által kiváltott elemeket később sem kívánta megváltoztatni a kézirat lezárásakor (kivéve a nyilvánvalóan megalapozatlanná vált elemeket).

A szerző köszönetet mond a tanulmány kéziratához adott szakvéleményekért és kritikákért Dr. Till Szabolcsnak és Dr. Zséli Jánosnak, valamint a leírásért és részbeni szerkesztésért László Krisztinának.

Egyházasgerge, 2024. szeptember 12.

**Dr. Kovács István nyugállományú
ezredes**

A szerkesztő előszava

„Az új Európai Unió haderő kiépítése és lehetséges alkalmazása (benne a béke időszaki válságok kezelése) a jelenkori katonai jogászság számára izgalmas új kihívást jelent akár már a jelenben is.”²

Viszonylag ritkán fordul elő az életben, hogy – történelmi idők tanújaként – megismerhessük olyan emberek vízióját és vállaltan szubjektív biztonságpolitikai értékelését makroszintű folyamatról, akik a jogi fogalmi keretek kidolgozásában részt vettek a magyarországi, majd a Varsói Szerződés egészére kiterjedő rendszerváltoztatás világtörténelmi csúcs-érzetétől napjaink veszélyeztetettségi paradigma-komplexumáig. Dr. Kovács István ezredes – törvényjavaslatok kidolgozójaként, majd a Honvédelmi Minisztérium jogalkotási szakterületén felelős osztályvezetőjeként is – több évtizeden keresztül, kritikus gondolatok megfogalmazójaként közreműködött e folyamatban.

A Szerző ennek során ráadásul bő másfél évtizeden keresztül hozzájárult a kötet szerkesztője világszemléletének alakításához is, hogy aztán – a társszerzői időszakot újabb másfél évtizeddel követően – a jelen esszé előkészítése során útjaik ismét találkozzanak. Az Európai Unió haderejének – a biztonsági kihívásokhoz, illetve a nemzeti haderők feladatrendszeréhez viszonyított kialakíthatósága – a szerző és a szerkesztő, a korábbi mentor és tanítványa számára közös *enigma*.

A Szerző bemutatásával összefüggésben a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság Schultheisz Emil Emlékérmének 2023. évi átadásakor elhangzott laudáció szerkesztett változatát idézzük, amely – akkor még a kézirat megkezdésére irányuló fázisban – az életmű méltó összefoglalását adta:

„Kovács István nyugállományú ezredes a Honvédelmi Minisztériumban töltött több évtizedes szakmai tevékenysége során maradandó hatást gyakorolt a honvédelem közjogi szabályozási rendszerére. Az 1952. február 14-én született tagtársunk kritikai szellemisége, értékelő és összefoglaló

² Kovács István: A békeidőszaki válságok fegyveres kezelésének közjogi aspektusai; In: Kádár Pál (szerk.): Múlt és Jövő; A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság szakmai válogatása a Magyar Honvédség 175 éves fennállása alkalmából; Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság 2023. 95.

szemléletmódja jelentős mértékben járult hozzá az 1993-as honvédelmi törvénytől az Alaptörvényig terjedő szabályozási időszak közjogi döntéseinek kialakításához. Amellett, hogy Alkotmány-módosítások, három honvédelmi törvény és végrehajtási rendeleteik előkészítésében vett tevékenyen részt, a hadköteles katonák jogállásáról szóló sarkalatos törvény elfogadásától az önkéntes haderőre áttérés előkészítéséig neve összefonódott a sor- és tartalékos katonai szolgálat, illetve a polgári szolgálat dilemmaival.

A ma átadásra kerülő elismerés meghatározó tényezője, hogy kodifikációs tapasztalatait rendszeresen publikálta és ennek során társaságunk folyóiratát, a Katonai Jogi és Hadijogi Szemlét is megtisztelve országgyűlési kiadvány által hivatkozott szerzővé vált.³ Kovács István a Magyar Honvédség 175. évfordulója és a Szemle tizedik születésnapja előtt tisztelgő, megjelenés alatt álló Múlt és Jövő című tanulmánykötetünk azon szerzője, aki a békeidőszaki válságok fegyveres kezelésének közjogi aspektusait értékelő, 2015-ben megjelent tanulmánya ismételt kiadását az időközi fejleményekre reflektáló utószóval egészítette ki.

Az elmúlt hetvenegy év során ugyanakkor nem volt mindig evidens, hogy tagtársunk a honvédelem ügye iránt elköteleződhet-e egyáltalán. (...) 1983-ban a Polgári Védelem Országos Parancsnoksága hivatásos állományába jelentkezésének meghatározó körülménye volt egyik testvére fiatalorként politikai okból történő elítélése. A hazaszeretet és a kritikus szemlélet összeegyeztetésére való törekvés végig kísérte pályafutását.

A polgári védelemtől a Honvédelmi Minisztérium hivatásos katonai állományába vezetett az út, amely kodifikációs, illetve koordinációs osztályvezetői beosztások ellátásával, ezredesi rendfokozatban zárult. A 2005-ös átszervezés során megvalósult kényszerű kiválást követően megbízási szerződéssel, majd

tisztviselőként 2011-ig közreműködött a honvédelmi döntés-előkészítésben.

A honvédelem többszöri átszervezését végig kísérő szakmai életútja és emberi hozzáállása iskola-teremtő volt a mai „ötvenesek” védelmi és biztonsági reformot előkészítő tevékenysége szempontjából is. A rendszerváltó jogásztiszti generáció egyik utolsó „nagy bölényeként” is említjük. A 15/2023. (III. 31.) elnökségi határozat alapján átadásra kerülő 2023. évi Schultheisz emlékérem e tisztelet és köszönet szimbóluma.”

A Szerző jobbitó szándékú, de kritikus szemlélete a jelen esszé szempontjából is meghatározó jellegzetesség: a makroszintű trendek és konkrét események egymásra vetítése során a megállapítások részben vitathatók lehetnek, de ez a Szerző céljától megítélésünk szerint nem idegen: gondolkodásra és mérlegelésre késztet, miközben végső soron optimista.

Egyáltalán nem elégedett a globalizált világ, különösen a civilizációs értelemben egységként kezelt „Nyugat” mostanra kialakult helyzetével, azonban – kiindulva a társadalomtudományi igazságok osztottságának paradigmájából – a problémák és trendek feltárásával, a másik oldal(ak) érveinek felvázolásával együtt kíván hozzájárulni a javított, fenntartható civilizációs modell kifejlesztéséhez a biztonsági intézményrendszer nemzetközi aspektusainak fókuszán keresztül. Kiinduló pontja ehhez a Francis Fukuyama – Samuel Huntington vita, vállaltan az utóbbi, kulturális meghatározottság pozíciójából következtetéseket levonva.

A „jelenkori puszkaporos állapotának” megértésére törekvő olvasó számára ajánljuk e könyvet, amely bár nem tekinthető a kiadást biztosító Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság hivatalos álláspontjának, azonban a védelmi és biztonsági problémák társadalmi tudatosítására irányuló társasági célrendszerbe szervesen illeszkedik.

A mű szerkesztői ajánlásakor így a nyugodt és szórakoztató időtöltés helyett további elmélyülésre és a trendek személyes mérlegelésére inspiráló olvasást kívánunk.

Budapest, 2024. szeptember 26.

Dr. Till Szabolcs

a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság
titkára

³ B. Müller Tamás: Hadkötelezettség; *Infojegyzet*2021/34. Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság Képviselői Információs Szolgálat 2021. május 14.
https://www.parlament.hu/documents/10181/39233854/Infojegyzet_2021_34_hadk%C3%B6telezettg.pdf/21f49155-d4d1-b295-3e52-24959fa0b34e?t=1620977283869

Bevezetés

A magyarországi rendszerváltozást követő közel két évtized a Nyugat diadala: megnyerte a hidegháborút, némi tétovázás után döntött a NATO fenntartásáról, erősítéséről és bővítéséről; a Nyugaterősödött, katonai, gazdasági és kulturális fölénye vitathatatlanra vált. A kelet-középeurópai volt szocialista államok – ugyan a vártnál nehezebben és lassabban – de integrálódtak a Nyugat rendszereiben (különösen: az Észak-atlanti Szerződés Szervezete, a NATO és az Európai Unió, EU).

Európán kívül elkezdődött, majd rakétasebességgel folytatódott Kína gazdasági és politikai felemelkedése. Oroszország nagy veszteséggel megőrizte egységét, megvédte gazdaságát (elsősorban a kitermelő és feldolgozó iparát) hatalmas áldozatokkal megerősítette haderejét. A kapitalista gazdasági rend sok százmillió ember számára magasabb életszínvonalat biztosított és milliárdnyi embert emelt ki a mélyszegénységből. E folyamatok az Amerikai Egyesült Államok (USA) vezetésével, meghatározó befolyásával történtek, amelyek ideológiai alapját a liberális demokrácia felfogás biztosította.

A globális kapitalizmus elmúlt évtizedekben történő kiterjedésének meghatározó gazdasági eleme a termelés kiszervezése volt a kevésbé profitábilis, nagyobb munkaigényű ágazatokban. Mozgatórugója nem csak az olcsóbb munkaerő, de a Nyugat társadalmainak katasztrofális demográfiai állapota volt. A termelés kiszervezésén túl a migráció ösztönzésében látták sokan az utóbbira a megoldást. Az eredmény ma már látható: egyre nyilvánvalóbb a sikertelensége, amelyet alapvetően a bevándorlók elégtelen integrációjának problémája okoz. Részbeni következménye a nyugati országokban a kisebb-nagyobb mértékben megemelkedett bűnözés és terrorizmus is.

A SARS-CoV-2 koronavírus megjelenése, majd szinte az egész világra kiterjedése mélyreható – a fundamentumig érő – sokkot eredményezett a világunkban. A természet (vagy emberi felelőtlenség) megmutatta erejét. A bénultság, a brutális küzdelem a védekezés eszközeiért, sok millió ember halála, súlyos betegsége a járvány leküzdése során nemcsak nemes összefogást eredményezett, hanem profitérdekű, nem tisztességes és sok esetben gusztustalan, politikai indíttatású versenyt is. Az ember megmutatta rosszabb énjét (valószínűleg a járvánnyal kapcsolatosan a jövőben még számos „érdekesség” fog napvilágra kerülni). A pandémia a világ gazdaságát is visszavetette. A globális gazdaság meghatározó elemét képező kihelyezett termelésre a raktárkészletek költségeit mellőző, „*just in time*” szállítási láncok hálóinak szétszaggatása erős ütest mért. Az olajozottan működő, „csak időben” termelési mód a fejlődő világ egy részének felemelkedését, gazdasági-társadalmi biztonságát, a befektetőknek magas profitot jelentett. A termelés kiszervezése távoli országokból induló hosszú beszállítási láncokat eredményezett, amelyek működése a szállítási útvonalak zavartalanságát és a termelési helyek gazdasági, politikai stabilitását követelte meg. E globális termelési módra a pandémián túl a Donald Trump elnök nevével fémjelzett patrióta gazdaság- és társadalmi politikai mérte a legnagyobb csapást.

Az orosz érdekszférából az egyes országok (Belorusszia, Ukrajna) kiszakításának kísérlete még a globalizáció terjeszkedésének eredménye, vélhetően így az orosz-ukrán háború kikényszerítése annak egyik csúcspontja az egypólusú világrend megőrzése érdekében. A globalizáció nyugati civilizációs termék, amely annak alapértékei szerint működik (ezek a görög demokrácia, filozófia és műveltség, a római jog és a kereszténység, a joguralom és hatalommegosztás, az emberi jogok; a gazdaság pedig a magántulajdon szentségén, verseny-vezérelt piacgazdaságon alapul). A nyugati, civilizációs alapon működő társadalom a globalizáció korában küldetéstudatú és liberális.

A nyugati civilizáció értékfelfogásának alapja az egyetemlegességre való törekvés: megítélése szerint a liberális demokrácia az emberi társadalom fejlődésének csúcspontja, ezért elterjedése törvényszerű, azt segíteni kell. Ennek számos módja közül egyik a példa ereje (a civilizáció eredményei, társadalmi jóléte), továbbá a változás érdekében történő befolyásolás, a szelídtől (pl. segélyezés, oktatás, kulturális modelleképítés, egészségügyi ellátás segítése) a durváig (Arab Tavasz, „Majdan-forradalom” stb.) vagy például a tömeges migráció ráterelése Európára. A nyugati civilizáció egyik meghatározó problémája a demográfiai krízis, amely talán egyik legfontosabb okává vált a termelés kiszervezésének.

A működő termelés megszakadását okozó pandémia mellett a demográfia egyik orvoslását segítő tömeges migráció is kezd kudarcossá válni. Szánalmas utóharcok folynak a spontán migráció megszüntetésére. Ha majd sikerülne is a folyamatot megállítani, a káros hatásai maradandóak, különösen Európában (a nehezen, vagy egyáltalán nem integrálódó tömegek szegregációja, bűnözés, terrorizmus, kilátástalanság, az eltérő kultúrák konfrontációja nemhogy segítik a demográfiai probléma leküzdését, de újfajta problémahalmazt eredményeznek).

I. Európa katonai helyzete a hidegháborút követően

A hidegháború befejezése óta Európa csendesnek, katonai konfliktusoktól mentesnek tűnt: jelentősebb fegyveres összeütközés a délszláv válság okán volt a széteső Jugoszlávia tagállamai között az 1990-es évtizedben. E konfliktust fegyveres erővel a NATO zárta le, amelynek már Magyarország is részese volt, mint új tagállam. Bár a Honvédség közvetlenül nem vett részt fegyveres műveletben, azonban az ország elhelyezkedése következtében védelmi és polgári infrastruktúrája jelentős szerepet játszott a konfliktus kezelésében.

A délszláv válság kezelésének módja bizonyította az Európai Unió tehetetlenségét, katonai ereje elégtelenségét az ilyen fajta fegyveres konfliktusok leküzdésére Európán belül is. Mentségére el kell mondani, hogy az Unió egy új típusú európai együttműködés, egységre törekvő politikai, gazdasági, de nem katonai szövetség. A katonai biztonság letéteményesének a NATO-t tekintette az Unió.

Mindamellettel teljesen jogos volt az USA szemrehányása az Unió tagállamai felé, különösen a közös védelemhez való hozzájárulás aránytalansága tekintetében (védelmi potyautasság). A jogos dörgedelem mellett ekkor még volt néha olyan érzése is az embernek, hogy természetesen a hozzájárulás erőteljes növelése mellett, de azért az európai tagállamok a NATO-ban ne erősödjenek olyan mértékben, amelyek megkérdőjelezhetnék az USA katonai erejének primátusát, valamint nehogy önálló biztonságpolitikai törekvései legyenek.

A délszláv válság lezárása sok tekintetében korszakhatárt jelentett. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa felhatalmazása nélküli háború humanitárius válságra hivatkozva egy új „kvázi állam” Koszovó létrejöttét eredményezte, amely a II. világháború utáni „határok megváltoztathatatlansága” elvét rúgta fel. Jellemző, hogy a délszláv háborút lezáró béke óta két államban (Koszovó, Bosznia) is békefenntartó katonai egységek folyamatos állomásozása indokolt.

A délszláv válságot követően Európa megnyugodott, tudomásul vette, hogy biztonsági alapját az USA katonai ereje jelenti. A nem NATO tagállamok célja a NATO védőernyője alá kerülés, illetőleg az Unió tagság elérése volt. A már említett potyautasság klasszikus időszaka folytatódott.

Magyar viszonylatban tipikus példája volt ennek az önkéntes haderőre történő átállás hatása. Az átállás gazdasági alapját egy több éves folyamatos katonai költségvetési emelkedés jelentette volna, amelyet az akkori miniszterelnök, Medgyessy Péter a NATO-nak ígért. Az önkéntes haderőre történő átállás jogi értelemben megvalósult, tartalmában az ígért költségvetési emelés elmaradása okán viszont a Honvédség képességeinek gyengülését eredményezte. Önmagában a professzionális haderőre történő átállás nem volt helytelen, hiszen az azt követő kormányok és az Alaptörvény is megerősítették a megoldást, csak a megvalósítás módja és egyes következményei okoztak gondot. A 2008-ban bekövetkezett gazdasági válság pedig a katonai költségvetés emelésének kérdését ismételten levette napirendről.

A világ a 9/11-tapasztalat következtében a nemzetközi terrorizmustól való félelemmel foglalkozott már. Nem volt túl szerencsés a kereskedelmi központ és a Pentagon elleni támadást az Észak-atlanti Szerződés (továbbiakban: NATO szerződés) 5. cikke szerinti esetben minősíteni. Magyarország és Európa NATO tagságának kötelezettségi primátusává ennek következtében a nemzetközi terrorizmus elleni harc vált (Afganisztán, Szíria, Irak) mintegy húsz évre. Erre figyelemmel - más európai államokhoz hasonlóan - a Honvédség tevékenységének centruma a külföldön történő, különböző megnevezésű és feladatot jelentő szolgálatteljesítés volt. A NATO tagságunk és Honvédségünk értékmérőjévé szinte ezen feladatellátása vált. Nemzetközi vélekedés szerint a Honvédség jól teljesített.

Európa biztonsági állapotában – az ukrán fejleményeken túl – jelentős változást 2015. évi kezdettel a tömeges migráció jelentett. A nyugati világ általános

rokonszenve által megindult tömeges bevándorlás azonban számos kockázatot is hordozott magában. Az iratok nélkül beözönlő, azonosítatlan tömeg jó része láthatóan nem menekült, hanem gazdasági bevándorló volt. A bevándorlás mértéke akkora volt, hogy sem az Unió, sem az adott állam jogát nem lehetett érvényesíteni. Bár igyekeztek tagadni, de nagy számban bejutottak Európába terroristák is a migránsok között megbújva. E folyamatos tömeges bevándorlás megakadályozásának egyetlen módja a határok lezárása volt. Ezt első ízben hazánk tette meg Európában az uniós külső határ déli határkerítéssel történő lezárásával, a „haladó” világ erőteljes tiltakozása mellett. Bár a határ őrizete és a határrend fenntartása nem katonai feladat a béke időszakában, azonban a határ lezárására és védelmére akkor a Honvédség volt csak képes. E védelem időszaka kissé hosszúra sikeredett.

A későbbiekben a migráció megakadályozásának érdekében az Unió számos más országában is igénybe vették a fegyveres erőket. Egyes országokban a haderők a terrorveszély miatt a közrend és közbiztonság védelme érdekében is felhasználásra kerültek.

Az egyes iszlám államok demokrácia-fordulata vagy erősítése érdekében 2011-ben indult Arab Tavasz sem hozta meg Nyugat által preferált változásokat. Elég csak arra utalni, hogy a demokratikus úton megválasztott iszlamista politikai erők által alakított kormányok fegyveres erők általi megdöntése általános megkönnyebbülést eredményezett. Értékelésünk szerint a szíriai polgárháború (ma is tart), valamint az Iszlám Állam megszületése és pokolian nehéz leverése, majd Irakból és Szíriából a harcok következtében megindult tömeges migráció sem az Arab Tavasz mérlegének jobbik oldalát erősítette.

Európa jelenlegi politikai állapotát az Európai Unióban – hasonlóan a Nyugat nagy részéhez – számos tényező határozza meg, vagy jelentősen befolyásolja.

- a) A gazdasági statisztikai adatok egyértelműen azt mutatják, hogy az Unió és Európa egészének súlya a világgazdaságban folyamatosan csökken. Ennek nem csak az az oka, hogy a világgazdaságban új szereplők jelentek meg (Kína, Vietnám, India, Indonézia stb.), hanem a korábbi versenytársakéhoz képest (USA, Japán) is hátrányba került. A globalizáció válsága, elsősorban az USA gazdasági protekcionizmusa is árt az Unió gazdaságának.
- b) Emelkedő politikai instabilitás: az USA politikai, gazdasági és katonai vezető szerepét a világ országainak egyre nagyobb hányada kezdi megkérdőjelezni. Ennek legfőbb okát az USA a kínai gazdasági felemelkedésében és Kína katonai és politikai súlyának megerősödésében látja. Új erőközpontok emelkednek fel (pl.: BRICS országok), amelyek a Nyugattal és a világ más részeivel is versenyben állnak. Ezt a folyamatot blokkosodásnak hívják manapság.
Ugyanakkor a nyugati világot nem csak a külső, hanem belső megosztottság is terheli. A hagyományos bal- és jobboldal versengését erőteljesen felváltja a liberális-konzervatív értékrend szembenállása, amely durvábbá és erőszakosabbá válik napjainkban. Az Uniót egyre jobban megosztja az Unió jövőjének kérdése (föderális irány vs. szuverén államok szövetsége).
- c) Az a)-b) pontokkal együtt világunkat nagyban befolyásolja az elmúlt évtizedtől jelentkező ideológiai értékrendi viták (woke, LMBTQ, új marxista vélemények erősödése stb.), amelyek ma már veszélyeztetik a hagyományos jogi értékrendeket is (szólás és véleménynyilvánítás szabadsága, sajtószabadság, demokrácia-felfogás stb.).

Témánk, az Európai haderő kérdése szempontjából meghatározóak az a)-c) pontokra adandó vélemények, megoldások is. Európában a NATO haderőn kívül önálló több nemzet akaratán alapuló haderő lehetséges létrehozása az Unió államaiban merült fel – első ízben de Gaulle Franciaországában – ezért a

továbbiakban az európai haderőn egy lehetséges NATO-tól részben vagy egészben elkülönülő Unió haderőt értjük.

II. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO)

A NATO

- a) független demokratikus nemzetállamok szövetsége;
- b) működési területe az Észak-atlanti térség;
- c) rendeltetése a működési területén lévő tagországok katonai biztonságának védelme katonai agresszió esetére;
- d) mint a világ legfejlettebb, legnagyobb gazdasági erejévé váló szövetség egyben katonai szempontból a legerősebb szervezetté vált. Ezen katonai védőernyő alá igyekszik szinte minden, az Észak-atlanti térségben levő szuverén állam. A felvétel speciális annyiban, hogy a NATO tagok előzetes egyhangú megegyezése és meghívás alapján történik;
- e) mint szervezet célja békés, katonai erőinek alkalmazásához valamely tagország elleni fegyveres agresszió szükséges;
- f) döntéseihez minden tagország egyező döntése (vagy legalábbis vétójának hiánya) szükséges, ilyen módon az egyik legdemokratikusabb nemzetközi szervezet;
- g) esetében az egyezmény 8. cikk szerinti nyilatkozatot kell tennie a tagállamnak, hogy a Szerződés szerint kötelezettségével ellentétes kötelme nincs (másképpen fogalmazva nem lehet fegyveres konfliktusban álló állam a NATO tagja).

A mai időszakban komoly nemzetközi feszültségek és háborúk terhelik a világot, amelyek jelentős kihívások elé állítják az államokat, nemzetközi szervezeteket és több vonatkozásban kisebb-nagyobb mértékben érintik a NATO-t is.

A NATO meghatározó tagállama a politikai súlya, gazdasági és katonai ereje miatt az USA. Az Egyesült Államok ugyanakkor a világ vezető állama, a hidegháború utáni világrend domináns pólusa. Az egypólusú világot, az USA vezette világrendet azonban komoly kihívások érik. Ennek során a szervezet számos

konfliktust vállal fel, köztük fegyveres konfliktusokba is belebonyolódik. Ezek a küzdelmek azonban az NATO szerződés hatályán és illetékességén kívüli cselekmények (ezért nem lehetett volna terrorista akciókat az 5. cikkely hatálya alá tartozó eseteknek minősíteni).

A világ vezető hatalmának megtartása és a nyugati civilizáció érdekében végzett konfliktusok zöme szűk értelemben a NATO-t nem érintő kérdések. Ezért a Szerződés módosítása nélkül az Észak-atlanti térségen kívül terjeszkedni, illetve ilyen területen lévő államokkal a NATO-t bővíteni nem lehetséges. Ugyanúgy nem lehetséges támadó hadműveletekben való fegyveres részvétel még az agresszorral szemben sem, ha a NATO-t nem éri katonai támadás.

Az újkori és európai fejlődés talán legfontosabb fejleménye az Unió kialakulása. A tanulmány vizsgálati területe elsődlegesen az Unió biztonságpolitikai és katonai vetülete összehasonlítva a NATO-val egy lehetséges európai haderő létrehozása kapcsán. Bár nem minden európai állam tagja az Uniónak, de zömében a még nem tagok az Unió tagjaivá kívánnak válni, ezért Európát az Unió fogalmaként célszerű használni általában Oroszország és az ortodoxia más, még az Unióhoz nem csatlakozó államának megkülönböztetésével.

III. A NATO és Oroszország viszonyának alakulása a hidegháború után

A hidegháborút lezárva a győztes Nyugatban értelemszerűen felmerült a NATO szükségességének kérdése. A vita azonban hamar lekerült a napirendről, elsősorban az USA érdekeire figyelemmel.

A NATO eredetileg a hidegháború terméke, megalakulásától fogva direkten politikai és katonai, áttételesen azonban gazdasági stabilitást is szolgált az Észak-atlanti térségben. A hidegháborút követően azonban az USA továbbra is a Nyugat katonai szövetségének tekintette, amelyet indokolt Oroszország azon nukleáris képessége, amely leggyengébb állapotában is fennmaradt és alkalmas lett volna egy totális háború esetén saját megsemmisülése árán elpusztítani az Egyesült Államokat. Emellett Oroszország gazdasága felállt a hidegháború utáni sokkból és folyamatosan fejlődött. Rövid időn belül ismét jelentős hatalommá vált (továbbra is az USA-t kismértékben megelőző nukleáris fegyverzettel rendelkezik, jóval korszerűbb, de karcsúsodott hadserege van és a különböző gazdasági statisztikák szerint is a világ 10. körüli gazdasági erejeként jelöli Oroszországot, amely a háborúig folyamatosan nőtt), bár szuperhatalmi státuszát elvesztette.

Vélhetően a NATO európai tagjai előtt is rövid időn belül nyilvánvalóvá vált, hogy Oroszország hatalmi téren alapvetően az USA-t tekinti szintje szerint partnernek. Európa mindkét fél számára köztes terület még akkor is, ha az USA tagadja Oroszország nagyhatalmi minőségét. Tekintve, hogy Oroszország folyamatos általános erősödése okán (a putyini korszakban) eldobta magától a legyőzött szerepét, a NATO-nak is változtatni kellett. A gyenge partneri viszony egyre inkább feszült, később ellenséges viszonyná vált. Volt azonban egy jó két évtizedes időszak, amikor a 9/11 miatt az USA-t a nemzetközi terrorizmus elleni harc kötötte le.

Ezt a feszült viszonyt a NATO folyamatos terjeszkedése okozta elsődlegesen. Oroszország – talán nem alaptalanul – egy *gentlemen's agreement* megállapodásra hivatkozott, amely szerint a NATO nem terjeszkedik Kelet-közép Európában.

Minden ország szuverén nemzetközi jogalany, amelynek lényeges eleme a világgal való nemzetközi kapcsolatának meghatározása, gyakorlása. Ennek során a leginkább az országok közötti biztonsági és katonai feszültségek emelhetők ki, amelyek az országok közötti viszonyok megromlását eredményezhetik. Közismert példa a hidegháború idejéből: az USA atomfegyvereket telepített Törökországba, amely komolyan kihatott a Szovjetunió biztonságára. Válaszként a Szovjetunió rakétákat telepített Kubába. Majdnem világháború lett belőle.

Végül győzött a józan ész és mindkét helyszínről a fegyvereket visszavonták. Sok mindent meg lehet tenni az országok katonai biztonsága érdekében, de tudni kell, hogy ezek válaszlépéseket eredményeznek. Az értelmetlen fegyverkezés esete, ha mindkét fél magasabb fegyveres szinten éri el a biztonsági egyensúlyt. Ennek belátása következtében józan cselekedetek is születnek. Atomcsend egyezmény, fegyverzetcsökkentés, különösen atomfejek és rakéták esetében, a fegyveres erők személyi állományának csökkentése stb. Az orosz-amerikai korábbi atomfegyver csökkentési kétoldalú megállapodásokkal szemben Kína folyamatosan emeli atomfegyverei számát, és nem kíván részese lenni a csökkentésekre vonatkozó tárgyalásoknak, megállapodásoknak.

Ez az időszak a katonai kiadások csökkentése mellett az olcsó orosz energiára támaszkodva folyamatos, szolid gazdasági növekedést eredményezett. Európa élen járt az ún. „zöldítésben” is, amelynek célja, szükségessége megkérdőjelezhetetlen, azonban arányai és egyes megoldásai vitathatóak, és az USA-val és Kínával szemben versenyhátrányt jelentenek. Ezen időszak biztonságpolitikai fókusza a nemzetközi terrorizmus elleni harc, amelyben az európai NATO tagállamok Európán kívül különböző módon (fegyveresen is) részt vettek.

A rendszerváltás évtizede végén a „visegrádi” államokkal kezdődött, majd egyes délszláv és balti államokkal folytatódott Oroszország egyre ingerültebb reakciója mellett a NATO bővítése. Oroszország biztonságpolitikai prioritása ezek után a posztsovjét térség feltétlen megtartása lett, mivel egyértelműen láthatóvá

vált, hogy a térségből leváló területek – pl. a balti-államok – az Unió taggá válás mellett nemhogy semlegessé váltak, hanem kifejezetten ellenségessé lettek új szövetségi rendszerükben. További erős feszültséget jelent, hogy ezen országokban élő, esetenként nagyszámú kisebbségeket – még az őshonos oroszokat is – nemcsak diszkrimináció és állampolgárság-hiány, hanem időnként fizikai atrocitások is érték.

A szláv identitás, a szlávság őshazája a mai Belorusz és részben Ukrajna területén alakult ki. Ez az identitás szoros érzelmi köteléket jelentett más szláv népekkel, különösen az oroszokkal. Anélkül, hogy a szláv néplélek bonyolult viszonyaiba kívülről belemélyednénk, érezhető, hogy már sok évszázada Oroszország tudatosan a keleti szlávság vezetőjévé válása mellett a keleti ortodoxia szellemi örököjévé kíván válni. A Szovjetunió létrejöttékor – a mindig birodalmi tudattal rendelkező Oroszország mellett – nagy jelentőséggel bírt a Belorusz és Ukrán Tagköztársaságok integrálódása a Szovjetunióba.

A Francis Fukuyama szerinti „történelem vége”,⁴ a Nyugat győzelme a Szovjetunió megszűnéséhez vezetett. A tagköztársaságok önálló államokká váltak, egy részük a Nyugati érdekszférához került a döntéseik szerint. Oroszország nehezen, de tudomásul vette, hogy a volt Varsói Szerződés államai egyértelmű nyugati orientációjuk eredményeként az Unió tagságukat ambicionálták. Azt azonban már erőteljesen nehezítette, hogy ezen országok NATO taggá is váltak. Ezt a korábbi „megállapodás” megsértésének tekintették. A volt szovjet tagköztársaságok orosz érdekszférában tartása az európai oldalon Oroszország számára mindent felülíró geopolitikai, biztonsági kérdéssé vált. Oroszország (Szovjetunió) korábbi nagy háborús tapasztalata szerint ezek a kulcsállamok Belorusszia és Ukrajna. Természetesen ez nem jelentette azt, hogy Oroszország más területeken – alapvetően a Kaukázus környéki államokban, területeken – ne használt volna fegyveres erőszakot érdekei védelmében.

⁴Fukuyama, Francis: A történelem vége és az utolsó ember, 1992

IV. Az orosz-ukrán viszony

Ukrajna és Belorusszia a két – divatos szóval – csatatér állam közül már mérete (603 ezer km²), közel 50 milliós lakosság száma (1991-es megalakulása óta) és potenciális gazdasági teljesítménye alapján meghatározóbb jelentőségű Ukrajna. Az orosz-ukrán viszony történelmi múltjuk miatt is rendkívül érdekes. A kezdet részben a múlt kódéba vesző, amelyben a dominancia inkább kulturális, vallási jellegű. Oroszország megerősödése, birodalmi természete már orosz fölényt jelez, az elnevezése szerint peremvidék (határvidék) Ukrajnával szemben.

Ukrajna gyenge identitástudata, területi határának képlékenysége – ritka kivétellel – folyamatos orosz keleti befolyást eredményezett. A Szovjetunióban Ukrajna, mint önálló tagköztársaság súlyos emberveszteségeket szenvedett el a mezőgazdaság átalakítása kapcsán, azonban annak oka és célja nem elsősorban ukránellenesség volt. Már a II. világháború előtt erős ipari fejlődésen ment keresztül Ukrajna, amely a háború után töretlenül folytatódott. Mindamellett a háború ideje alatt a tagköztársaság nyugati részén jelentős ukrán nemzeti ellenállás bontakozott ki nemcsak a német megszállók, de a szovjetek ellen is.

A hidegháborús vereség a Szovjetunió szétesését eredményezte, amelynek során Ukrajna is elnyerte függetlenségét. A szovjet tagköztársaság Ukrajna határát több helyen úgy állapították meg, illetve Ukrajna részei lettek azok a területek, amelyet a Szovjetunió, mint birodalom csatolt el (lengyel, román stb.) a II. világháború kitörése előtti időben.

Ukrajna lakosságának ukrán nemzetiségi aránya a függetlenség elérésekor 75% lehetett, amely becslések szerint 37-38 millió lakost jelentett. A fennmaradó lakosság (kb. 25%) számos nemzetiség alkotja, amelyek közül az orosz a legnagyobb arányú 21-22%-kal, ami több mint 10 millió orosz ajkú lakost jelentett. (Közel annyian, amennyi Magyarország teljes lakossága. Egyébként Kárpátalján megközelítőleg 160 ezer magyar anyanyelvű lakos élt akkor).

A lakosság ilyen fajta megosztottsága értelemszerűen meghatározta a politika, a pártok irányultságát, politika mozgását, céljait. A politika gyakorlatilag oroszpárti vs. ukrán identitású részre oszlott. A küzdelem felfokozott, botrányos és sokszor kíméletlen volt. Az ukrán többség ellenére gyakorta orosz irányultságú vezetése volt az országnak, amely nagyfokú kiszolgáltatottságot és politikai, gazdasági stb. orosz nyomást jelentett. A gazdaság gyengén teljesített, színe-java az oligarchákhoz került, hatalmas méretű volt a korrupció.

A brutális politikai küzdelmet 2014 februárjában a nyugatbarát oldal külső segítséggel, fegyveres erőszakkal döntötte el (ideiglenesen?). A rendkívül sok halottat követelő fegyveres lázadást az oroszbarát rezsimet megdöntők forradalmának titulálták, míg mások fegyveres puccsnak nevezték. Ma már egyértelműnek tűnik, hogy nyugati (alapvetően USA) beavatkozás eredménye a rezsimváltás, Ukrajna a Nyugat érdekszférájába került. Az is hamar kiderült, hogy Ukrajna érdekszféra-váltása nem fog feltétlen nyugalmat jelenteni az ország életében. (Ugyanakkor – szerencsére sokkal szolidabb módon – választások útján Beloruszban ez nem sikerült.) Az ukrainai új rezsim gyorsan bejelentette Uniós és NATO tagsági igényét, amely nagyfokú nyugtalanságot és ingerültséget váltott ki Oroszországból.

A nagy keleti szomszédnak geopolitikai szempontból elsősorban a NATO tagság jelentett gondot. A feszültség onnan eredt, amikor Ukrajna jövőbeni NATO tagságáról, a 2008. évi bukaresti NATO csúcstalálkozó határidő megjelölése nélkül döntött. A rezsimváltás belpolitikai váltást is eredményezett, különösen a kisebbségi politika drasztikus megváltozásában (pl. a magyar viszonylatban korábbi egyezmények be nem tartása mellett a diszkriminációs intézkedések elsősorban az orosz kisebbséget sújtották, amely esetükben fizikai erőszakban is megmutatkozott). Nagyon nem szerencsés 8-10 milliós orosz nemzeti, illetve még nagyobb orosz anyanyelvű kisebbség elleni durva atrocitások elkövetése ekkor, amikor tudjuk, hogy a szomszédos anyaország 140 milliós lakosságú atomfegyverekkel rendelkező nagyhatalom.

A mindig is birodalmi tudattal rendelkező Oroszország cselekvő ellenállása akkor erősödött fel, amikor a birodalom katonai alapját érezte veszélyben. Ez a Krímben következett be, amikor – az állítólag egy volt pártfőtitkár szeszélye folytán ukrán tagköztársasághoz csatolt félsziget – a 95% körüli orosz nemzetiségű (anyanyelvű) Krím ékköve, Szevasztopol haditengerészeti használati jogosultságának veszélye bekövetkezett. A megszüntetés a meleg tengerhez való kijuttatás nagyfokú veszélyeztetését jelenti. Ez már a birodalom egésze érdekeit sértő katonai veszélyhelyzet. Az orosz kisebbség – „kis zöld emberek” segítségével – részben erőszakkal a Krímet és Kelet-Ukrajna egy-egy részét de facto elcsatolta Ukrajnától 2014-ben. Az elcsatolást népszavazásokkal kívánták legalizálni. Az új entitásokat (népköztársaságokat) a nemzetközi jogra figyelemmel a világ országai viszont nem ismerték el.

A II. világháborút lezáró békék, de a hidegháborút követő új független államok nemzetközi elismertsége a meghatározott határok közötti államok szuverenitásának tudomásul vételét jelenti. A határok elismerése, megsértésnek tilalma a globális béke és biztonság elengedhetetlen feltétele. Ugyanakkor az államhatárok nagyon sok esetben önkényes megállapítások eredményei. Gondoljunk bele számos korábbi gyarmatosított állam határának megállapítására, törzsi, kulturális, etnikai határok megsértésével. Az ilyen határ megállapítások a jövőbeni konfliktusok melegágyai.

A legrosszabbak a „jaj a legyőzöttnek” alapján létrejött békék által megállapított, esetenként nyers területszerzés érdekében a nemzeti, etnikai, kulturális területek megsértésével húzott határok. Az I. világháborút lezáró békék súlyos igazságtalansága nélkül valószínűsíthetően nem került volna sor a II. világháborúra. A legsúlyosabb, akár milliónyi ember halálát is kockáztató határ megállapítási kihívás a nagyobb, egymással szemben álló civilizációk közötti önkényes vagy eshetőleges határok kijelölése India-Pakisztán viszonylatában történt.

A dombaszi harcok befagyasztásának nemzetközi alapját a Minszki Megállapodások betartása jelentette volna Ukrajnában. Magyarországon és Európában azonban azt tapasztalták, hogy a megállapodások, különösen azok nemzeti, etnikai kisebbségek jogaira vonatkozó rendelkezései betartására készség sem volt. Emiatt bár más szomszédos anyaország is érintett volt, hazánk folyamatos kifogásai miatt csak nekünk volt komoly konfliktusunk Ukrajnával már a korábbi időszaktól kezdődően. Kezdetben folyamatosan kacsingattak, hogy „ez nem ellenetek van”, nem kell komolyan venni.

A tiltakozások ellenére hoztak olyan diszkriminatív intézkedéseket, amelyek csak az orosz kisebbséget sújtották, azonban a jogfosztásokat, a szerzett és gyakorolt jogok megvonása a magyar nemzeti kisebbséget is érintette. Példátlan, hogy napjainkban a magyar kisebbséghez tartozóknak a magyar nyelv szabad gyakorlása szinte csak otthonaikban lehetséges.

A Minszki Megállapodásokban foglaltak be nem tartása esélyt sem adott a folyamat továbbvitelére a békés rendezés érdekében. A volt német kancellár 2022. decemberi Die Zeit-ben tett nyilatkozata óta nem megalapozatlan az a vélekedés, hogy a megállapodás tulajdonképpen célja időhúzás volt annak érdekében, hogy Ukrajna felkészüljön a fegyveres konfliktusra Oroszországgal.

A fegyveres konfliktus új szakasza Oroszország Ukrajna elleni fegyveres támadásával kezdődött meg 2022. februárjában. Az agresszió eredményeként, Oroszország gyors előre nyomulását követően a bátor ukrán fegyveres ellenállás következtében súlyos háború alakult ki Európa keleti végén. A NATO nyilatkozott, hogy nem részese és nem is kíván részese lenni a fegyveres konfliktusnak. Nem is tehetett mást, hiszen NATO tagországot nem ért fegyveres támadás, azonban jelezte, hogy a tagországok önállóan segíthetik Ukrajnát.

Megítélésünk szerint megírt forгатókönyveket követve a humanitárius segítség, a menekültek befogadása és a halált nem okozó tárgyak küldése Ukrajnába tovább fejlődött proxy-háborúvá. A kezdeti életvédő sisaktól az eszkaláció eljutott

harcokcsik, rakéták küldéséig (ma már harci repülőgépek is). Ma már csöppögtetve – a további eskalációt – jelzik, hogy „külföldi” tanácsadókon kívül, külföldi fegyverekhez esetenként szakértő külföldi alkalmazók is járnak. Ezek a korábbi megítélés szerint sokszorosan kimerítették a „*casus belli*” esetét. Mára „felelős” Nyugati politikusok azt is kijelentették, hogy nyugati katonákat lehetne küldeni Ukrajnába szükség esetén. Szerencsére ez még kisebbség. A legújabb lázas gondolatok már a nukleáris fegyvereket is megemlítik.

Eddig szerencsésnek mondhatta magát a szerző, hogy különböző nem könnyű időszakokban, de békében élhette élete több mint hetven évét, szemben a szülők és nagyszülők generációjával. Ma már komolyan aggódhat fia és unokája nemzedékének békés jövőbeni élet-kilátásával kapcsolatban. Míg él, remél.

Ezek után a – dolgozat írása során – már több mint két éves háború rövid összegzését végezzük el és próbáljuk meg a háború lezárását és következményeit megjósolni, továbbá– ha a történelem még lehetőséget ad arra – egy esetleges európai haderő esélyéről szólni.

Az orosz-ukrán fegyveres konfliktus közvetlen, az érintettek oldaláról vizsgált okairól röviden volt szó. Ma már azonban egyértelműen látható, hogy ez egy proxy-háború, amely eskalálódott állapotában már a Nyugat és Oroszország (és barátai) között folyik. Az agresszor ország Oroszország, a megtámadott fél Ukrajna. Megtámadtatásában ugyanakkor Ukrajna saját felróható magatartása és az azt támogató okok is erőteljes szerepet játszottak. Ezen okoknak van egy globális vetülete is. Erről dióhéjban.

Már volt szó róla, hogy a hidegháborút a globális, liberális Nyugat (USA) nyerte meg. Itt a történelem vége? A legyőzött meghunyászkodott és hát jaj a legyőzötnék? A legyőzött egy szétesőben lévő birodalom volt, azonban benne Oroszország népe megszületése óta nem csak mélyen szereti és félti az „orosz anyácskát”, de már több évszázada erős birodalmi tudattal rendelkezik.

Engedjenek meg a szerzőnek egy személyes élményt: 1985-ben már a peresztrojka idején Moszkvában egy langymeleg nyári koraestén egyenruhában sétálgatott a Lenin könyvtár mellett a Vörös téren, amikor egy törékeny, kopottas, de láthatóan értelmiségi nő megállította (nem ez nem Bulgakov regény része). Sajnos nagyon keveset beszélt oroszul, de megértette az üzenetét: „Nem kell félni elvtárs, mi segíteni fogunk”. Egy pillanatra mérges lett. 1956-ra gondolt, de látva a nő törékenységét és érezhetően jóakarató szándékát, megköszönte és elváltak. Átgondolva ráeszmélt, hogy viseletét a hölgy összetéveszthette a lengyel egyenruhával és a segítségi ajánlat tulajdonképpen az akkori rendkívüli állapotban lévő lengyeleknek szólt. A nyugdíjas pedagógus hölgy ajánlatát leninista ideológiai alapú motivációnak vélte akkor. Ma már tudja, hogy tévedett. Az ajánlat az örök orosz birodalmi tudat megnyilvánulása volt, amely még az idősebb orosz, barátságos pedagógusokat is átjárja. A világnak egyensúlyban kell lennie.

Pár évvel később, a 90-es évek közepén egy balatoni katonai üdülőben egy szűk körű nemzetközi katonai jogász konferencián a szerzővel szemben ülő amerikai alezredes egy tipikus Hollywood-i stílusú demokráciaexportot adott elő nagy pátozzsal a Jugoszláv utódállamok vonatkozásában. Nem mert ránézni, mivel félt, hogy cinikusan elneveti magát, vagy esetleg az előadó nevet bele beszédjébe őt látva. A toalettben találkoztak újra, az alezredes szemben állt a tükörrel és láthatóan önelégült képe. Na elmondtam a tutit a bennszülötteknek” - látványt sugárzott. A szerző megrökönyödött egy pillanatra, mert érezte, hogy amit az amerikai elmondtott, azt őszintén úgy is gondolja.

Ekkor újra eszébe jutott az idős hölgy a Vörös térről. Azóta is többször eszébe jutnak ezek a helyzetek és elgondolkodik, hogy miért érzünk mi másként (bár lehetséges, hogy csak a szerző). Volt-e elődeinknek ilyen érzése régen, talán 1301-ig, vagy 1526-ig netán 1848 után. Jó lenne, ha lenne ilyen determinációnk? A szerző nem vágyna rá.

Az orosz-ukrán fegyveres konfliktus helyzete:

a) Az orosz agresszió kezdetétől fogva az orosz csapatok jelentős területeket foglaltak el a „különleges katonai műveletek” keretében és hamar eljutottak az ukrán főváros határába. Ekkor – bár voltak harcok Kijev külső részén – erős ellenállással találkoztak, pl. a repülőtér környékén, az azonban látszott, hogy az ellenállásra figyelemmel a város ostromától Oroszország tartózkodik. Komoly csapatösszevonásokkal akarták Kijevet tárgyalásra bírni. A villámháborús győzelem elmaradása (Ukrajna nem adta meg magát és a rezsimváltás sem sikerült) és a láthatóan a nagy emberi és anyagi pusztítással járó fővárosi ostromtól ódzkodás (szláv testvérnép) tárgyalásra bírta a feleket. Napjainkban már összeállni látszik a felek tárgyalási pozíciója, azaz az orosz követelés.

- Oroszország elsődleges célja Ukrajna semleges státuszának fenntartása (esetlegesen büntetések);
- a fasisztoidnak minősített szervezetek (pl. Azov ezred) feloszlata, bűncselekmények elkövetői felelősségre vonása;
- a Krím státusza: „marad Oroszország része”;
- a népköztársaságok és más erősen orosz többségű területek különleges státuszt kapnának (erő, autonómia);
- valószínűleg eredetileg nem volt még tárgyalási téma, de azóta többször jelezték, hogy az Unió tagságot nem ellenezné;
- a tárgyalás ideje alatt nem volt ismert, vagy nem kapott nyilvánosságot a valószínűsíthető orosz követelmény a jövőbeli ukrán haderő méretéről, képességeiről.

Bizonyos reménykeltő fordulók után nyugati nyomásra – e vonatkozásban sűrűn emlegetik Boris Johnstont – a tárgyalások hirtelen megszakadnak.

b) A háború második szakaszában

- Oroszország gyors, háborús céljait elérő győzelemben bizakodott, jellemző, hogy a támadó erők jó része a 70-es, 80-as években rendszeresített technikai eszközökkel rendelkezett. A légi fölénye szinte teljes volt a háború ebben a szakaszában;
- a villámháborús (különleges művelet) befejezésének elmaradás ellenére jelentős területek kerültek az orosz fél ellenőrzése alá, Kelet-Ukrajna orosz többségi területének nagy része (az Azovi-tenger orosz beltengeré vált);
- az orosz előretörés azonban egyre nagyobb ukrán ellenállásba ütközött, véres, hosszantartó és jelentős veszteséget okozott Mariupol bevétele. Az orosz erők előretörését az ukrán harcosok hősiessége, a folyamatos és egyre növekvő nyugati támogatása (pénz, fegyver, tanácsadók, felderítés, műholdak stb.) és a hosszú évek alatt kiépített erődrendszerek végül megállították. Azonban így is az ukrán területek több mint 20%-a orosz kézre került;
- az ukrán katonák hősiessége, a jó parancsnoki vezetés, a nyugati (elsősorban amerikai és angol tanácsadás) hadműveleti tervezés a béketárgyalások elhúzásával kapott idő és felkészülés, a hadfelszerelések egyre nyíltabb tömeges beáramlása, a pénzügyi finanszírozás emelése, a teljeskörű műholdas rendszerhez – USA szakértők (értékelő- feldolgozó) szűrőjén keresztül– hozzáférés váratlan ellentámadást eredményezett a fegyveres konfliktus következő szakaszában. Eredményként a Dnyeper bal partjára visszazorították az orosz csapatokat, és elsősorban észak-kelet Ukrajnában jelentős területeket foglaltak vissza az ukránok. Az orosz

haderő hatalmas erőfeszítéssel, nagy veszteséggel tudta csak megállítani az ukrán ellentámadást és megszilárdítani a védekezést. Az ukrán katonai hősiesség erősítette az ukrán identitás megszilárdítását (sokak szerint ekkor alakult ki) és elhitette az ukrán társadalommal egy katonai győzelem lehetőségét, s így a megszállt területek visszaszerzését.

A nyugat, benne az Unióval – néhány megbüntető rendszert állam kivételével – fokozott gazdasági, pénzügyi, katonai segítsége és Oroszország egyre növekvő pénzügyi, gazdasági, technológiai stb. szankcionálása (csomagok) a háborús győzelem lehetőségét vetítették előre. Az agresszió megindulásakor a NATO egyértelmű nyilatkozatot tett, hogy nem része a katonai konfliktusnak (mivel NATO államot nem ért katonai agresszió), azonban jelezte, hogy a tagállamok egyéni döntései alapján támogathatják Ukrajnát.

Magyarország a NATO döntés után nyilatkozott, hogy a megtámadott országot minden békés eszközzel segíti (humanitárius segély elsődlegesen), menekültjeit, mint első biztonságos ország befogadja, azonban fegyvert és hadfelszerelést nem szállít és ilyen eszközök tranzitálását közvetlenül a magyar határon át megtiltja. A NATO csapatmozgások lehetőségét is szűkítette. Döntésünkre erős kritikákat kaptunk szövetségeseinktől.

A nyugati államok támogatása – különösen az ukrán sikerek után – fokozódott minden területen, a fegyverszállítások minőségi szintjének emelése a folyamatos és egyre magasabb eskalációs veszélyt jelent a világra.

A konfliktus egyetlen megoldását a harctéri győzelemben látták, látják, ezért hatalmas (szinte korlátlan) segítséggel Ukrajna megkezdte a felkészülést egy mindent elsöprő katonai támadással az orosz erők teljes kiszorítására. Az orosz fél részéről jelentős erőfeszítések történtek egy többlépcsős mélységi védelem kialakítására a támadás elhárítása érdekében. A többször elhalasztott, elsőprőnek ígért támadás elakadt – ritka kivétellel – az erős védelmi vonalakat

komoly veszteségek árán sem tudták leküzdeni (a támadó fél mindig nagyobb veszteséget szenved, mint a védekező).

A meglekelt támadás állóháborúvá vált a további győzelmet ígérő támadás lehetőségének minimális esélyével. A dolgozat írásának márciusi szakaszában jelentette be Ukrajna, hogy megkezdte az ország egy részén egy kétezer kilométer hosszú többlépcsős, mélységi védelmi vonal kiépítését. A játék vége? Nem, egyelőre nem és nem csak azért, mert nincs béke, de a világ, a nemzetközi környezet lehetséges változásai olyan radikálisak lehetnek ebben az évben, amelyek alapjaiban érinthetik az orosz- ukrán fegyveres konfliktust, de az európai helyzetet is.

Mik a változás okai? Nézzük sorra.

- a) Az már a fegyveres konfliktus kialakulásakor világossá vált, hogy a konfliktus proxy-háború, ez Oroszország és a Nyugat összecsapása Ukrajna megszerzéséért, ukránok közreműködésével. Ez az összecsapás tervezett volt, amelynek fő oka Oroszország erőteljes felemelkedése volt, nem kis mértékben köszönhetően az Unió és Oroszország gazdasági szimbiózisának. Nem volt elég, hogy a hidegháborúban vesztes Oroszország – meghunyászkodása ellenére – olyan nukleáris katonai potenciállal rendelkezik, amely ultima rációként bármikor képes elpusztítani Nyugat-Európát és az USA-t Oroszország egyidejű megsemmisülése mellett, hanem a gazdasági stabilitás és fejlődés mellett a hagyományos – nem nukleáris – haderejét képes volt nagymértékben modernizálni. Oroszország katonai erejének leépülését megszüntette. Új, modern, professzionális haderővé vált a fegyveres erő. A szíriai háború során éles helyzetben is bizonyított, harci tapasztalatokat szerzett. Az USA és Európa újra kezdett aggódni Oroszország miatt, biztonsági veszélyt érzett.

- b) Az orosz-amerikai kapcsolatok a 90-es évek végétől folyamatosan romlottak, amelynek alapvető oka a NATO folyamatos bővülése, terjeszkedése kelet felé. Az államok szuverenitásának, önrendelkezésének meghatározó megnyilvánulása a biztonságos fejlődésük érdekében a kollektív biztonsági csoportokhoz, így a NATO-hoz történő csatlakozási igénye. A NATO-ba felvett államok katonai, szuverenitási védernyő alá kerültek, amelyek fegyveres erőinek összesített ereje, de legfőképpen az Egyesült Államok, mint világhatalom elsőprő katonai ereje biztosítja a világ legerősebb katonai szövetsége fenntartását.

Oroszország a NATO folyamatos bővülésében országa katonai veszélyeztetését látja. Újra kezdett aggódni a NATO katonai struktúrájának országa felé történő terjeszkedése miatt. Az aggodalom nem az európai államok haderői, hanem az USA haderejének európai jelenléte miatt volt. Ez az aggodalom csak átmenetileg csökkent akkor, amikor USA figyelme a 9/11 következtében a nemzetközi terrorizmus leküzdésére irányult. Az iszlamista gyökerű terrorizmus leküzdésében a két nagyhatalomnak számos közös érdeke volt. A szíriai polgárháborúban nem csak szembenállás volt, de Szíriában és Irakban az ISIS legyőzésében katonai együttműködés is sor került közöttük.

- c) Oroszország és az Egyesült Államok (Nyugat) szembenállásának új szintjét a 2014. évi Majdan téri események következményei jelentették. A birodalmak szintjén ez azt jelentette, hogy a Nyugat Oroszország közvetlen hatalmi érdekszférájába merészkedett be. Cél Ukrajna orosz érdekeltségéből való kiszakítása majd a jövőbeni NATO („bukaresti döntés”) és Unió csatlakozás. A Szevasztopolból való „kiűzés” lehetőségének súlyos orosz birodalmi érdeksérelemre vezetett a Krím elszakításához Ukrajnától. A szándék szerint is betarthatatlan Minszki Megállapodások színjátéka mögött az orosz (és más) kisebbségek diszkriminációja mellett felkészülés folyt az Oroszország elleni

akár fegyveres összecsapásra is. Elkezdődött és most is zajlik a Nyugat behatolása az ukrán gazdaságba.

- d) Az USA katonai felfogása szerint két és fél, esetleg kettő egyidejű fegyveres konfliktusban való részvételre elégséges képességekkel kell rendelkeznie a katonai erőinek. A már szintén a korábbiakban jelzettek szerint a világban hatalmas változások következtek be: az USA egypólusú világhatalma meggyengülése, a globalizáció válsága, a pandémia, Kína gazdasági és katonai felemelkedése és más államok és azok szövetségében létrejövő új hatalmi központok új világrend, a többpólusúság eljövételét jósolják.

Az USA felismerte, hogy világhatalmi vezető erejét veszély fenyegeti. E veszélyforrásként egyértelműen Kínát jelölte meg, amelynek folyamatos gazdasági és technológiai felemelkedése okán a huszonegyedik század utolsó harmadában, negyedében a világ vezető, gazdasági hatalmává emelkedése prognosztizált. A jelenkorban Kína technológiai felemelkedése és a modern technológiát alkalmazó egyre izmosodó katonai ereje jelenti a fő veszélyt. Ezeken a területeken is az USA-nak van prioritása, azonban a fejlődés növekedésének üteme miatt már középtávon is kihívást jelent Kína katonai ereje az USA haderejére.

A világ többpólusúvá vált, szemben a hidegháborús szembenállással. Megváltozott a szembenállás ideológiai alapja. Régen a szabad világ, a Nyugat küzdelme volt, a gonosz birodalma ellen Ronald Reagan tematizálásában. Ma már azonban ez nyersebb politikai, gazdasági hatalmi verseny igazából, bár vannak ideológiai felhangjai. Ukrajna retorikája az oroszok elleni konfliktusban a régi lemez: a Nyugat védelme, „ha mi elbukunk ti következtek”, harc a gonosz ellen stb., pedig Oroszország a kapitalista világrendszer szerinti piacgazdaságban él (na egy kicsit államkapitalista módon) tisztelik a magántulajdont (egy kicsit korrupt változatban) demokratikus (egy kicsit mégsem) szinte jogállam, pont ellenkezője, mint a Nyugat teljes szimpátiáját bíró Ukrajna.

Visszatérve az USA-ra: vélhetően a két és fél egyidejű fegyveres konfliktusban való győztes részvétel koncepciója felülvizsgálat alatt áll. A Nyugat vezető ereje csak akkor tudja hatalmát biztosítani, ha nem riad vissza a trónkövetelők elleni nyílt harctól, így az USA, mint a világ vezető hatalma sem lesz képes a jövőben minden konfliktus megoldásának fegyveres módjától elhatárolódni. A hatalmi központok sokasodása (multipoláris hatalmi centrumok) is felveti, hogy ésszerű-e továbbra is fenntartani a két és fél egyidejű fegyveres konfliktusban való részvétel koncepcióját. Tapasztalhatók olyan jelek, tények, csapatmozgások, melyek arra utalnak, hogy a felülvizsgálat megtörtént. Ennek látványosabb jele az Afganisztánból történő kivonulás származékos végrehajtása.

Afganisztán kapcsán érdemes egy kisebb kitérőt tenni. Ez a szinte ókorban ragadt „állam” inkább laza törzsszövetség, mint működő ország. Az ókorban a perzsák, illetőleg Nagy Sándor elfoglalta, de csak rövid időre. A máig is érvényesülő legnagyobb hatást az iszlám vallás felvétele jelentette. Nem tudták „civilizálni” az angolok, a szovjetek, sem az USA vezette koalíció. Már az elfoglalás is értelmezhetetlen esetükben. Hosszú évek alatt jelentős méretű és felszereltségű helyi haderőt sikerült felállítani hosszú kiképzéssel, gyakorlatozással temérdek pénzből, akik a visszatérő tálibokkal szemben szinte semmilyen katonai ellenállást sem tanúsítottak. Még annyi időre sem állították meg őket, hogy a nyugati haderők és szakértők felkészülten, szervezeten elhagyják Afganisztánt.

A katonai szerepvállalás változásának része Ukrajna támogatásának módosulása. Az orosz-ukrán háború proxy-háború, amely a „Majdan forradalma óta” olyan háborúvá eszkalálódott, amelyet ukránok által vívott orosz-amerikai háborúnak tekintenek. Ennek ellenére az USA kényszerben vigyáz arra, hogy a konfliktusban ne legyen közvetlen katonai konfrontációja Oroszországgal (kritikus helyzetben a titkosszolgálati vezetők is közvetlenül egyeztetnek). A korábbi hősi katonai sikerek Oroszországgal szemben a megszállt területek egy részének visszaszerzését jelentette Ukrajnának. A háború folyamatos eszkalációjának emelésével egy új – teljes nyugati

támogatással – végrehajtandó ukrán támadásharc téri győzelmet és Ukrajna teljes felszabadítását – beleértve a Krímet is – ígért.

A támadás azonban jelentős kudarccal végződött. A frontvonalak megmerevedtek, szinte állóháború alakult ki. Az elmúlt időszakban, 2024 márciusában már az orosz csapatok értek el ismét sikereket ellenlökéseikkel. Az anyagháború egyre inkább orosz előnyt jelez annak ellenére, hogy az ukrán csapatok Oroszországba (Kurszk környéke) betörése egy lehetséges fordulat előjeleként értékelték. Szeptemberre már az is látható, hogy a betörés nem érte el a célját, továbbra is folyik az ukrán csapatok felmorzsolása, beleértve a betört támadó csapatokat is.

Az USA-ban ez év novemberében választások lesznek. A feszült politikai csaták azt eredményezték, hogy az elnök 61 milliárd dolláros Ukrajnát támogató csomagja nem kapott először szabad utat a migráció kérdésében kifejtett álláspontja miatt. A már több hónapja csúszó támogatás – és a kompromisszum lehetőségének csekély volta miatt – Ukrajna védelmi képességei erőteljesen romlanak.

Láthatóan az orosz-ukrán háború ez évben ukrán győzelemmel nem fog zárulni, ezért a háború terheinek Európára történő áthárítása mellett (nem is tud kongresszusi jóváhagyás szükségessége miatt mást csinálni) a Biden kormány teljes figyelme belpolitikájára fókuszál az elnökválasztás megnyerése érdekében. Ezen az elnökjelölt megváltoztatása sem módosít. Az amerikai választót hagyományosan saját helyzete és a belpolitikai kérdések érdeklik, s ezek döntenek el a választást. Ukrajna többé rangú kérdés ma már, ráadásul az izraeli-palesztin háború is elvonja a figyelmet róla és még nem is ígér gyors sikert.

Az orosz-ukrán háborúnak azonban van egy pozitív hozadéka. Svédország és Finnország a NATO tagjává vált, így a NATO kétségtelenül újabb részleges sikert könyvelhetett el. A felvett két új tagállam biztonsága növekedett, s így Európáé is.

Az egymillió dolláros kérdés Ukrajna esetében az, hogy sikerül-e a Nyugat oldalára állítani úgy, hogy NATO tagállammá válik. Ha Oroszországot Kelet-

Európában csak NATO tagok veszik körül, akkor a birodalom Nyugatra csak a világháború kockázatával tud terjeszkedni. Oroszország részéről a kérdés úgy merül fel, hogy a NATO ismét közelebb jött az „orosz anyácskához” teljes hadigépezetével. Erre meggyőző érvként jelentkezik a Kelet-Európában megerősített USA katonai jelenlét. Ezért kulcskérdés Oroszország számára Ukrajna és Belorusszia NATO tagságának kizárása, puffer állam jellege. Megítélésük szerint, ha Európában fegyveres konfliktus törne ki az USA és Oroszország között, úgy a két államra pufferzónaként tekintené mindkét hatalom.

Bár katonai biztonsági kérdésekben az USA prioritása Ázsia (Kína, Észak-Korea elsődlegesen), azért Európát nem hagyja el, lásd a Kelet-Európai tagállamok megerősítését erős USA katonai jelenléttel (Románia, Lengyelország). Ez a megerősített jelenlét már egy tűzszüneti, békekötési utáni állapot stabilitását szolgálja. Az USA vigyázó szemei azonban mégis elsődlegesen Kelet-Ázsiára vetülnek.

Mindezek után engedjenek meg egy szubjektív szerzői jóslást az orosz-ukrán konfliktus jövőbeni lehetséges kifejlése és esetleges befejezése kapcsán 2024 március idusa táján, a történelmi meghatározottság értékelésére építve.

Ukrajna születésének körülményei és jelenlegi helyzete

A hidegháború megszűnése, a Nyugat győzelme a liberális demokrácia teljes térnyerése és kiterjesztése a volt szocialista országokra immár nem először a történelem végét, a tabula rasa szerinti szép új világot jövendölte („...a múltat végképp eltörölni...”).

Ukrajna 1991-es megszületésének egyik legfontosabb ára az atomfegyverek birtoklásáról történő végleges lemondása volt. Az új Ukrajna ténylegesen – először a történelmükben – demokratikus fejlődési irányt vetett. Hazánk szinte elsőként ismerte el Ukrajnát és olyan kétoldalú alapszerződést kötött, amely példamutatóan

rendezte a magyar kisebbség jogait Kárpátalján. Ugyanakkor nem jót ígért, ha egy nem erős identitású új államban több mint 20% nemzeti kisebbség él (elsősorban orosz) egybefüggő területen, vagy részét képezik olyan területek, amelyek sosem voltak ukrán területek, csupán a szovjet birodalom által megszerzett más népességű területek voltak.

A szépreményű országban azonban megrekedt a demokratikus jogállam kiépítése, továbbá – a korábban már leírtak szerint – az orosz-ukrán ellentét nyílt politikai ellenségeskedéssé, a nemzeti/etnikai kisebbségek jogfosztásává, majd a dicsőséges Majdan után atrocitásokká vált. Ellenreakcióként a politika eszközein felül – orosz támogatással – a Krím és Kelet-Ukrajna elcsatolása, illetőleg annak kíséréte jelent meg.

Ukrajna még nem igazán mutatta meg felelős államként identitása erősségét, de részben örökölt (azért részben, mert mindig is a maguké volt jókora adagban) birodalmi tudata erősségét már sikerült a kisebbségekkel szemben demonstrálnia. A Krím elcsatolását követő Minszki megállapodások eredménytelensége jól mutatja, hogy az csupán a nyílt, fegyveres konfliktusra való felkészülés eltakarásának fügefalevele volt. Így utólag nincs mit csodálkozni, mindkét fél mindent megtett, hogy a fegyveres konfliktus létrejöjjön. A népköztársaságok védelmére hivatkozva és más célok érdekében az agresszor Oroszország volt, de Ukrajna saját (erőteljes) felróható magatartása mellett.

Most vizsgáljuk meg a reményeket, a geopolitikai célokat a jelenlegi helyzetben.

- Nyugat-Európából nézve a hidegháború utáni „vereség” időszakának rövid flórtzerű NATO-partner kapcsolata után Oroszország erőteljes birodalmi tudatú gyógyulást mutatott, majd jelentős gazdasági, katonai emelkedést és politikai megerősödést és stabilitást produkált. Nem volt elég, hogy fogcsikorgatva tudomásul kellett venni nukleáris erejét, de Oroszország lényegében újra belépett a nagyhatalmak klubjába.

- Az USA vezette NATO stratégiája a felemelkedő Oroszországgal szemben a szövetség folyamatos keleti bővítése volt, felrúgva azt a hallgatólagos megállapodást, amely szerint a NATO katonai struktúrája nem terjeszkedik Oroszország irányába, mivel az már a geopolitikai egyensúly felborulásához vezethet. A NATO bővítése azonban nem direkt USA igény, a belépő és a belépést akaró államok szabad akaratukból (szuverenitásukból) kívánnak a világ katonailag legerősebb szövetségébe belépni, mivel a tagság szinte teljes biztonságot ad a külső katonai agresszióval szemben. A NATO, mint katonai szövetségi rendszer fejezi ki azt, amit a világ Nyugatnak gondol, talán Törökországot leszámítva. A hidegháború idején a Nyugat fő ereje volt a NATO a kommunizmus, mint egyetemlegességre törekvő ideológia és azt megtestesítő Szovjetunió és más a „gonosz birodalmába” tartozó államokkal szemben. A már korábban kifejtettek szerint a NATO ma újra Oroszországgal szemben álló szövetség, amelyben ténylegesen az USA, mint birodalom vív proxy-háborút Oroszországgal, mint másik birodalmi centrummal szemben.
- Oroszország, az orosz birodalom terjeszkedése kelet és délkeleti irányú volt, legnagyobb történelmi kiterjedése a II. világháború utáni Szovjetunió volt. Az orosz közgondolkodás (nagyon leegyszerűsítve) a nyugati irányultság vagy az orosz birodalmi tudatú bezárkózás doktrínája között ingadozott. Az izolációs mentalitást erősítette, hogy Oroszország létét veszélyeztető cselekmények mindig Nyugatról jöttek (napóleoni háborúk, hitleri támadás, de részben az I. világháború vége utáni körülmények). Ugyanakkor igaz az is, hogy a felemelkedését is ezen agressziók elhárítása következményeként nyerte el.
A hidegháborús vereség bénítóan hatott Oroszországra, az orosz birodalmi tudatra. A Varsói Szerződés volt európai országai elvesztését tudomásul vette. Esetükben a NATO-hoz való csatlakozásukat sikertelenül próbálta akadályozni. Ezekkel az országokkal azonban igyekezett pragmatikus viszonyt fenntartani. Nem

csak velük, de a teljes Nyugat-Európával viszonylag jól működött az olcsó energiáért fejlett technológiájú termékek „cserekereskedelme”.

A volt Szovjetunió országai esetében más volt a helyzet, a balti államok kivételével (ezen országokat elengedte). Kapcsolatuk erős orosz dominanciát mutat. A még viszonylag gyenge Oroszország esetében is már látható volt, hogy az egységért támadásokat (különösen, ha az orosz ajkú lakosságot is érintett) kíméletlenül, akár katonai erővel is megtorolja. Szinte ugyanez a helyzet, ha a Szovjetunió volt tagköztársaságában orosz kisebbséget ért (akár provokált) atrocitás, pl. Grúzia esetében.

Az orosz kisebbségi kérdést érdemes jobban megvizsgálni: a Szovjetunió megszűnésével nagyszámú orosz identitású vagy anyanyelvű személy került kisebbségi helyzetbe a volt tagköztársaságokban. Oroszország többször kinyilvánította, hogy a külföldön élő oroszajkú polgárok védelmére bármikor kész fellépni. Az orosz etnikai elv és sokszor a gyakorlat nagyfokú birodalmi felfogást tükröz. Az orosz birodalmi terjeszkedés hatására a meghódított, valamely közjogi aktus kapcsán a birodalom részévé váló területekre különböző mértékben, de összességében nagy létszámú orosz lakosság települt be. A Szovjetunió szétesésekor tipikusan sokmillió orosz (oroszajkú) polgár vált idegen ország polgárává (jobb esetben orosz állampolgársága mellett).

E sokmillió polgár státusza és tényleges helyzete kielégítő, különösen az ázsiai volt tagköztársaságokban, bár az iszlám identitású többség miatt ez bármikor változhat. Eredendő oka, hogy a gazdasági és kulturális elit meghatározó része orosz, így alapvető érdeke az adott országnak, hogy tiszteletben tartsa a polgárai kisebbségi jogait. Ennek ellenére kisebb-nagyobb súrlódások voltak az együttélés során.

Azokon a helyeken, ahol nagyobb sérelmek érték az orosz kisebbséget, ott fellépésük legitim voltán túl van egy birodalmi tudatú védelmi elem is. Az orosz felfogás szerint: mi nemcsak hódítók voltunk, hanem kultúrát (elsősorban ortodox alapú kereszténységet) hozó, gazdaságot teremtő elit vagyunk (szándékosan nem

beszélve a hagyományos birodalmi felfogástól markánsabban eltérő proletárinternacionalista felfogásról és gyakorlattól a sztálinizmus idején).

Az orosz kisebbség helyzete tekintetében az európai területen a balti államok és Ukrajna esetében voltak, vannak problémák. A balti államok esete lényegesen eltérő Ukrajnától. Az orosz birodalmi törekvések itt a nyugati keresztény kulturális értékrenddel ütköztek, amelyet a balti államok meg tudtak őrizni. A Szovjetunióból való kiszakadásuk után területükön nagyszámú orosz kisebbség maradt, állampolgárságot azonban – nyelvismereti hiányra hivatkozással – nem kaptak. Ezek az oroszok zömében egzisztenciális okok (óhaza zűrzavara, gazdasági süllyedése, EU integráció) miatt új hazájukban maradtak és úgy tűnik, ott is kívánnak maradni. A nagyszámú orosz kisebbség csekély asszimilációs készsége természetesen megágyazott a folyamatos konfliktusok létrejöttének. Az orosz kisebbség elkülönülése, beolvadásuk elutasítása egyre fokozódó kisebbséget érintő intézkedések meghozatalát váltja ki. A birodalmi tudatú kisebbség pedig úgy viselkedik, mint Mumbai (Bombay) angol kisebbsége, amely tiltakozik a mumbai-i hatóságok nála kisebbségi létük megélésének ellehetetlenülése miatt.

A nyugati világ nagy része, mivel annak a meghatározó része birodalmi vagy gyarmatosító múltú, nehezen érti meg az őshonos kisebbség átlagostól eltérő érzékenységét. Pl. egy angol nehezebben érti az íreket, vagy a francia a baszkokat. Megítélésünk szerint a jövőben is fennmarad (esetleg fokozódik) az orosz kisebbségekkel szembeni diszkrimináció a balti államokban, ami nagyon méltatlan a Nyugathoz tartozó uniós államok gyakorlatában.

Ukrajna esete más. A tanulmányban már korábban elemzésre került, hogy a testvérnépek békés együttélése tipikusan többé-kevésbé zökkenőmentes, a kisebbségi jogok érvényesülnek. A harc a politika síkján folyt, amely szerint az oroszbarát kisebbség (több mint 10 millió orosz képviselte az 50 millióból) szemben áll az ukrán szuverenitást képviselő folyamatos radikalizálódó többséggel. A politikai harc

egyre durvult, már nem a politikai konkuráló együttműködésről, hanem egymás totális kiszorításáról szólt.

A Majdan következményeiről is volt már szó, a kisebbséggel (elsősorban orosz) szembeni elnyomásról is. A szembenállás oly mérvű, hogy amikor Szevasztopol léte volt (véltetően az egyik legfőbb ok) a tét, az már súlyos orosz birodalmi érdeket sértett és elvezetett a Krím elcsatolásához és a dombaszi eseményekhez. Az ukrán szuverenitást sértő területvesztési helyzet átmeneti enyhítésére született Minszki Egyezmény betarthatatlan volt leginkább azért, mert a felek sem akarták azt betartani.

Érezhetővé vált, hogy a konfliktus megoldása fegyveres erőszak útján is lehetséges (ezt az USA és Oroszország látta leginkább), és megindult a felkészülés a proxy háborúra. A háború (különleges katonai műveletek) megindulásáról és menetéről már volt szó, most a befejezésről és a lehetséges következményekről kellene beszélni.

Az Unió szempontjából újdonság, hogy a megalakulása óta először hangsúlyosan a geopolitikai, biztonságpolitikai és katonai kérdések markánsan előtérbe kerülnek a tagállamok részéről annak ellenére, hogy e kérdések zömében megfelelő kompetenciával nem rendelkeznek. Oroszország katonai térnyerése 2024. tavaszán csak fokozza az Unió zavarodottságát (pl. értelmezhetetlen mantra, hogy Oroszország nem nyerheti meg a háborút, hisz vagy megnyeri vagy nem, egyszerűbb lenne azt mondani, hogy Ukrajna megnyeri a háborút, bár ezzel szemben egyre több kétség merül fel). A legtöbb elgondolás, javaslat a hadiipari fejlesztésre, katonai együttműködésre, lőszergyártásra stb. vonatkozik, de a sorkatonai szolgálati kötelezettség visszaállításával, illetőleg az Európai haderő létrehozására is van számos felvetés.

E dolgozat témája az utóbbi, de már a bevezetés is utalt annak bonyolultságára, szerteágazó összefüggésére. Mielőtt elindulna egy esetleges európai haderőről szóló diskurzus, próbáljuk megtippegni az orosz-ukrán konfliktus

befejezésének módját és lehetséges következményeit pro-kontra feltételezésekkel, tekintettel arra, hogy a végeredmény nagyban befolyásolja az európai haderőről szóló elképzeléseket. Három hipotetikus scenáriót vizsgálunk.

Az orosz-ukrán háború lehetséges lezárásai

a) Az orosz-ukrán konfliktus világháborúvá eszkalálódik

- Látva az Uniós közhangulatot, kardrázást, a fokozódó eszkaláció elvileg nem zárható ki. Ma már egyes politikusok az atomfegyverek használatáról is merengenek, bár valószínűleg csak blöff, a zsarolás eszköze. (Ha ez bekövetkezne a tollat le kell tenni, többet foglalkoznia családjainkkal és szeretett unokáinkkal továbbá hedonista szokásokat felvenni stb.) De „míg élünk, remélünk” azért folytatódik az írás is.
- A proxy-háborút mozgató USA tudja jól, hogy ha idáig eljutna a helyzet, akkor kevés ideje maradna kiélvezni győzelmét. Az USA bár sok hibát elkövet, de nemzete fennmaradásában való hite töretlen.
- Ami az Uniót illeti: nem sziklaszilárd, láthattunk olyan konszenzusos uniós döntéseket, amelyeket a G-7-en villámgyorsan megváltoztatott a demokratikus (Unió egésze) működés „jó” példájaként (energiai szankciók kérdése).
- Az eszkaláció bekövetkezése valószínűtlen (erre utalnak azok a hírek, hogy a háttérben folyamatosak az orosz-amerikai tárgyalások az ilyen végkifejlet elkerülése érdekében).
- Várhatóan az Unióban már frissebb szelek fűjdogálnak a választásokat követően az év második felében. Az orosz-ukrán háború megítélése tekintetében a választások következtében – bár a politikai inga jobb felé tért ki – a politikai elit szintjén ez még nem következett be, de a közvéleményben a változás már érzékelhető őszre.

- b) **Ukrajna nyugati segítséggel megnyeri a háborút** (visszaszerzi területeit és jóvátételre kötelezi Oroszországot).
- A proxy-háborúban a vérét hullajtó Ukrajna mellett a teljes Nyugat áll szimpátiájával, pénzügyi, gazdasági és katonai támogatásával (amely teljesítménymutatókban legmagasabb a világon). Ennek elvileg elégnek kellene lenni a győzelemhez.
 - A győzelem szinte teljesen biztos lenne, ha a Nyugat (NATO) közvetlen beavatkozna, de akkor már az a) változatról beszélnénk.
 - Ezt a háborút a proxy kifejezés mellett, anyagháborúnak is nevezik. Ebben azonban Ukrajna és a Nyugat egyre rosszabbul áll (az Unió a beígért lőszer mennyiséget nem tudta biztosítani, akadozik a pénzügyi, gazdasági és fegyverutánpótlás, agrárügyekben éles ellentét alakult ki Ukrajna és az Uniós gazdák között) egy hosszabban elnyúló háború esetén, és ha nem következik be az Uniós fordulat (maradnak a háborúpártiak a 2024. júniusi választások után) továbbá, ha a demokraták győznek az amerikai elnökválasztáson, akkor 2-3 év alatti erőgyűjtéssel lehetségessé válhatna a győzelem a Nyugat számára. (Az orosz atomarzenálra tekintettel ez a győzelem is korlátozott lenne. Visszatartanák a nyugati oldalon Ukrajnát, és talán NATO taggá is válhatna.)
 - Ehhez azonban az is kell, hogy az egyre inkább leggyengébb láncszem kitarson, Ukrajna állva maradjon, legyen még katonája (ez a háború kritikus pontja).
 - A sok „ha” mellett kell 2-3 év, hogy a Nyugat világgazdasági, technológiai, pénzügyi és nem utolsósorban katonai fölénye érvényesülni tudjon. (Vagy rosszabb esetben 2-3 év elég legyen arra, hogy a NATO nyugati szárnyát meg lehessen erősíteni, mivel most még lőszerben is rosszabbul állunk.)

- Ezzel szemben Oroszország a szankciók ellenére meg tudta szervezni hadiiparát, a világ egyik vezető hatalmának (Kína) alkalmi szövetsége úgy tűnik, tartós szövetséggé válik és élvezi a harmadik világ döntő részének támogatását, gazdaságát stabilizálta, sőt enyhe növekedést mutat.
 - A gyenge láncszem Ukrajna. Elvesztette területének kb. 20 %-át (megszállás alatt). Az egykori 50 milliós Ukrajna lakossága egyes vélemények szerint nem éri el a 40 milliót, egyre nehezebb a katonai veszteségeket pótolni, elsősorban élőerőben, nyugati pénzügyi, gazdasági és katonai segély nélkül szinte azonnal összeomlana. A katonai konfliktusban az ígért támadás elmaradt (megrekedt), sőt az orosz ellenlökések egy sikeresebb támadás lehetőségét ígérik.
 - Összességében nem valószínű, hogy Ukrajna ezt a háborút a közeljövőben megnyeri.
- c) **Oroszország nyeri meg a háborút** (Bár tudjuk a mantrát: Oroszország nem győzhet.) Erre Oroszországnak ebben az évben nyár végén vagy tél elején lesz komolyan lehetősége. Okai:
- már szó volt róla, hogy Ukrajna háborús képessége döntő mértékben a Nyugati pénzügyi és katonai segítytől függ. Látható, hogy a koncentrált támogatás mellett sem sikerült a beígért ukrán támadást eredményesen véghez vinni. Ukrajna az elmaradt, vagy az erősen csökkenő támogatás elégtelenségére hivatkozik, nem alaptalanul. A nyugati világ láthatóan megcsappanó támogatási kedve mellett az USA beígért 61 milliárd dolláros pénzügyi támogatásának eddigi elmaradása jelenti a legnagyobb akadályt. Az uniós pénzügyi támogatás is nagyon nehezen született meg és a folytatás lehetősége előtt számos akadályt kell leküzdeni (időközben megkapták, de a késés sokat ártott).

- Az USA-ban választás lesz az év végén, még pedig a háború utáni elnökválasztások közül talán a legkíméletlenebb. Kimenetele döntően befolyásolja az orosz-ukrán háború sorsát (ha Trump győzne, feltehetően nagyobb az esély a háború befejezésére). Az USA lakosságát alapvetően belpolitikai, azon belül gazdasági kérdések érdeklik. Az ukrajnai háború láthatóan háttérbe szorul, még a gázai konfliktus is megelőzi a közérdeklődés terén. Az elnökválasztás kulcskérdése az illegális migráció az államok déli határán, amelynek kulcsmozzanata az Ukrajnának szánt segély kérdésének összehangolása a migrációs és határvédelmi kérdésekkel. Ez a vitás kérdés befagyni látszik és lehet, hogy novemberig nem is oldódik meg.
- Ukrajnának jelenleg a legnagyobb gondja a lőszerutánpótlás. Az USA katonai segélyezési lehetősége megosztott és ami van is, Izraelnek megy, mivel ott kisebb a kongresszusi akadály. Nem sok jót ígér az angolszász segítség csökkenése. Úgy tűnik, Anglia lelkesedése és lehetősége is csökken. (A ténszerűség kedvéért, az USA pénzt megszavazták, de lehet, hogy májusban már későn, Angliában kormányváltás történt.)
- Az Unió államainak szolidaritása változatlan Ukrajna irányában. Olybá tűnik, mintha USA szerepét az Unió venné át, míg a retorikai vezérszólamot Franciaországra osztották volna. A legmilitánsabb kardcsörtető csoportjai erősen eszkalálnák a fegyveres konfliktust, azonban gazdasági, katonai képességeik szerényebbek a retorikájuknál. A nagyok közül a „riogató” szerep most Franciaországé. Az elnök katonai csapatok küldésétől sem riadna vissza. Ha a kérdés komoly lenne is, azon fránya képességek okán a jóval nagyobb elődök is megbotlottak Oroszországgal szemben. A német kancellár a legóvatosabb szerencsére. Az Unió helyzetéről csak annyi, hogy Ukrajna tavalyi kudarcához nagyban hozzájárult, hogy az általa ígért lőszer mennyiséget képtelen volt leszállítani.

- A Nyugat már jelzett háborús támogatása mellett, Ukrajna háborús hadereje veszteségpótlásának, alakulatainak kiképzett személyzettel való feltöltésének katasztrofális állapota a háború elvesztésének egyre erősödő lehetőségét vetíti előre. Az emberi veszteségek növekvő mértéke elvezethet olyan szintre, amikor az ország megmaradásának, lassú halálának víziója is felmerülhet.
- Ha Oroszország esetleges győzelme olyan módon megy végbe egy nagy frontáttöréssel, hogy Nyugat-Ukrajnát is megszállja, akkor a csizma úgy is kerülhet az asztalra, hogy mi legyen az Ukrajnához csatolt, de korábban nem ukrán területek jövőbeni sorsa. Nagyon veszélyes geopolitikai helyzetet jelentene, ha a jövőbeni szövetségi rendszer keretében újra orosz katonák állomásoznának a Kárpát-medencén belül.
- Számos hozzáértő mondja, hogy ez a háború anyagháború és ebben jobban állnak az oroszok. Láthatóan a nyugati technikai fölény is csökken annak ellenére, hogy ez a terület is folyamatos embargó alatt állt. Az amerikai elnökválasztás, az Európai Unió választások, az európai gazdaságok gyengélkedése, a hadiipar teljesítésének elégtelensége a támogatási képesség csökkenését eredményezi.
- Ukrajna támogatásának jogi alapjaiban is vannak anomáliák. A NATO, mint szövetség tagállamai egyetértésével nyilatkozta, hogy nem része a konfliktusnak, mivel egyik tagállamát sem érte katonai támadás. Ugyanakkor megjegyezte, hogy tagállamai saját felelősségére támogathatják a megtámadott felet. (A tagállamok militánsabb csoportjának Ukrajna gyors NATO csatlakozási elképzelései hamvába haltak. Ugyanerre a sorsra jutott Ukrajna kísérletei a NATO egésze bevonására a háborúba.) Az Egyesült Államok álláspontja világos – többször meg is erősítette – sem NATO tagként, sem önállóan nem kíván hadviselő féllé válni az orosz-ukrán fegyveres konfliktusban. Anglia is tulajdonképpen ezen az állásponton van.

- Érthetetlen és aggályos ugyanakkor az Unió álláspontja és gyakorlati tevékenysége a fegyveres konfliktusban a következők szerint:
 - a) ez a fegyveres konfliktus Kelet-Európában két olyan állam konfliktusa, amelyek nem tagjai sem NATO-nak, sem az Uniónak;
 - b) a NATO a konfliktushoz való viszonyát meghatározta: Ukrajna támogatása csak nemzeti alapon valósulhat meg;
 - c) az Unió szupranacionális szervezet, amely tagjainak döntő többsége egyben NATO tagállam, amely az európai államok polgárai biztonságára, békéjére, együttműködésén alapuló gazdasági fejlődés eredményeként polgárai jólétére szövetkezett az orosz-ukrán fegyveres konfliktusba oly mértékben avatkozik be, amely szinte példátlan az Unió történetében;
 - d) az Európai haderő témájaként még bőven kell foglalkozni az Unió biztonságpolitikai, katonai haderős és hadiipari képességére vonatkozó elképzelésével, azonban az Unió jelenlegi viszonyulása (finoman szólva) ellentmondásos, ezért már e részben is szólni kell bizonyos alapkérdésekről. Az orosz-ukrán háború két olyan ország között folyik, amelyek se nem NATO tagok, sem az Unió tagjai. Olyan, mintha Madagaszkár és a Maldív-szigetek vívna, a helyzet könnyebb megértéséért felhozva ezt az abszurd példát. A NATO kijelentette, hogy e háború során egyik sziget sem követett el NATO tagországgal szemben agressziót, tehát mint védelmi szervezet kijelentette semlegességét. Megindult a humanitárius segítségnyújtás és a menekültek befogadása. A NATO, mint szervezet kijelenti, hogy tagállamai saját döntésére és felelősségére adhat humanitárius és más segítséget. Közismert a segítségnyújtás evolúciós folyamata a golyóálló mentőmellénytől (sisaktól) a fegyverzet (kézifegyvertől F-16 repülőgépig) és

lőszerutánpótlásig. Ha ezek a „támogatások” nem a NATO-hoz, hanem egyes tagállamokhoz köthetők, akkor az nem az adott ország beavatkozása más országok küzdelmébe, segítése fegyverrel, lőszerrel, nem agresszió, nem *casus belli*? Mit szólna az adott ország, ha hadviselő félnek minősítenék, és pl. bombáznák területét. Megtámadott félnek minősülne-e, számíthat-e az 5. cikk szerinti katonai védelemre?

Az Uniónak, mint szervezetnek milyen jogosultága van beavatkozni a fegyveres konfliktusba? A fegyverszállítások, lőszerutánpótlás még ráfoghatók tagállamokra, mint egyéni döntéseik, azonban az Unió költségvetésből, illetve közös hitelfelvétellel támogatni az egyik felet az nem agresszió ténylegesen? (Itt nem arról van szó, kinek van igaza, kit ért először agresszió.) Joga van-e ehhez az Uniónak?

Visszatérve a feltett kérdéshez, a szerző erősen szubjektív véleménye: mint általában mindig a megtámadott, gyengébb, kiszolgáltatottabb felé húz a szimpátia a magánéletben is. A való világ ezzel szemben általában az, hogy az erősebb támadó agresszor nyer gyakrabban, a kivételek zömében a győztes utólagos emlékezete teszi igazságosabbá győzelmét.

Ukrajnáért a világ vezető szuperhatalma és egy nukleáris nagyhatalom, amely mellel az ukránság testvérnépe, küzd meglehetősen piszkos módszerekkel. A majdani események a „Nyugat” győzelmét ígérték. A „politikai” váltás a kisebbségek esetében brutális rosszabbodást okozott.

A mai Ukrajnára gondolva a szovjet birodalmi tudatú ország agresszív, erőszakosabb változata látható. A Krím után már érezhetővé vált, hogy az ellentét fegyveres konfliktust okozhat, amelyet a Minszki megállapodás sem tudott, akart megelőzni. Ukrajna súlyos saját felróható magatartása ellenére (lásd: magyar kisebbség helyzetét is) a szimpátia mégis a megtámadottnál volt. Ez a szimpátia azonban az utóbbi időben jócskán megkopott.

Visszatérve a realitás világába: valószínűsíthető Oroszország térnyerése következtében a kialakult katonai helyzetben, hogy tűzszünet, majd reménytelen béketárgyalások sora után vélhetően egy befagyott konfliktus alakul majd ki. Ez megőrzi a Nyugatot a nagyobb arcvesztéstől, persze nagyban függ a „térnyerés” mértékétől.

Ukrajna valószínűsíthetően egy puffer állam lesz Oroszország és a NATO között (Belorusszal együtt), de talán az Unióhoz csatlakozás távoli reményével.

Az európai haderőről

A tanulmány előző részeiben már több esetben szó esett – elsősorban az orosz-ukrán háború kapcsán – egy új európai haderő felállításáról, indokairól, szükségszerűségéről, összetételéről, alkalmazásáról, az alkalmazás döntési mechanizmusáról.

Erről „A békeidőszaki válságok fegyveres kezelésének aspektusai” című tanulmány végén erősen szubjektív probléma-felvetéséről már szólt a szerző. A jelen tanulmány e kérdésfelvetések folytatása kibővítetten, megkísérelve szélesebb összefüggésben megmutatni egy ilyen haderő létrehozásának bonyolultságát, politikai, geopolitikai, jogi és nem utolsósorban katonai szakmai kérdéseit.

Az európai haderőre vonatkozóan a tanulmány mondandójának időhorizontja alapvetően a hidegháború végétől kezdődne, de elkerülhetetlen egy-két jelentősebb kérdésben a múltban, néha a régmúltba visszatekinteni.

A geopolitikai vezérfonal:

- mi Európa, hol a határa, mit jelent ma az, hogy európai,

- Európa biztonságpolitikai helyzete a történelem végén, az Európa politikai és katonai biztonsága és a NATO, lehet-e európai haderő, ez a haderő az Unió hadereje,
- egy ilyen haderő és a NATO viszonya, a nemzeti haderők és egy lehetséges haderő kapcsolódásává múlt és jövőbeli kérdései, végül
- a magyar geopolitikai védelempolitikai és katonai kapcsolódásainak kérdései, a hatályos szabályozási rendszerben és a jövőbeni változtatások lehetőségei és irányai.

Mindenekelőtt a gondolati tér határait Európa földrajzi határait indokolt megjelölni. Míg Afrika, Ausztrália, de Amerika határai jól meghatározhatók, addig Európa és Ázsia, Eurázsia elválasztása, Európa keleti határa már nem ilyen egyértelmű. Európa nyugati határai – beleértve Nagy-Britanniát (bár lehetnek tiltakozók is) – viszonylag nyugodt szívvel meghatározhatók, úgyszintén Dél-Európa is. Északon is egyszerűnek tűnik az Uraltól Nyugatra a Barents-tenger által határolt terület, de a megváltozott éghajlat hatására az északi tengeren a részleges hajózhatósága miatt, továbbá a tengeri talapzatok gazdasági kiaknázhatósága következtében a geopolitika egyre gyakrabban emlegetett tere már ma is az északi tengerek vidéke és már tápot adhat az egyes földrajzi határok felülvizsgálatára.

A legnehezebb elhatárolás az Eurázsiai kontinens európai (Ázsiától elválasztó) határainak megállapítása.

Általánosan elfogadottnak kell tekinteni, hogy Európa keleti határai az Ural hegység, az Ural folyó és a Kaszpi-tenger. Ez azt jelenti, hogy Oroszország nagyobbik része nem tartozik Európához (17 millió négyzetkilométerből 4 millió négyzetkilométer Európa). Kazahsztán kisebb hányada „kerül” (1-2 balti állam méretű terület) az Ural folyó elválasztása miatt Európába. A Kaszpi- és Fekete-tenger közti elválasztás a kaukázusi vízválasztó, amely kisebb-nagyobb mértékben osztja fel Európa és Ázsia között Georgiát és Azerbajdzsánt, míg Örményország teljes

mértékben Ázsiának jut. Érdekes Törökország helyzete, amelynek minimális területe fekszik Európában (2-3%), ennek ellenére vannak Uniós tagsági ambíciói.

Még érdekesebb helyzetet okozhat az Európához tartozás kérdése a NATO szempontjából is. A NATO szerződés 5-6. cikkei és 10. cikke együttes értelmezése sajátos következtetésre ad okot Európa földrajzi, politikai meghatározása tekintetében. Az 5. cikk szerint a „felek megegyeznek abban, hogy az egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást” hivatott orvosolni. A katonai biztonsági garancia egyértelmű Európában és Észak-Amerikában. A cikk végén érdekes új megközelítési formulát használ a területi hatály tekintetében. „a békének és a biztonságnak az Észak-Atlanti térségben” kifejezés tekintetében. Általában területi hatály vonatkozásában a 6. cikk ad magyarázatot a következők szerint: „a felek egyikének területe ellen Európában vagy Észak-Amerikában a felek egyikének joghatósága alá tartozó, az észak-atlanti térségben a Ráktérítőtől északra fekvő szigetek ellen, vagy a felek bármelyikének hajói vagy repülőgépei ellen irányul, ha fenti területeken tartózkodnak.”

Ha a 6. cikkből kivesszük „Franciaország algériai megyéi” már nem létező területét, valamint a hidegháborúban élő bármely fél európai megszálló erői Európában kifejezést, akkor megkapjuk az észak-atlanti térség pontos területi hatályát. A NATO tag Törökország tagsága kissé „nyögvenyelős”, hisz területe 2-3 %-át adó európai terület alapozza meg a geopolitikai kulcsfontosságú 85 milliós ország szerződés hatálya alá tartozását (és a Ráktérítőtől is északra van).

A ma már 32 országot magába foglaló szervezet hatalmas változáson ment keresztül 1949 óta, de ha a mai helyzetet földrajzi, geopolitikai tekintetben vizsgáljuk két fontos tényre fel kell hívni a figyelmet.

A NATO Finnországgal és Svédországgal való bővítése is tovább erősíti az észak-atlanti térség ténylegesen „északi” részének geopolitikai és gazdasági jelentőségét. A helyzetét tovább bonyolítja, hogy a területek „birtoklása”

vonatkozásában a NATO tagországok között is több területen érdekellentétek mutatkoznak.

A másik fontos kérdés a Szerződés 10. cikkének azon tartalma, amely szerint a szervezetben taggá válás csak csatlakozási meghívással lehetséges további feltétel, hogy európai államnak kell lennie. Az viszont már nem sok van: Ausztria és Svájc a jelentősebb nem NATO tag európai ország.

Ugyanakkor valamely módon le kell rendezni a NATO-hoz való viszonyulás tekintetében, hogy európai országnak kell-e tekinteni a két földrészhez tartozó országok (Oroszország, Kazahsztán vagy a Kaukázus által meghatározó egyes államok – Georgia, Azerbajdzsán és Örményország) hovatartozását. Ezek esetében néha túl kell lépni a földrajzon.

A Nyugat-Balkán csatlakozási lehetősége az Unióhoz és részben a NATO-hoz alaposabb és később tárgyalandó, lényeges kérdés. Előljáróban annyit a Nyugat-Balkán „szabad vegyértékű” országairól, hogy minden más prioritást megelőző jelenkori lehetőség a Nyugathoz csatlakozásuk, mielőtt mások élnek a lehetőséggel.

Európa földrajzi határainak kérdését azonban célszerű lezárni, hogy a NATO részletesebb tárgyalásánál és az „Európai haderő” kérdésével már ne legyen probléma.

A NATO szerződés 10. cikke egyértelműsíti, hogy a bővítés csak európai országgal lehetséges (pl. Mexikóval nem). A még a NATO-hoz „szabadon” csatlakozható államokról majd később részletesebben lesz szó, ezért most a mindkét földrészen lévő államok lehetséges csatlakozását tárgyaljuk országonként. Előljáróban annyit, hogy miután Törökország példájával megalapozottá vált a NATO tagsága, így elvileg mindkét földrészhez is tartozó állam potenciálisan lehet NATO tagállam. (Persze a legnagyobb szűrő a meghívás kérdése).

Oroszország

Az eurázsiai kontinens nyugati végén lévő Európa 10 és fél millió négyzetkilométer, amelyből 4 millió négyzetkilométer Oroszország európai része a 17 milliós összesített orosz területből. Az Unió területe szinte azonos Oroszország európai területével. Európa mintegy 750 millió lakosságából 450 millió körüli az Unió lakossága, míg Oroszország 145 millió körüli lakosságának $\frac{3}{4}$ része él az ország Európai területén. Ha Oroszország az Unió része lenne, akkor messze a legnagyobb területű és szinte biztosan a legnépesebb országa is volna.

Oroszország és Európa viszonya bonyolult, összetett kérdés (ha valaki mélyebben bele akar merülni e viszonyrendszerbe, akkor jó szívvel ajánlható Gyurgyák János: Európa alkonya című zseniális művének az Oroszok és Európa fejezetét tanulmányozni).⁵

A bevezető részben már volt szó Oroszország Szovjetunió összeomlását követő biztonságpolitikai és nagyhatalmi szerepéről, továbbá az orosz-ukrán háborúról és annak befejezése lehetséges változatairól.

A mai tudás szerint az orosz-ukrán háború vélhetően nem végződik Oroszország vereségével, és csak egy vereség utáni hosszabb idő távlatában lehet elképzelni egy USA által vezetett NATO-nak tagja legyen Oroszország. Ha veresége ellenére is fenn tudja tartani nukleáris elrettentő erejét, akkor a NATO tagságot is valószínűtlennek tűnik. Nagyobb a realitás a távlatilag – mintegy 10-15 év után legkorábban – egy Uniós tagság nélküli, szerződéses viszonyon alapuló mélyebb gazdasági együttműködésnek az Unióval, amellyel mindkét fél profitálhat.

Ha valaha is lesz az Uniónak egy NATO-tól független katonai struktúrája, akkor sem lesz nagy valószínűséggel – még szerződéses formában sem – része

⁵Gyurgyák János Európa alkonya? (Osiris kiadó 6.Oroszok és Európa 263-315 oldalak)

Oroszország az önálló (az USA-tól független) európai katonai-biztonsági rendszernek. Ha a jelenkori geopolitikai és katonai biztonsági rendszert egy mérleghintának fogjuk fel, akkor az egyensúlyt a hinta két végén ülő USA, illetve Oroszország biztosítja.

Az, hogy még mindig az USA a világ vezető hatalma, azt az Egyesült Államok gazdasági-technológiai és katonai fölénye biztosítja. Ezt a fölényt Kína felemelkedése veszélyezteti gazdasági-technológiai téren. Ha Oroszország egyértelműen megnyeri az orosz-ukrán háborút, akkor a nukleáris egyensúlyon túli katonai erőfölény is olvadozni kezd, főleg az esetben, ha megvalósul Kissinger rémálma, egy szorosabb orosz-kínai katonai és részben gazdasági együttműködés.

A II. világháború utáni világrend az USA és a Szovjetunió szembenállásán alapult. Biztonságpolitikai, katonai fölényük a nukleáris elrettentés egyensúlyán, és előnyük a világ többi részei – mindenekelőtt a NATO és a Varsói Szerződés tagállamok Európája fölött – a világ más állami atomfegyverhez jutásának megakadályozásán (és persze azok hordozására alkalmas technológia őrzésén) alapult. A hidegháború elvesztésével Oroszország szuperhatalmi státuszát is elvesztette. A világ vezető hatalma az USA, amelynek már nem szükséges harmadik világban forró proxy-háborúban (Korea, Vietnám) megőrizni státuszát. Az Oroszországgal szembeni erőfölény folyamatos növelésének legfontosabb eszközévé a NATO szisztematikus bővítése vált a volt Varsói Szerződés tagállamaival.

A világ tudta, hogy a nagy törésvonal akkor lesz, amikor a NATO bővítési folyamata elérkezik a volt szovjet tagköztársaság NATO szövetségébe való bevonására. Ez több szempontból is problematikus.

Kazahsztán

Óriási, 2,7 millió négyzetkilométernyi kiterjedésű, kis népsűrűségű állam. Népessége mintegy 20 millió, a muszlim lakosság aránya 50% feletti, de jelentős orosz lakosság is él Kazahsztánban, erős befolyással. Az elmúlt időszakban az orosz orientáció mellett a Nyugat felé is fordult. Az ásványkincsein felül jelentősége közép-ázsiai hatalmas kiterjedésén, az orosz távolkelet és Kína Európa felé történő, elsősorban vasúti közlekedési kapcsolatának kiépítésén alapul. A jövő egyik feltörekvő állama lehet a térségben. A NATO-hoz történő csatlakozás ambíciója fel sem merült, de az Unióhoz csatlakozás is szinte kizárt.

A kaukázusi országok helyzete

Grúzia, Azerbajdzsán és Örményország, mint volt szovjet tagköztársaságok közül Georgia és Azerbajdzsán területének egy része tartozik Európához. Örményország ázsiai állam földrajzi értelemben, de kultúrája, történelme és lakosságának keresztény volta miatt sokkal inkább európainak tekinti a világ, mint például Azerbajdzsánt.

Georgia és Örményország a világ legősibb keresztény államaihoz tartozik. Örményország és Azerbajdzsán fegyveres konfliktusai és Örményország „ázsiai” volta a NATO-hoz csatlakozás lehetőségét kizárja. A szomszéd NATO tag geopolitikai súlya nem is teszi elkerülhetetlenül fontosnak tagságukat. Uniós tagságra van ambíció részükről, de a közöttük lévő fegyveres konfliktusok miatt még középtávon sincs lehetőségük a tagságra.

Georgia esete más. Uniós tagsági ambíciója támogatható és reményteljes. A NATO tagság finoman szólva „ukrán” szindrómás, vörös vonalon túli lehetőség, és a 2008-as bukaresti ígélet hatása is közös.

V. Európa biztonsági helyzete a hidegháború után

A „történelem végének” Fukuyama művéből kiragadott és némileg félreértelmezett sommás megállapítása a hidegháborúnak a Nyugat győzelmével, szimbolikus lezárásként a Varsói Szerződés feloszlását követően kialakult eufórikus hangulatban született. A korszakot és az emberi természetet teljesen félreértő, ma már klasszikus értékelés szerint a liberális demokrácia győzelmével (a marxizmus felett) a történelem véget ért. Ma nagyon sokan vitatják a „liberális” oldalon, hogy a marxizmusnak vége van-e (újmarxisták), a jobboldalon pedig azt, hogy a „liberális” demokrácia győzött vajon, és talán jobb volna-e egy „konzervatív” demokrácia (illiberális) modell győzelmében bízni.

Visszatérve Fukuyama megállapítására: viszonylag gyorsan megszületett „antitézise” Samuel P. Huntington tollából *„A civilizáció összecsapása és a világrend átalakulása”* című korszakos műve. Már ezért is megérte, hogy Fukuyama megírta nagy vitát kiváltó könyvét. Huntington természetesen nem tudott a vízen járni, azonban félelmetes próféciával jeleníti meg többek között a II. világháború utáni világ, benne – elsősorban a bennünket érdeklő – Európa, mint a Nyugati civilizáció meghatározó részének geopolitikai fejlődését, a Nyugati civilizáció problémáit és a világrend átalakulásának lehetséges irányait.

A II. világháború lezárását követően a vasfüggöny kialakításával a győztesek koalíciója gyorsan felbomlott. A Szovjetunió terjeszkedésének – gondoljunk a Nyugat-európai országokban az erőteljes ideológia behatolására – a „szabad világ” ellenállását váltotta ki. Ez az USA által szervezett

„... hidegháborús multicivilizációs szabad világ – valamivel lassabban ugyan – szintén átalakult egy olyan csoporttá, amely többé-kevésbé egybeesik a nyugati civilizációval. A határok kialakulásának folyamata még

mindig tart – ebbe beletartozik a nyugati nemzetközi intézményekben való tagság definiálása is.”⁶

Ez az ideológiai másság a világot – benne elsősorban Európát –Nyugatra (szabad világra) és keletre osztotta, két szembenálló katonai szövetségi rendszerre, kapitalista piacgazdaságra és tervutasításos, központosított szocialista gazdaságra.

Tekintve, hogy e dolgozat témája katonai biztonsági kérdések vizsgálata, ezért a gazdasági együttműködés kérdését, majd csak napjaink biztonságpolitikai és katonai kérdéseinél vesszük elő, mivel – erőteljesebben az orosz-ukrán háború hatására – kiderült, hogy e területek is (katonai, biztonsági kérdések) – kiscsömör módjára – az Unió érdeklődési körébe kerültek.

Az Észak-atlanti térség katonai biztonságának letéteményese a NATO

A dolgozatban már többször említésre került, hogy a NATO a Nyugat értékrendje alapján létrejött politikai és katonai védelmi szövetség az Észak-atlanti térségben. Célja eredetileg a vasfüggöny keleti oldalán létrejött Szovjetunió vezette Varsói Szerződés marxista ideológiájú államai ideológiai, politikai, katonai terjeszkedésének megállítása volt. Ez volt a hidegháború, amely szerencsére „csak hidegháborús” maradt.

A két világrend a II. világháborút követően „forró háborúban” is összecsapott Korea, Vietnám a legjelentősebbek, ezek azonban proxy-háborúk maradtak, mivel a két szuperhatalom (és Korea esetében még Kína) egyidőben egymással szemben nyílt háborúba nem keveredett.

⁶ Samuel P. Huntington *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* (Európa kiadó 1998. 255. oldal)

Abban, hogy közel fél évszázada Európában béke maradt, meghatározó, döntő jelentősége volt a NATO szervezetének, mivel:

- a) a II. világháborút lezáró békét megalapozó világrendi érdekszféra meghatározása (Teherán, Jalta, Potsdam) Európában szilárd maradt. Komolyabb mértékben a „Berlini” és a Kubai válság során került veszélybe. A magyarok az 1956-os forradalom kapcsán tapasztalták meg a status quo szilárdságát;
- b) a NATO szerződés területi hatálya az Észak-atlanti térségre terjedt, ezért más területek forróbb konfliktusai (szuezi válság, Indokína, Korea, a harmadik világban történő behatolások) már „szűrten” került kontinensünkre;
- c) katonai alapja a nukleáris fegyverarzenálok egyensúlyán alapult. Ez csak az 50-es évek végén, 60-as évek elején billent meg a hordozórakéták fél évtizedes szovjet technológia fölénye miatt;
- d) a hidegháború végét és a Nyugat (NATO) háború nélküli győzelmét az előző pontban jelölt kivétellel a folyamatos technológiai fölényén alapuló katonai ereje biztosította, amelynek alapját a nyugati civilizációs világrend alkotja.

A Szovjetunió megszűnésével a világ egypólusú világrenddé alakult az USA vezetésével, ez a Nyugati civilizációs világrend, a „történelem vége” a XX. század végére.

Az európai biztonsági rend fejlődési irányainak dilemmái

Az egypólusú világ létrejötté azonban nemcsak a kétpólusú világrend nyugalmas folytatását jelentette automatikusan, hiszen a „rég” világnak vesztesei is voltak, megoldatlan problémák újjáéledtek, az átalakulás romokat is hagyott maga

után, amelyeket el kellett takarítani és geopolitikai ügyekben is szükség volt „újra-gombolásra a mellényen”. Kezdjük az egyszerűbbekkel és sikerekkel, a békésen megvalósult országváltásokkal.

A német egység létrejötté: az NDK megszűnése és Németország újraegyesítése a rendszerváltást követően viszonylag gyorsan végbement. Ennek ellenére biztosak lehetünk benne, hogy számos európai fővárosban felmerült egy túl erős Németország veszélye és sokakban a harmadik birodalom rémképe is előkerült az archívumból.

A másik ilyen sikeres „akció” volt Csehszlovákia békés szétválása Csehországra és Szlovákiára. Nyugodtan mondhatjuk, hogy sikeres, példaértékű a különélésük melletti új együttműködésük (bár magyarként róluk eszünkbe juthat, hogy a régi bűnnek hosszú az árnyéka ez vonatkozik a Benes dekrétum megítélésére is).

Most jöjjön a feketeleves: Jugoszlávia erőszakos felbomlása, a Délszláv háború. A hidegháború időszakában Jugoszlávia, mint el nem kötelezett, de marxista sok nemzetiségi ország tagköztársaságainak békés együttélése a nemzetközi világ megbecsülését övezve gyors fejlődést eredményezett. A Nyugat hidegháborús győzelme direkt módon Európában a Szovjetuniót és a Varsói Szerződés államait érintette. Nyilvánvalóvá vált, hogy a változások Jugoszláviára is kihatnak, mint szocialista államszövetségre. Fáziskéséssel meg is érkezett a változtatási igény, amely gyors és erőszakos volt. A szocializmus felszámolási igénye kiegészült a tagköztársaságok önállóvá válásának elsődlegessé váló, mindent elsöprő akaratával.

A több évtizedes hidegháború árnyékában, de békében élő Európát megdöbbentette a háború brutalitása, kíméletlensége, ugyanakkor bizonyította újfent az európai közösség tehetetlenségét a kontinensen belüli ügyek kezelésére. Ismételten az USA vezette NATO beavatkozására volt szükség a volt tagköztársaságok önállóságának biztosításához és Bosznia-Hercegovina és Koszovó

esetében a konfliktusok mérsékléséhez, befagyasztásához (Koszovó államiségát a világ számos országa ma sem ismeri el). Az egész délszláv válság legszörnyűbb része a civilek elleni katonai mészárlás volt, mivel Európa azt gondolta, hogy ilyen borzalom nem ismétlődhet meg a II. világháború után. Akkor a legtöbb kérdés ekképp hangzott: miért?

Ismét segítségül hívhatjuk Huntingtont, aki a miértekre vonatkozó kérdésre részben magyarázatot próbál adni a már érintett művében. A műve központi elemét képező civilizációk leírásán, kapcsolatain, konfliktusain belül értelemszerűen a saját civilizációkra, az európai, illetve tágabb értelemben a Nyugatra vonatkozó megállapításai a legfontosabbak, köztük az, hogy mit tekintünk Európának, hol vannak a határai?

A földrajzi határaitól volt már szó, most Európának, mint a Nyugat és civilizációs határai megállapítására vonatkozó leírása nagyon pontos és olyan fontos, hogy hosszabban kell idézni, mivel e tanulmány egyes gondolatai azok szellemiségét fejezik ki.

„Európa ott ér véget, ahol a nyugati kereszténység, és ahol az iszlám és az ortodoxia világa kezdődik. Ez az a válasz, amit Nyugat-Európában hallani szeretnének, amit visszafogottan, de döntő többségében támogatnak, és amit több értelmiségi és politikai vezető nyíltan is pártol. Michael Howard szerint fontos felismerni azt a különbséget, amelyet a szovjet évek összemostak, s amely Közép-Európa vagy *Mitteleuropa* és Kelet-Európa között létezik. Közép-Európához tartoznak azok a területek, „amelyek hajdan a nyugati kereszténység részei voltak, a Habsburg Birodalom, Ausztria, Magyarország és Csehszlovákia, Lengyelország, továbbá Németország keleti vidékei. A >>kelet-európai<< kifejezést azon régiók számára kellene tartogatni, amelyek az ortodox egyház befolyása alatt fejlődtek: a fekete-

tengeri közösségek, mint például Bulgária és Románia, amelyek csak a 19. században kerültek ki az oszmán uralom alól; és a Szovjetunió >>európai részei<<.” Howard szerint Nyugat-Európa első feladata az, hogy „újra visszahívja a közép-európai nemzeteket abba a kulturális és gazdasági közösségbe, amelybe valójában tartoznak, hogy újrakösse a szálakat London, Páris, Róma, München, valamint Lipcse, Varsó, Prága és Budapest között.”⁷

A délszláv háború miéértjére a hosszabb idézetben részben benne van a válasz: „*Európa ott ér véget, ahol a Nyugati kereszténység és ahol az iszlám és ortodoxia világ elkezdődik.*” Jugoszlávia volt tagköztársaságai különböző mértékben, de elfogadták, hogy a jugoszláv típusú szocializmust kapitalista piacgazdaságra kell átválttatni, de abban, hogy egy új Jugoszlávia (szövetségi rendszer) keretében folytassák útjukat, már nem értettek egyet. A nyugati kereszténység kultúrköréhez tartozó Szlovénia (Horvátország takarásában) könnyebben megszerezte függetlenségét, de Horvátországnak ezért már háborúznia kellett. Bosznia területén volt a délszláv háború legbrutálisabb háborúja, amelynek során népirtásra is sor került.

A délszláv válságot a NATO fegyveres beavatkozása oldotta meg – nem szeplőtelen módon –amelynek keretében megszületett béke során a II. világháború után példátlan módon a határok megváltoztatásával új állam (Koszovó) is született, még akkor is, ha e folyamat még nem tekinthető lezártnak. Mint látjuk Jugoszlávia felbomlása és háborúja a civilizációs törésvonalak mentén történtek. A három eltérő kultúrát (civilizációt) magában foglaló Bosznia területe és az egyedi módon létrehozott Koszovó eseteiben olyan hideg béke van, amelynek alapját az ott állomásozó békefenntartó katonák biztosítják.

⁷ Huntington im 259.

Összenő, ami összetartozik: a Szlovénia és Horvátország, mint a nyugati kereszténységhez tartozó államok ma már méltán az Unió és a NATO tagjai. Meglepő azonban, hogy az ortodox keresztény Montenegró is a NATO tagja és vitán felül állóan valamikor majd az Unió tagjává válik. Ha a nem nyugati civilizációs körhöz tartozó (Huntington) Románia és Bulgária a NATO és az Unió tagjaivá válhattak, akkor Montenegró és más csatlakozni vágyó Nyugat-Balkáni államok számára is reálissá kell válnia a lehetőségnek. Az orosz-ukrán háború okán az Európai Unió bővítés már-már parancs (aki velünk van, az nincs ellenünk). Nem szabad lekötetlen vegyértékű helyeket hagyni Európában, mert ha nem mi, akkor más köti le. Ezt akkor is meg kell próbálni, ha civilizációs, kulturális kockázattal jár. A legrosszabb forgatókönyv szerint az Unióból ki is lehet válni, volt már rá példa.

A NATO esetében egy kicsit más a helyzet. A NATO-ba nem kerülhet olyan állam, amely más állammal, államokkal fegyveres vagy potenciálisan fegyveres konfliktussá váló vitában áll. Mint láttuk, az Észak-atlanti térség biztonságpolitikai és katonai védelmi képessége a tagállamok közös ereje, a NATO. A térségben még nem NATO tagállamok – kivéve Oroszországot és Beloruszt, amely államok nem jelezték tagsági igényüket – szinte mindegyikének van tagsági igénye, hisz felvételük esetén olyan politikai és katonai szövetségi rendszer elemévé válnak, amelyek katonai megtámadása biztosan vereséggel végződik. Valaha a teljes régiót összefoglalta a NATO Békapartnerség programja, Ukrajnával és Oroszországgal is kiegészülve.

A NATO bővítéséről

Finnország és Svédország felvételével erősödött a szövetség. Vélhetően Ausztria és Svájc saját akarata és alkotmányos akadályai szerint nem jelzett tagsági ambíciót. A még potenciálisan felvehető (térségen belül) államok esetében azok alkalmassága

mellett nagyon meg kell vizsgálni, kell-e tartani jelenben, vagy a jövőben az ország helyzete vagy politikája miatti konfliktus lehetőségétől. A felvehető ország civilizációs és kulturális helyzetét ezért alaposan elemezni szükséges, különösen az Oroszországgal szomszédos államok esetében.

Mielőtt a NATO jelenkori legnagyobb kihívását, az orosz-ukrán konfliktust és annak a NATO-t és az európai biztonsági helyzetet érintő hatásait elemeznénk, a NATO egészét érintő három további problémáról célszerű beszélni:

a) A NATO-t érő potenciális fegyveres támadás kérdése:

A terrorizmus, mint az állam(ok) biztonságát veszélyeztető akár fegyveres cselekmény nem alapozhatná meg a NATO szerződés 5. cikk szerinti kollektív védelmi helyzetet a 9/11 precedens ellenére.

b) Polarizáció:

Ma már egyre jobban uralkodóvá vált az a nézet, hogy a hidegháború utáni egypólusú, az USA, mint szuperhatalom vezette világ Kína felemelkedése okán kétpólusúvá válik, továbbá az USA, mint birodalom gyengülése továbbá Kína mellett más államok (vagy szövetségek) felemelkedése következtében a nem túl távoli jövőben többpólusos világrend is kialakulhat.

A nem teljesen alaptalan feltételezések mellett azonban az USA ma még a világ vezető hatalma, a Nyugat zászlóshajója. Ugyanakkor ma Európában egyre nyugtalanabban nézik, hogy az USA figyelme, prioritása kelet felé, Kínára fókuszál még az orosz-ukrán háború időszakában is. Az USA és Kína konfrontációjának forróbb biztonságpolitikai kérdése Tajvan helyzete. A konfliktus fegyveres szembenállása kapcsán felmerülhet a Nyugatnak Ausztráliára és Új-Zélandra vonatkozó lehetséges veszélyeztetettségével összefüggésben a NATO szerepkör felvetése is. E tanulmány fókuszában az Unió és tágabb értelmében Európa biztonsági kérdései állnak, ezért el kell utasítania minden olyan felvetést, amely a

NATO-nak az Észak-atlanti térségen felüli szerepvállalására céloz. Huntingtonnak igaza lehet, amikor leírja, hogy

„[a] Nyugat politikai és gazdasági egységének azonban az az alapfeltétele, hogy az Egyesült Államok továbbra is a Nyugat részének vallja magát és elismerje, hogy – a Nyugati civilizáció vezetőjeként – globális szerepre hivatott.”⁸

A birodalom globális szerepe azonban nem jelenti azt, hogy a NATO szerződést ne regionális szerepkörként értelmezze, tényleges tartalmának megfelelően.

c) A NATO, mint védelmi szervezet politikai és katonai szervezet.

Ha fegyveres támadás éri valamely tagállamot, akkor a támadást valamennyi tagállam elleni támadásnak kell tekinteni. A NATO kifejtette, hogy Oroszország Ukrajna elleni támadását nem NATO tagország elleni agresszióként minősíti. A NATO nem részese a konfliktusnak, azonban a tagországok szolidáris segítséget nyújthatnak saját elhatározásból Ukrajnának.

E szolidaritás evolúciójáról már volt szó az acélsisaktól az F-16-osokig. E tanulmány írása ideje alatt is változik azonban a helyzet, az evolúció tovább folytatódik. Ma már szinte valamennyi NATO tagország – Magyarország rögzített kívülállásával – NATO koordinációval kíván összehangoltan elsősorban fegyveres utánpótlást biztosítani, sőt nem zárják ki fegyveres NATO erők megjelenését (egyelőre nem harcolóként) Ukrajnában. Véleményünk szerint ez már olyan fokú eszkaláció, amely már a NATO-t (egészét, vagy csak a résztvevő NATO tagállamot) agresszorral minősítené.

A NATO csak kollektív védelmet biztosít minden megtámadott tagjának, de arra nem jogosítja fel, hogy más országok háborújába fegyveresen beavatkozzon a jugoszláv háborúban történtek ellenére sem. A „*legitim, butillegal*” beavatkozás

⁸ Huntington im. 532

dilemmája nem került még nyugvópontra, az ezt generalizálni kívánó R2P (Responsibility to Protect) érvelés⁹ ellenére sem. A tagállamok „segítségének” mértékéért felelősséget kell vállalniuk. A határ már olyan kicsire szűkült, amelyben a megtámadott országgal szemben álló agresszor állam jogszerűen mondhatja, hogy a harmadik fél beavatkozása kiprovokátlan fegyveres támadás. A „*casus belli*” szerint hadviselővé válhat és ebben az esetben vélhetőleg nem számíthatna jogszerűen az 5. cikk szerinti védelemre.

Huntington „intelmei” az USA-nak és a Nyugatnak

Huntington¹⁰ az 1990-es évek közepén írt művében a Nyugat feladatait tétélesen határozta meg. Vegyük ezeket sorra, összehasonlítva a jelen helyzettel, a szubjektív megítélés alapján. Huntington felvetése:

„A Nyugat mindinkább veszít befolyásából, ezért a nyugati civilizáció megőrzése érdekében az Egyesült Államok és az európai országok számára a következő lépések megtétele vált elkerülhetetlenné:

– Nagyobb politikai, gazdasági, katonai integrációra, az elképzelések összehangolására kell törekedni, hiszen csak így lehet megakadályozni, hogy a felmerülő nézeteltérésekből más civilizációk államai tőkét kovácsoljanak;

– Közép-Európa nyugati államait – a „visegrádi négyeket”, a balti köztársaságokat, Szlovéniát és Horvátországot – fel kell venni az Európai Unióba és a NATO-ba;

⁹Office onGenocidePrevention and theResponsibilitytoProtect | United Nations

¹⁰ Huntington im. 538-540.

– Fel kell gyorsítani Latin-Amerika „nyugatosítását”, és amennyiben lehetséges, szoros kapcsolatokat kell kialakítani a latin-amerikai országok és a Nyugat között;

– Meg kell akadályozni, hogy az iszlám és a kínai kultúrájú országok hagyományos és nukleáris katonai ereje tovább fejlődjön;

– A japán-nyugati viszony további romlásának gátat kell vetni, s meg kell akadályozni, hogy Japán Kínával keressen közelebbi kapcsolatokat;

– El kell ismerni, hogy Oroszország az ortodox vallás magállama; a régióra gyakorolt befolyásához nem férhet kétség, mint ahogy ahhoz sem, hogy a déli határok védelme természetes és jogos érdeke;

– Mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a Nyugat megőrizze technológiai és katonai felsőbbrendűségét más civilizációkkal szemben;

– és végül a legfontosabb: fel kell ismerni, hogy más civilizációk ügyeibe való beavatkozás valószínűleg a létező legnagyobb veszélyforrás, amely bizonytalansághoz és potenciálisan globális konfliktusokhoz vezet a multicivilizációs világban.”

A tényszerű megállapítást¹¹tegyük vizsgálat tárgyává. Megállt-e vagy növekedett-e a Nyugat befolyása?

a) „Nagyobb politikai, gazdasági és katonai integrációra kell törekedni.”

Vélhetően nem kell külön magyarázat, bár a bővülés és mélyülés dilemmájának magja fennmaradt az összehangolási feltételrendszer egyhangúsági vs. többségi szavazati vitájában. A Nyugati civilizáció védelmére vonatkozó

megállapítás általános magatartási irányt jelöl. Mélyebb elemzésének csak akkor lenne értelme, ha azzal ellentétes tendenciákat tapasztalnánk.

b) „Közép-Európa nyugati államait – a „Visegrádi négyeket”, a balti köztársaságokat, Szlovéniát és Horvátországot – fel kell venni az Európai Unióba és a NATO-ba.”

Huntington hűen a civilizációs felosztáshoz a nyugati civilizációhoz tartozó államok Nyugathoz kapcsolásának követelményét állapította meg. Ezen államok nyugati integrációja ma már történelem. Két megjegyzés kívánczik ide:

- az első a balti államok, (mind a volt Szovjetunió részei voltak) konfliktus nélküli átengedésének oka az, hogy ezen államok a Nyugat-római keresztény kultúra államai (összenő, ami összetartozik) és nem az ortodox kereszténység részei,
- a másik, hogy a „terv” túlteljesítésre sikeredett, hiszen ortodox vallású országok is (Bulgária, Románia) NATO és Unió tagokká váltak.

c) A könyvben leírtak sorrendjét felborítva az előző ponthoz való összefüggése miatt következzen az „el kell ismerni, hogy Oroszország az ortodox vallás magállama; a régióra gyakorolt befolyásához nem férhet kétség, mint ahhoz sem, hogy a déli határok védelme természetes és jogos érdeke;”- tétel.¹²

A két civilizáció határát a Nyugat már túllépte, mentségére legyen mondvá, az érintett országok beleegyezésével (Románia, Bulgária, Montenegró, Görögország). A Nyugat-Balkánon még van más olyan „ortodox állam”, amely a Nyugathoz való csatlakozását kívánja választani (szabad vegyértékű országok). Csatlakozásukat a lehető leghamarabb biztosítani kell.

Moszkva már többször hangoztatta, hogy az Unió csatlakozást nem találja problémásnak, de a NATO csatlakozásban veszélyforrást lát. A Nyugat-Balkán „ortodox államainak” akár NATO csatlakozása azonban mégsem jelent közvetlen

¹¹ Huntington im.538.

¹² Huntington im.538-539.

veszélyt, hiszen a felvehető országok környezetében csak NATO tagországok vannak, bár Szerbia esetében „csak” az Uniós tagság elérése a kíváncsi.

A „civilizáció” fő ütközési pontja ma az ukrain háború, amely „ortodox államok” között folyik, tulajdonképpen proxy háború a Nyugat és Moszkva között. A végkifejletet (az osztozkodást) befolyásolhatja, hogy Ukrajna területének egy részén nemcsak szláv ortodoxok (orosz, ukrán), hanem nyugati keresztények is élnek (magyar, lengyel, ruszin litván stb.), mint őshonos kisebbségek.

d) Huntington „intelmek” között van egy nagyon érdekes, elsősorban a Nyugaton belül az USA-t érintő felvetés: „- fel kell gyorsítani Latin-Amerika „nyugatosítását”, és amennyiben lehetséges, szoros kapcsolatokat kell kialakítani a latin-amerikai országok és a Nyugat között”¹³

A hidegháború időszakában e térség (Banánköztársaságok) csak annyiban volt érdekes, hogy a kubai példa ne legyen ragadós (pl. Nicaragua). A hidegháború után jelentősen csökkent az USA aktivitása a térségben. Egyes országok felemelkedtek, stabilizálódtak (pl. Panama, Costa Rica), de jórészt lecsúszott (Haiti, Nicaragua, Honduras).

Ezen országok kétféle veszélyt jelentenek az USA-ra. Az egyik az egyre kezelhetetlenebbé váló illegális migráció. Ez nemcsak a bevándorlás okán, hanem a kezelés módját tekintve mélyen megosztó a republikánusok és a demokraták között. A 2024. év novemberi elnökválasztás egyik meghatározó politikai szempontja lesz ez a kérdés.

A másik veszélyt az USA déli államaiban a latin népesség folyamatos növekedése mellett a tömbökben élés, a spanyol nyelv használata jelenti, amelynek során a latin kultúra már nem olvad be a „nagy olvasztótengelybe” és elkülönült, egyre növekvő szubkulturális entitást eredményez, már-már latin identitást. A tendencia gyorsuló növekedést jelent.

¹³Huntingtonim.539.

e) A további kíváncsiak a nukleáris és hagyományos katonai erő elterjedésének, továbbfejlesztésének megakadályozása az iszlám és a kínai kultúrájú országokban, továbbá a japán-nyugati viszony javítása, amelyek viszonylagos sikerként értékelhetők.

f) Végül két olyan pont az „intelmek” között, amely napjaink legfontosabb kérdéseit és gyakorlatát érinti: „mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a Nyugat megőrizze technológiai és katonai felsőbbrendűségét más civilizációkkal szemben”.

A „mindent meg kell tenni” kifejezés helyébe pl. „törekedni kell” vagy „el kell érni” kicsit puhábbak, de visszaigazolhatónak tűnnek; a mindent meg kell tenni viszont vészjóslóan agresszívnek tűnik. Ma úgy érezni, hogy ez érvényesül az USA-Kína kapcsolatában, amely komoly veszélyeket hozhat a világpolitikában.

g) Huntington az utolsó „intelmek” tartja a legfontosabbnak – ellentmondva az előbbinek – „és végül a legfontosabb: fel kell ismerni, hogy más civilizációk ügyeibe való beavatkozás valószínűleg a létező legnagyobb veszélyforrás, amely bizonytalansághoz és potenciálisan globális konfliktusokhoz vezet a multicivilizációs világban.”¹⁴

Tegyük a szívünkre a kezünket és gondoljuk végig, vajon mindig sikerült a legfontosabb kíváncsiakat a Nyugatnak betartani: nem avatkozhatunk be más civilizációk ügyeibe? Ha betartottuk volna, vagy betartanánk, akkor civilizációk egyetemlegességre való törekvésünket adnánk fel? Olyan nagy baj lenne? Nem lenne elég a „jó” példa követhető kisugárzása?

¹⁴Huntingtonim. 539.

A hadkötelezettség (katonai szolgálati kötelezettség) békeidőszaki bevezethetőségének kérdése

A NATO a nyugati világ megőrzésének legfontosabb biztonsági pillére az észak-atlanti térségben. A szervezet legfőbb célja a tagországok katonai, politikai „védelme”. A szervezet fenntartása és erősítése Európa és az USA (Kanada) közös érdeke. A NATO tagok szuverenitása a szervezeten belül biztosított.

Elsősorban a NATO-hoz, mint védelmi szövetséghez köthető kérdés a hadkötelezettség (katonai szolgálati kötelezettség) béke időszaki bevezethetőségének kérdése, de bizonyos körülmények között egy esetleges európai haderőben is felmerülhet.

A hadkötelezettség, benne meghatározó módon a katonai szolgálati kötelezettség az Unió és más európai államok döntő többségében alkotmányos szintű szabályként a béke időszakától eltérő háborús, esetleg más rendkívüli jogrendben bevezethető kötelezettség. Alaptörvényünk rendelkezése (XXXI. cikk) szerint erre hadiállapot idején van lehetőség.

A hadiállapoti tényállást a különleges jogrend fejezet 49. cikke határozza meg. Az (1) bekezdés b) és c) pontjai szerint egyértelműen az a) pontban megengedhető módon külföldről érkező katonai (fegyveres) támadás esetén kell a férfiaknak elrendelni a katonai (vagy lelkiismereti okból fegyver nélküli) szolgálat teljesítését. Az Alaptörvény rendelkezéseire figyelemmel megállapítható, hogy szinte kizárólag katonai agresszió elhárítására hazánk, és más szövetséges állam szuverenitása védelme érdekében.

Az elmúlt időszakban – vélhetően elsődlegesen az orosz-ukrán háború hatására – több európai államban felvetődött a katonai szolgálati kötelezettség újbóli bevezetésének lehetősége. Ez megítélésünk szerint szükségtelen a következők miatt:

a) Vélhetően a magyar Alaptörvényhez hasonlóan megtámadás esetén van lehetőség újbóli bevezetésre más európai államban is. Ezek az államok szinte mind NATO tagállamok, amelyek együttesen a világ gazdasági és katonai

erejének döntő hányadát képviselik, ezért megtámadásuk – jobb szó híján – ésszerűtlen, bár több állam vizionálja, hogy az orosz agresszió nem fog megállni.

- b) Egy ilyen kötelezettségnek általánosnak kell lennie és itt most nem arra gondolok, hogy van olyan ország, ahol akár nőkre is kiterjesztenék. Egy ilyen általános kötelezettség óriási katonai infrastruktúrát igényel (laktanyák, kiképzők, lőterek stb.). A mai kor követelménye szerint még alapszinten is bonyolult, gyorsan változó technikai tudás szükséges. Egy általános kiképzésen átesett tömeghadsereg-típusú kiképzés színvonala néhány év múlva értelmét veszti.
- c) A mai Unió demográfiai problémákkal küzd, hatalmas munkaerőhiány tapasztalható. Egy társadalom működésének feltétele a jó gazdasági működés, amelyben benne van a védelmi ipar is, valamint a nagyobb teljesítménnyel járó adóbevételi többlet több lehetőséget ad a katonai védelem növelésére.
- d) Még egy bekövetkezett agresszió esetén is a megfontolt haderőfejlesztés és a fegyveresen küzdők támogatása is átgondolt követelményeket támaszt. Nem biztos, hogy a még több katona a győzelem záloga. Azt gondoljuk, hogy az önkéntes tartalékos rendszer hatékony működtetésével és katonai szakmai ismeretek differenciált oktatásával folyamatosan biztosítható egy olyan létszámú utánpótlás, amely szükség esetén szakmai kiképzéssel kiegészítve segítheti a professzionális haderő részbeni utánpótlását. Mindezekre figyelemmel is indokolatlan a békeidőszaki katonai szolgálat újbóli bevezetése, nemcsak hazánkban.
- e) A kézirat szerkesztésének idején érkezett egy példátlan javaslat az Unió országaiban bevezetendő kötelező katonai szolgálatról: még folyik az orosz-ukrán háború, az Unió választási kampány időszakában nagyokat kell mondani, azonban legalább józanésszel és minimális jogi (katonai) ismerettel

kell rendelkeznie a nem is kezdő politikusnak. A javaslatról szóló ellenérvek dióhéjban:

- a katonai, védelmi kérdések nem Uniós hatáskörök (még csak nem is osztott);
 - a katonai szolgálati kötelezettség minden Uniós államban (ismereteink szerint) alkotmányos szintű szabályozást igényelnek (szuverenitás), úgyszintén a bevezethetőség kérdése is;
 - a katonai szolgálati kötelezettség bevezethetősége szinte kizárólag védelmi kérdés (pl. a NATO állam megtámadása), de jelen állapot szerint az Uniót senki, még Oroszország sem kívánja megtámadni (még akkor sem, ha azt nyilatkozzák Ukrajnában, ha mi elbukunk, ti következtek). Ha ez mégis bekövetkezne, akkor majd bevezetik az államok;
 - egyre-másra jönnek olyan nyilatkozatok, amelyek szerint talán mégis mehetne nyugati (uniós) katona Ukrajnába harcolni, ez önmagában aggasztó, és ha még a kötelező szolgálatteljesítésről beszélnek az pedig borzalmas;
 - az agresszió tilalma azt is jelenti, hogy mások háborújába tilos beavatkozni, (szigorúan meghatározott kivételekkel) még a megtámadott érdekében is, mivel akkor mi is agresszorral válnánk.
- f) Az orosz-ukrán háború kapcsán merült fel, de hasonló probléma az Unióban is jelentkezhet a katonai szolgálat bevezetése esetén. A szomszédban folyó háborúban – különösen annak első időszakában - a menekültek tömegében nagy számban hagyták el Ukrajnát hadköteles korúak is.

E „menekültek” egy része Európa nagyvárosaiban feltűnően jó körülmények között él, amely ma már a befogadó államok polgárait is irritálja. A nyilván „megfelelő” igazolásokkal rendelkezőkön kívüliek hazatalálását Ukrajna szeretné

biztosítani, azonban azok ellenállása és a „fogadó” országok gyakorlata szerint ez nem nagyon sikeres. Ilyen eset a NATO tag uniós államokban is előfordulhat.

A katonai szolgálati kötelezettség az Alaptörvényünk szerint a magyarországi lakóhellyel rendelkező, nagykorú magyar állampolgárságú férfiakra terjed ki. Az uniós jog szerint polgárai az Unió területén szabadon mozoghatnak, telepedhetnek le, s így más országban lehet lakóhelyük. Ezzel katonai szolgálati kötelezettségüknek alkotmányos akadálya lesz, ha a magyar lakóhelyüket megszüntetik. Ismereteink szerint ilyen szabály van zömében az Uniós államokban. Ha ezt oda-vissza cselekszi sok-sok uniós polgár, akkor kissé más formában, de ugyanaz lesz az eredmény, mint Ukrajnában.

Legegyszerűbbnek tűnik, ha az Uniós országokban egységesen pl. „Uniós országbeli lakóhellyel” rendelkezőkre váltanak, de akkor pl. hogy lesz az környező országokban lévő egymillió magyar állampolgárságú esetében. Ezen túl esetlegesen a menekültügyi szabályokat is célszerű felülvizsgálni. A kettős és többes állampolgárok szolgálati kötelezettségének átgondolása és finomítása szükséges.

Tekintve, hogy a védelmi kérdésekben az Uniós tagország NATO államok esetében is szinte teljes szuverenitással rendelkeznek, ezért az ilyen jellegű jogalkotási kérdések a tagállamok felé történő ajánlása – megfelelő koordinációs és egyeztetések (konszenzus) után – NATO kezdeményezésre történhet. A katonai és védelmi kérdéseket érintő jogszabályok megalkotásának és módosításának az Uniós joggal szemben védettséggel kell rendelkeznie, mivel a kérdésekben nincs Uniós hatáskör.

Az Észak-atlanti Tanács vezetői az USA, Kanada és más nem Uniós ország vezetői kivételével egyben az Uniós országok vezetői is (Tanács) ezért katonai kérdésekben érvényesíteniük kell a szuverenitást és a katonai szövetségi érdekeiket. Az Unió Bizottságának, Parlamentjének nem lehet döntési, ellenőrzési jogköre, csak véleményező szerepe (ezzel teljes mértékben érvényesíthető a

tagállami szuverenitás a NATO-ban, és érvényesíthető az Unió bürokráciájával szemben az Unió Tanácsában).

Az Unió tagsággal rendelkező NATO Tagállamok vezetői a nemzetállamok katonai biztonságát és szuverenitását biztosítják képviseljükkel elsődlegesen az Unió képviselőjéhez képest. Ugyanakkor a szövetség védelmi képességével biztosítják Európa békéjét, biztonságát és fejlődését.

g) Az orosz-ukrán háború kapcsán néhány hadijogi kitekintést is kell tenni.

Összességében el lehet mondani, hogy a polgári javakra és a polgári lakosság védelmére és a hadviselési jogra vonatkozó szabályok betartása a II. világháborúhoz képest – különösen a volt Szovjetuniót ért támadással összehasonlítva – nagyot változott. A polgári lakossággal szemben szándékolt támadás minimális, a polgári lakosság áldozatainak mennyisége szerencsére lecsökkent.

A legtöbb jogsértés – bár megbízható adatok a forrásokra figyelemmel nem mindig áll rendelkezésre – az irreguláris haderő alkalmazása során (Azov, Prigozsин csapatok stb.) történt. A háború elhúzódásával az ilyen irreguláris haderők megsemmisültek, a maradékuk zömében beolvadt a reguláris haderőbe, de addigra már számos borzalmas cselekményt elkövettek. A hadviselésre vonatkozó szabályok megsértésében is élen jártak. Számos felvétel előkerült arról, hogy a magukat megadó katonákat lelövik. Persze a reguláris haderő is követet el jogsértést – pl. polgári javak fosztogatása – azonban a fegyelem nagyobb, mint az úgynevezett szabad csapatoknál.

Bár Ukrajna kb. 20%-ban orosz megszállás alatt áll és kb. 3-8% területe hadműveleti terület, de az ország nagyobbik része többé-kevésbé éli megszokott „békés” életét. Azonban ezeket a területeket is érheti támadás, amely során nem minden esetben katonai célpont semmisül meg.

A nemzetközi jog ma is tiltja a veszélyes erőket magába záró létesítmények elleni támadást (atomerőmű, gátak), de mégis megtörténtek. Ritkábban, de most is előfordul kulturális javak elleni támadás (pl. templomok ellen). Tapasztalható

egészségügyi intézmények elleni szándékolt támadás (ezekben az esetekben a támadó mindig bejelenti, hogy katonai feladatokat is ellát az intézmény). Ilyen jellegű támadások voltak pl. bevásárló központok ellen is, ahol néha bebizonyosodott, hogy katonai célt is szolgált a létesítmény.

A háborút követően a „civilizált” nemzeteknek végig kell újra gondolni a hadviselésre, a hadifoglyokra, a polgári lakosság és a kulturális javak védelmére vonatkozó rendelkezéseket és a szükséges módosításokat el kell végezni.

Újra át kell vizsgálni, hogy a szuverén államok uralma (polgári ellenőrzése) alatt álló fegyveres erők közé hogyan kerülhetnek szabadcsapatok, zsoldosok, szabadságharcosok. Ha hazafias megfontolásból részt akarnak venni a harcokban, illesszék be a reguláris erők szervezeti rendszerébe. Tetteikért így teljes mértékben a harcoló állam felel.

A katona fogalma során sokszor előkerül az „én szabadságharcosom a te terroristád” dilemma. Bár ez alapvetően a hidegháborút érintette, de ma is gyakran előfordul. A harcos fogalmát is alaposabb vizsgálat alá kell vetni, szűkíteni kell a „szabadságharcos” elismertségét.

Ma már nagyobb problémának látjuk a biztonsági, védelmi szolgálatok (zsoldosok) alkalmazásának lehetőségét. Gyakran még „civilizált” államok is felhasználják, különösen a harmadik világban. A fegyveres erőszakban alkalmazásuk zömében nem áll a „felhasználás” szerinti ország polgári ellenőrzése és büntetőjogi hatalma alatt. (Azért be kell ismerni, hogy harmadik világbeli, nem nagyon demokratikus országokban, vagy központi hatalom nélküli polgárháborús ország esetében kivételesen humanitárius felhasználásuk szükséges lehet.)

Szintén az orosz-ukrán háború kapcsán vált izgalmas kérdéssé a tulajdon szentsége és az „*einstandolás*” kérdése. A fegyveres konfliktusban részt nem vevő harmadik államban hogyan merülhet fel – a *casus belli* veszélye nélkül – hogy a konfliktusban részt vevők vagyonát csak úgy elvonhatja?

A szankciók rendszerét, alkalmazhatóságának kérdését is indokolt felülvizsgálni. Még az agresszor állammal szemben sem lehet parttalanul alkalmazni. Számos elemének antihumánus hatása mellett harmadik országok érdekeit is súlyosan sértheti. Az meg súlyosan diszkriminatív, hogy gyakran az elrendelők érdekei szerint kívánják alkalmazni (USA:nukleáris fűtőelemek, gyémánt és sorolható tovább).

Társaságunk nemcsak nevében, de szellemében és tartalmában a hadijog részeként a háborús jog és a kapcsolódó humanitárius jog művelője, ezért megfontolás tárgya lehet az orosz-ukrán háború tapasztalatainak alaposabb elemzése ezen jogterületeken.

A NATO az USA nélkül?

2024. novemberében az USA-ban elnökválasztás lesz. A Nyugat (és jelenleg a világ) vezető hatalma elnökének személye – a kül- és honvédelmi téren szinte korlátlan jogkörére is figyelemmel – a világ számára meghatározó jelentőséggel bír. Ennek megfelelően a jelöltek külpolitikai és katonai megnyilvánulásai a világ és benne az Unió államai számára az orosz-ukrán háború árnyékában kiemelkedő jelentőségűek.

Az Unió intézményei és parlamentje – lekövetve az Unió államai állapotát – liberális, baloldali és zöld politikai irányultságú, továbbá a mérsékelt jobboldal is az elmúlt időszakban középre és balra mozdult. Az Uniós mainstream erőteljesen az USA demokrata elnökének politikáját segíti és reméli, hogy a következő választást alelnöke megnyeri.

Annál inkább rezonál a volt elnök és a most republikánus elnökjelölt, Donald Trump minden megnyilvánulására. Az Unió döntő részének Trump elnöksége rémálom volt, ezért nagy a félelem lehetséges újraválasztásától. A republikánus elnökjelölt – korábbi elnöki gyakorlatának megfelelően – rendkívül erős

kifejezéseket használ véleménye kifejtésekor. A NATO kapcsán az európai tagállamok katonai kiadásai elégtelenségét ostromozza, amely ma kiegészül az ukrainai támogatásának kisebb mértékével az USA-hoz képest. A legirritálóbb kijelentései közé tartozott, hogy nem megfelelően teljesítő tagállamnak ne járjon a NATO kollektív védelme, de az USA esetleges kihátrálását is megemlítette. Egyebek mellett ezen kijelentések sokkolták az Unió országokat.

Trump erős kifejezései azonban alapjában igazak, alig volt olyan NATO tagállam, amely elérte a tagok által vállalt katonai támogatási mértéket. Az orosz-ukrán háború kapcsán kiderültek a Nyugat katonai felkészültségének hiányos oldalai is (lőszer, hadfelszerelés stb.).

A NATO szerződés hatálybalépését követő 10 év eltelte után –tehát akár ma is–kérheti bármely tagország a szerződés felülvizsgálatát. Ismereteink szerint ilyen igény nem merült fel. A szerződésből való kiválásra is van már lehetőség, mivel 20 év már eltelt a hatályba lépése óta, de nincs tudomás erre való szándékról, a felvételre már több jelentkező lenne. Nem valószínű, hogy bármely amerikai elnök egy pillanatra is komolyan gondolná a NATO-ból való kiválást. A realitás az, hogy a relatíve hanyatlófélben lévő (vagy azt vizionáló) USA-nak ma már „csak” a világ harmadik gazdasági hatalmát, az Uniót (kb. a világ GDP 13%-a) maga mellett kell tartania a Nyugat közös érdekében.

Magyar szempontból, amíg a NATO védelmi szervezet és ez a védelmi tevékenység az Észak-atlanti térségre korlátozódik és nem lép fel harmadik féllel szemben katonai erő szándékával, alapvető érdekünk a szervezethez tartozás. Az orosz-ukrán háború kapcsán a NATO (és külön az USA is) kinyilvánította, hogy elítéli az orosz agressziót, de nem kíván a háborúba belépni. Az ukrán fél bármiféle támogatása csak a tagországok önálló döntése és felelőssége lehet, ugyanakkor a támogatások mértéke és lassacskán az Uniós és ma már NATO szintű koordinálása a háború eszkalációját vetíti előre. Megfontolandó a szerződés 8. cikkének

értelmezése, miszerint Ukrajna támogatásának jelenlegi szintje nem minősül-e ténylegesen a NATO szerződéssel ellentétben álló nemzetközi kötelezettségnek.

Ha demokrata párti elnök maradna, akkor kizárt, de Trump megválasztása esetén is legfeljebb retorikai dörgeelem keretében „kerülhet sor” az USA kiválására a NATO-ból. Trump elnöksége idején vált erőteljessé, de a jelenlegi adminisztrációs időszakban folytatódott az USA- Kína viszony feszültté, esetenként konfrontatívvá válása. A tömbösödést, magyarul az USA világhatalmi vezetői pozíciójának megkérdőjelezését elsősorban Kína gazdasági és részben katonai felemelkedése okozza. Ennek megfelelően az USA állandó – adminisztrációs váltásoktól független – prioritásává válik a Kínával való konfrontatív kapcsolatrendszer (az aktuális indok Kína és Tajvan kapcsolatai). Vélhetően nem távoli az az időszak, amikor az USA-nak nagyobb szüksége lesz a NATO támogatására, mint jelenleg.

Már korábban volt szó arról, hogy előzetesen egy-egy kommentárban, véleményben fel-felmerült a NATO földrajzi hatáskörének bővíthetősége az Észak-atlanti térségen kívüli területekkel. Ennek részbeni folyamányai ma még nem reálisnak tűnő „szakértői vélemények”, amelyek ázsiai országokkal történő NATO bővítésről vizionálnak.

A szerződés szerint a NATO a nyugati világ nagy részének – Észak-atlanti térség – védelmének biztosítója, de nem az USA világhatalmi pozíciójának, ha úgy tetszik a NATO-n kívüli hegemoniájának garanciája. Azt gondoljuk, ezeket a geopolitikai hatalmi viszonyokat már a közeljövőben vizsgálni indokolt.

Végül játszunk el a gondolattal, hogy milyen Európa lenne az USA nélkül geopolitikai, katonai erőviszonyok szempontjából. Elöljáróban le lehet szögezni, hogy 1949 óta a NATO, úgy a NATO nélküli Unió (és jogelőd intézménye) is békét és stabilitást biztosított és remélhetően még biztosít Európának. Ne felejtjük el, hogy történetileg a két világháború kirobbantásában az európai nagyhatalmak elévülhetetlen érdemeket szereztek.

Egy USA nélküli NATO, ha fenn is maradna, vélhetően európai államok alkotnák (valószínűleg Kanada is kiválna). Az európai vetélkedés valószínűleg részben megújulna, gondoljunk arra, hogy Anglia nem tagja az Uniónak, de pl. Skócia Unió tagja nem elképzelhetetlen a jövőben. Nagyobb valószínűséggel az angolszász Nagy-Britannia maradna az USA szövetségi kapcsolati rendszerében.

Vajon az uniós tagállamok „*evercloserunion*” -ja erősebb kötőerőt biztosít-e, mint az európai nagyhatalmak – USA kontrolja nélküli – vetélkedése. Vélhetően ez esetben is az Unió kohéziója talán erősebb lenne és az európai béke biztosításával legnagyobb teljesítményét produkálná. A 450 millió lakosú, esetleges tovább bővíthető Unió egyik nagy hiátusa az USA atomerőjének elvesztése lenne. Ennek és az Unió fegyveres ereje megalakításának lehetőségét szakértelem hiányában nem boncolgatjuk tovább. A Nyugati civilizációt jelentő USA és Európai Unió egymásrautaltsága okán nem valószínű, hogy a NATO-ból az USA kiválna, vagy a NATO felbomlana, továbbá azt sem, hogy katonai értelemben egymással szembe fordulnának.

VI. Az Unió létrejöttének körülményei és perspektívái

Európa fejlődése a II. világháború után

Churchill fultoni beszéde szertefoszlatta Európa egészének egységes fejlődése maradék illúzióját. Ne feledjük a 40-es évek végén Nyugat-Európában még sokmilliónyi ember képzelte el egy baloldali, szocialista fejlődési modellt országában. A vasfüggöny leereszkedése két részre bontotta Európát. Közép- és Kelet Európa alapvetően a Szovjetunió érdekszférájában, egy szocializmust építő kommunista fejlődési irányt jelentő országcsoporthoz (majdani Varsói Szerződés államai katonai, politikai szempontú felosztásban, míg gazdasági koordinációját a KGST jelentette) alakult ki. Európa Nyugati fele jelentette a „Nyugatot” az USA-val és Kanadával kiegészülve az Észak-atlanti térségben, amely a magántulajdonon alapuló szociális piacgazdaságot építette óriási sebességgel.

A két megszilárdult világrend Európát kettéosztotta több mint 40 évre, amely a hidegháború időszaka. A Nyugat katonai biztonságát a NATO szerződés egyre bővülő szervezetének politikai, gazdasági és katonai ereje biztosította. A lényege, hogy bármely tagországot ért katonai agresszió valamennyiük elleni támadásnak minősül. Bár sokat foglalkozott a tanulmány a NATO-val, de ismételjük meg a legfontosabb ismérveit, mivel egy lehetséges Európai haderő kérdése elválaszthatatlanul összefonódik a NATO politikai, katonai biztonsági szerepével.

A vasfüggöny mentén nemcsak eltérő politikai irányultságú, de eltérő gazdasági rendszer szerint is kettévált Európa. A tervutasításos, központosított szocialista tervgazdaság keleten, tőkés társadalmú piacgazdaság (később szociális piacgazdaság) és szabadkereskedelem Nyugaton. A politikai és katonai stabilitást az USA biztosította, amely a NATO keretében összefogásra, a politikai versenyszellem

(nemzetállamok közötti) háttérbe szorításával (német-francia viszony) az együttműködés felé terelte Európa nyugati felét.

Az együttműködés politikai feltételrendszere a Nyugat értékrendje szerinti társadalmi működés (demokrácia, pluralizmus, jogállamiság, hatalommegosztás stb.). A háború utáni újjáépítés és konjunktúra, a Marshall segély, a világgazdasági fejlődés példátlan gazdasági fellendülést eredményezett Nyugat-Európa nagy részén.

Bár utólag számos elképzelés és számos vízió vált ismertté egy egységesülő Európa elérése érdekében, de a tényleges kezdeti lépéseket alapvetően a megállíthatatlannak tűnő gazdasági konjunktúra követelte ki a szén- és acélközösség, majd a közös piac formájában. Nyugat-Európa egységesülésének motorja végig a gazdaság volt a magországokban.

E fejlődés egyik legfőbb gátja a 60-as években a munkaerő hiánya és a piac egyre szűkebbé válása volt. Ez vezetett az európai déli államok felvételéhez, amelyek esetében azonban már szükséges volt egyes államok demokratizálása (pl. Spanyolország, Portugália) is. Az egyesülő Nyugat-Európa legfontosabb kulturális alapjait a nyugati kereszténységhez tartozás adta. A bővülő Unió életében nagy jelentőségű volt Nagy-Britannia, valamint az ortodox Görögország felvétele. Ez utóbbi állam a tagsága alatt hatalmas fejlődésen ment át, azonban kulturális másságuk érezhető. Minden esetre bizonyossá vált, hogy az ortodox keresztény kulturális alappal rendelkező európai államokkal is bővíthető az Unió és a NATO.

A nyugati értékrenden alapuló, gazdasági alapú folyamatos bővítés külső biztonsági oldalát a NATO tagság katonai biztonsága adta.

Az Unió fejlődése a hidegháború után

A világ és benne elsősorban Európa életében történelmi léptékű változás állt be a hidegháború megszűnésével. A volt szocialista országok mindegyike Közép-Kelet

Európában a szocialista tervgazdaságot szociális piacgazdaságra, egyúttal társadalmi, politikai berendezkedését a nyugati demokráciára igyekezett váltani. A változás jókora sokkhatást eredményezett az államok gazdasági, politikai, kulturális stb. életében. Az euforikus gyors csatlakozás és felzárkózás illúziója elmúlt, keserves adaptációs folyamat eredményeként több ütemben került sor az Unió bővítésére.

E folyamat azonban az Unió országokat is megviselte. Elégséges példa Németországok egyesítése. Kelet-Németország több évtizeddel az egység után sem tudott teljes mértékben felzárkózni. Miután láthatóvá vált az adaptációs folyamat nehézsége, továbbá az is, hogy a szocializmus évtizedei nem múltak el észrevétlenül az új uniós államokban, ezért különböző elképélések születtek az „*evercloserunion*” kontinuitásának megőrzésére (a mag Európa, két- vagy többsebességű Európa stb.).

Arra tekintettel, hogy – részben az USA példát követve – az Unió államaiban egy folyamatos közép-re, balra történő liberális mozgás indult a társadalmakban, az Unió meghatározó államai az Unió egészét (közgondolkodását, politikai tevékenységét, intézményei és szerződési rendszerét, felfogásuknak megfelelően) liberális irányba tolták el (Helmut Kohl nem ismerné fel a konzervatív politikai alapelemeit sem a mai Unió néppártban).

Az Unió mindazonáltal a hidegháború után is jelentős eredményeket tud felmutatni. A tagfelvételt kérők szerint nem elég ütemesen, de jelentős bővülést produkált. A felveendő államok átvilágítása és megfelelő jogi, gazdasági korrekciója, számos országban az euró bevezetése segítette az új tagok beilleszkedését a közösségbe és az Unió támogatási rendszere pedig a gazdasági felzárkózásukat segítette. A bővítéssel számos akut problémát sikerült részben vagy egészben megoldani a vitázó államok között a felvételi eljárás során. Ugyanakkor láthatóvá vált, hogy a jóval alacsonyabb gazdasági fejlettség megszüntetése nem haladt az elvárt mértékben (még Németországban sem), bár a demokratikus jogállamiság intézményrendszere kiépült, de működtetése nem az elvárt szinten teljesített, számos országban magas maradt a korrupció.

Az újonnan felvett államok adaptációja nem volt egyenletes, a közép-európai államok láthatóan jobban teljesítettek. A volt szocialista országok a valamitől való megszabadulás érzete, a szabadság megélhetése jelentette az egyik legjelentősebb hozadékát a felvételnek akkor, amikor az Unió országa már a szorosabb együttműködés irányában, a szuverenitás korlátozásában gondolkodtak. A felvett országok gazdasági átalakulásában hatalmas traumát okozott a tömeges munkanélküliség megjelenése. A privatizáció és egyes iparágak leépítése a „kifosztás” érzetét keltette. Az általános jóléti csodavárással szemben jött a valóság.

Hatalmas problémát okoznak ugyanakkor az Unió működésében jelentkező nehézségek (bürokratikus nehézkesség, a zöldátállás át nem gondoltsága és megvalósítási módja, a sodródás a világ ügyeiben, értékítéleti problémák pl. jogállamiság, a politikai versengés) sok esetben politikai ellenségességgé, néha gyűlöletté vált, nagyon lényeges kérdésekben feloldhatatlannak tűnő ellentétek alakultak ki (népességfogyás, menekültügy, bevándorlás, gyermekvédelem és családjogi, új marxizmus) és ma az orosz-ukrán háborúban a háború-béke kérdésében is. Hogy lehet az, hogy az Unió, amely a legfőbb eredményeként és általános céljaként földrészünk békéjét és jólétét tűzte zászlójára, tagállamainak elsőprő többsége a fegyveres konfliktus harctéren történő megoldását kívánja az orosz-ukrán háborúban?

A hogyan tovább Európa, merre induljunk kérdéseiben az európai közvéleményben és politikában és természetesen az Unió államai között eltérések vannak. Rendhagyó módon most egy olyan vélemény idézünk, amely akár lezáró megállapítás lehetne Gyurgyák János *Európa alkonya* című könyvének előszavából.

„Vizsgálódásaim során azt a következtetést vontam le, hogy Európa, bár vannak nagy történészek, filozófusok és társadalomtudósok által feltárt közös gyökerei, közös jellemvonásai, ennek ellenére mégis földrajzi-regionális, geopolitikai, vallási-kulturális, nemzeti, önazonossági stb. szempontból mélyen megosztott földrész maradt. Maga a földrajzi,

politikai, gazdasági kulturális és nemzeti sokszínűség Európa egyik legjellemzőbb ismertetőjegye. Ennek következtében immár a 70 éves integrációs erőfeszítések ellenére sem tudott létrejönni a közös európai identitás, valamint az egységes európai társadalom és az európai közvélemény, ennek következtében nem alakult ki az európai politikai közösség. E nélkül azonban föderális Európáról beszélni illet megvalósítani nem más, mint kalandos és veszélyes vállalkozás, de leginkább merő illúzió. Ugyanakkor a világban és Európában bekövetkezett alapvető változások miatt már nem térhetünk vissza a régi, jól megszokott nemzetállami létben sem, amelyet – nem teljesen alaptalanul – manapság szidalmazni szokás, elfelejtve, hogy a modern korban a nemzetek teremtették meg azt a politikai közösséget, amely talaján a demokrácia és a jogállam egyáltalán kibontakozhatott. Az egyetlen működőképes rendszer egy európai konföderáció lehetett volna, de ezt az 'alapítóatyák' akarata, s mindenekelőtt a zseniális Jean Monnet meggyőztette, beépítve a rendszerbe egy általam Monnet-kódnak nevezett cselfogást, amely állandó reformra, állandó továbblépésre kényszeríti az Uniót a föderáció irányába. Ennek következtében Európa csapdába került, nem tud visszalépni az általam helyesnek gondolt konföderációs formához, ugyanakkor a működőképes föderációhoz szükséges minden alapfeltétel is hiányzik. ebből a lehetetlen helyzetből jelentett egy ideig kiutat a kompromisszumos egyre szorosabb unió (evercloserunion) elképzelése, ez azonban mára teljességgel kiürült fogalomná és politikai gyakorlattá vált.”¹⁵

Ha az Európai haderő megvalósíthatóságának kérdéseit kívánjuk elemezni, akkor nem spórolhatjuk meg, hogy az Uniót leginkább megosztó kérdését is vizsgáljuk: Merre tovább Európa, föderációs/konföderációs irány, vagy a fejlődés

útja a nemzetállamok versengő Európája?A merre tovább kérdése döntően befolyásolhatja egy közös európai haderő kialakításának lehetséges módjait.

A/ változat: a hagyományos NATO fenntartása melletti változat

E tanulmány már több esetben, viszonylagos részletességgel foglalkozott a NATO jelentőségével, ezért az összehasonlíthatóság egy helyen történő bemutatása jobban illusztrálja a lehetséges változatok közül választás lehetőségét.

A fegyveres erők fenntartása iránti igény klasszikus értelemben szuverenitást védő, a fenntartó államok főhatalmának (szuverenitásának) biztosítása fegyveres erővel. Tehát lényege szerint védelmet (védekezést), óvást biztosító szervezetek a haderők (paradox megjegyzés: ha minden állam tényleg csak védelemre tartaná, akkor pedig szükségtelen lenne).

A NATO klasszikus nyugati civilizációt védő szervezet. A vezető ereje az USA, amely a civilizációs védelem mellett a világ vezető superhatalma (birodalma) is. Működési kerete a Nyugati civilizáció, feladata a civilizáció védelme, azonban birodalmi státusza a Nyugat egyetemlegességére való törekvés jogcímén (demokrácia export) más civilizációk ügyében való beavatkozással is kívánja fenntartani birodalmi státuszát.

Ebben a változatban – amely a jelenkori helyzet – az Unió országai közül a NATO tagsággal is rendelkezők részvétele abszolút mértékben szuverén nemzetállamok szövetsége, a NATO-n alapuló szervezettség előzi az uniós alternatíva lehetőségét. Ebben a felállásban a katonai védelem kérdése nem része az Unió felelősségi körének.

¹⁵Gyurgyák Imre. 14.

B/ változat: a föderáció

A föderációs (birodalmi) Unió megléte esetén értelemszerűen minden szuverenitás az Unióé, beleértve az Unió fegyveres ereje feletti rendelkezést is. Európa e változatban egy állammá válna, amely sokszínű kulturális egységekből, önálló identitások rokonságából állása mellőzne minden jelenlegi állami szintű szuverenitási jogkört.

A nyugati civilizáció egyik átka az egyetemlegességre való törekvés. Ez belső ügyekben az egységesülésre való állandó törekvés, kifelé a nyugati civilizáció terjesztése. E változat gyakorlatba való átültetésére igény van, jókora igény, de egységes európai identitás hiányában hosszabb távon (50-100 év) sem látni realitását, tehát következményeként egységes uniós haderő felállítása sem indokolt. Ennek ellenére a konstruktivista felfogás az ez irányba tett lépések sorozatából eredő kumulatív hatásokra építkezve törekszik céljának megvalósítására.

A mai Unió szupranacionális nemzetközi szervezet, amely folyamatosan igyekszik minden nemzetállami szuverenitás hatásköreibe tartozó elemet egészben vagy megosztva az Unió hatáskörébe emelni. Az „egyre szorosabban” folyamat fejlődése, stagnálása, vagy esetleges visszarendeződése az Unió országok politikai küzdelmei során folyamatosan módosul. Ez egy örökké tartó utazás, amely akkor szűnik meg, amikor minden nemzetállam elveszti identitását, és kialakul a nagy olvasztótégelyben egy új európai identitás, a nyugati civilizáció keretein belül. A szerző ezt egészen biztosan nem éri meg, remélhetőleg a dedunokája sem.

Mindaddig azonban az Unió nem más, mint a szuverén államok alkotta szupranacionális nemzetközi szervezet, amely nem rendelkezik az államot megillető jogkörök döntő részével, nem lehet általa kényszer alkalmazására fegyveres erőket megalakítani, működtetni és alkalmazni, felhasználni. Az Unió – mint szupranacionális szervezet – nem lehet hadviselő fél. Egyébként, ha megvalósulna a birodalmi Unió, akkor újra kellene gondolni a NATO-t is, mivel azt szuverén nemzetállamok alkotják.

C/változat: az Unió tagállamai uniós igényű katonai szükségletei

Az előzőekben már megállapítottuk, hogy a nyugati civilizáció védelmi ereje a védekező, óvó katonai biztonságát jelentő szervezete a NATO. A védelmi igény szerves részét képezi az uniós nemzetállamok katonai ereje is. Említésre került az USA kettős, civilizációt védő és birodalmi katonai szerepe is. Felvetődik, hogy az Uniónak, mint szupranacionális szervezetnek lehet-e a védelmi igényen túli „birodalmi” igénye és annak katonai biztosítási szükséglete.

A mai világ hanyatló vagy stagnáló „birodalomként” tekint Európára, mivel gazdasági, politikai súlya folyamatosan erodálódik. Jellemző adat, hogy korábban a világ összes GDP-je valamivel több, mint 20%-át az Unió produkálta, míg jelenleg ez a szám 13 % körüli. A statisztikák persze nem mindent mutatnak meg, többféle értelmezést, magyarázatot adnak, de a tendenciát, az irányt kendőzetlenül jelzik. Ma kétségtelen, hogy a világgazdasági teljesítményének legfontosabb mutatója tekintetében Kína teljesítménye az USA mögött a második és már megalapozottnak tűnő prognózisok sora jelzi az elsőbbségét különböző – nem túl távoli – időpontokra. (Az USA katonai előnye azonban ma még megkérdőjelezhetetlen Kína erőltetett felzárkózása ellenére.)

A prognózisok további országok (pl. India), országcsoportok (BRICS) erőteljes gazdasági és részben katonai felemelkedése okán egy többpólusú világ megjelenését vizionálják. Mindezek ellenére a nyugati civilizáció (USA, Unió, Ausztrália, Kanada, Anglia, Új-Zéland) és közeli szövetségesei jogán, Japán, Dél-Korea, Izrael stb. a világgazdaságának közel a felét produkálja, a világ népességének 12%-a mellett.

Anglia kiválásával a 450 millió körüli populáció 13%-nyi világgazdasági teljesítménye az Unió által még ma is óriási eredmény, olyan vívmány, amelyet érdemes védeni. Ne feledjük, világgazdasági eredményünk megtartása csak a feltörekvő népességű gigászok (Kína, India, Indonézia, Nigéria stb.) gazdasági

együttműködésével lehetséges. Ez a növekvő világgazdasági együttműködés több száz millió (milliárd) ember életkörülményei nagyfokú javulását eredményezte. Európa a nyugati civilizáció ékköve, történelme, kultúrája – a sötét foltok mellett – gazdasága, jóléte, humanizmusa, jogállami demokráciája ma is követhető a világ számára.

Az Unió létrejöttének alapja az emberi méltóság tiszteletén alapuló jólét és béke biztosítása volt, – remélhetően ma is igaz módon – politikai és gazdasági együttműködésük által. Amíg a nyugati civilizáció védelme tekintetében egységnek kell lennie (NATO), úgy a versengő piacgazdaság működtetése során nem csak együttműködők, de versenytársak is vagyunk a világ más részével, beleértve a nyugati szövetségeseinket is. És ez a verseny nem csak a gazdaságot érinti, hanem más Uniók (birodalmi) érdekek tekintetében is fennáll.

Az orosz-ukrán háború is rámutatott az Unió katonai gyengeségére. A NATO-nak az USA által biztosított ernyője a katonai védelem kérdését másodsoros prioritássá tette. Egy-két tagállam kivételével a biztonság potyautasává vált az Unió. Különösen irritálónak érezte az USA az elmúlt évtized óta Németország „befektetési deficitjét” a védelem terén. Meg kell jegyezni, hogy az azt megelőző időszakban olyan nagyon nem is erőltették az európai védelem megerősítését, félve az önálló védelmi képesség növelése esetén a szuverenitási igény megerősödéstől, és a hegemonia gyengüléséről. Az Unió tagállamai most hatalmas lépésekkel igyekeznek bepótolni védelmi hiányosságaikat.

Ez a már-már hisztérikus fegyverkezésre törekvés ugyanakkor régi rossz emlékeket, és történelmi előzményeket is felidéz. Kétségtelen, hogy az Unió gazdasági erejéhez mérten a védelmi képessége elmaradásban van, ezt igyekszik pótolni a haderői fejlesztésével és az európai hadiipar növelésével. A régi készletek kisöprésével és a modern hadiipari termék rendszerbe állításával jelentős modernizációt biztosít a tagállamok haderői tekintetében. A folyamatosan – növekvő GDP mellett – jelentős Európa katonai haderővel és modern hadiiparral rendelkezhet

5-10 év távlatában. Vélhetően, ma már az USA ellenérzését sem válthatja ki, ha az Unió önmaga biztosíthatja saját védelmi képességét kisebb USA részvétel mellett. Ma még az orosz-ukrán háború okán a NATO Európa keleti megerősítésével foglalkozik erős amerikai részvétellel, de talán 5-10 év távlatában az Unió nagyfokú önállósággal el tudja majd végezni keleti határai védelmét. Az Unió katonai védelmi képességére jelentős csapást mért azonban Anglia kiválása az Unióból.

Az Unió tagállamai katonai képességeinek növelésével a NATO keretén belül erősíti Európa védelmét. Ugyanakkor az erős gazdasági hatalommal és jelentős politikai befolyással bíró Uniónak – a NATO szervezetén kívüli, az USA-tól részben vagy egészben elkülönülő – katonai, hírszerzési és belső elhárítási, expedíciós képessége, ürprogramja, kiberbiztonsági rendszere, összehangolt haderő és fegyverzeti elképzelési és hi-tech technikai fejlesztési elmaradása nem csak a védelmi képességeket, de térségünkben az Unió politikai és gazdasági erejének érvényesülését sem tudja kellő hatékonysággal biztosítani. Más hatalmakhoz hasonlóan erre az Unió (birodalmi) katonai, nyomásgyakorló képességre szüksége lenne Európának.

A tanulmány elején részletesebben volt már szó az orosz-ukrán háború előzményéről, okairól. A legfontosabb kérdés, hogy kerül Ukrajna a nyugati érdekkörbe. Huntingtoni értelemben a keleti-ortodox kereszténység civilizációjába tartozó Ukrajna zömében ortodox keresztény, de nyugati része római katolikus (jó részben Sztálin erőszakos békéje eredményeként), a megosztottsága nagyon erős a politika szintjén is.

Mind Oroszország, mind a Nyugat rendkívül tisztázatlan eszközökkel harcol (ma már szó szerint) befolyása érvényesítéséért. A háború folyamán az orosz nyilatkozatok szerint a NATO terjeszkedés a töréspont Ukrajna esetében, de az Unió tagságot ma már (régén nem) elfogadhatónak tartják. Az ingatag *status quo*-t nem a Nyugat, hanem az USA bontotta meg (Majdan), amely jelentős lökést adott az agressziós döntés meghozatalában és a proxy háború kialakulásában orosz részről.

Az Uniónak és a NATO-nak most arra kell törekednie, hogy Európában mindazon – már korábban említett – földrészünkhöz tartozó államok, amelyek csatlakozni kívánnak az Unióhoz, a felvételük folyamatát a lehetőségekhez képest gyorsítsák. Az Uniónak jelezni kell, hogy Európa egésze az érdekszférájának része. A földrajzi Európa még nem Uniós tagállamai jövőbeni tagsági szándékát akkor is bátorítani kell (ortodox katolikus államokét is), ha még ingadoznak, vagy egyéb okok miatt ma még lassítják az Unióhoz csatlakozást. (Vélhetően Európa legnagyobb állama Oroszország esetleges csatlakozása ma még nem elképzelhető, de a távolabbi jövőben elvben nem zárható ki.)

A keleti ortodox katolikus országok felvételét úgy tűnik nem gátolja – szemben a NATO tagsággal – ma Oroszország. A bővítés több más, fontosabb oka mellett geopolitikai értelemben ez azt is jelenti, hogy ezen országok kisebb-nagyobb elsősorban a szomszéd országokkal fennálló feszültségeit (kivéve a fegyveres konfliktusban állást) már a felvételi eljárás során csökkenteni lehet, az Unión belül pedig már intézményes keretek között lehet megoldani. A felvétellel (már az eljáráskor is zömében) megszűnik a geopolitikai vákuum, továbbá a geopolitikai feszültségek könnyebben orvosolhatók az Unió által, kizárva más hatalmak beavatkozási lehetőségeit.

A lehetséges NATO csatlakozásuk azonban más biztonsági szint – alapvetően orosz-USA megegyezési kör – ahol a már meglévő Uniós tagság által fémjelzett Nyugathoz tartozás segítheti a NATO csatlakozásukat. Míg a nem nyugati civilizációhoz tartozó ortodox katolikus államon belüli uniós csatlakozásra van már példa és jövőbeni lehetőség (civilizációs), de az európai területekkel bíró iszlám civilizációhoz tartozó államok felvétele sokkal problematikusabb. Az Unió és Törökország végtelen hosszú csatlakozási folyamatának látható – zömében leginkább gátló – tényezői a civilizációs különbségek okán állnak elő. Talán a török-uniós példa a tagság kapcsán mutatja meg a nyugati és az iszlám civilizáció eltéréséből eredő

feszültségeket, amelyek más civilizációktól eltérően jóval nagyobbak (görög-török viszony, Ciprus stb.).

Vélhetően a földrajzi értelemben részben Európához tartozó államok (kisebb részben) iszlám civilizációs érintettsége okán felvételük esetén több – nem orvosolható – feszültséget okoz, mint amennyit a szövetség tartósan elbírna. Gondoljunk bele, hogy Törökország, Kazahsztán, Azerbajdzsán kis részben Európához tartozásával több, mint 120 milliós népességet és óriási ázsiai területeket kapcsolna az Unióhoz. Milyen politikai, döntési változást okozna csatlakozásuk (egy szemléletes összehasonlító példa: az Arab Tavasz kapcsán Egyiptomban szabad választások eredményeként radikális iszlám pártok kerültek átmenetileg hatalomra, amelyek kormányát katonai puccs döntötte meg a Nyugat legnagyobb megkönnyebbülésére). Az eltérő civilizációkban az ellenzékiek általában mélyebben ragaszkodnak saját civilizációs identitásukhoz, így győzelmük esetén jóval nagyobb konfliktus alakulna ki a Nyugathoz, mint közös szövetséghez képest.

Nem kell hangsúlyozni a két civilizációhoz tartozás, egyenrangú életérzés, életmód, gondolati filozófia, azonban más kultúra, identitás okán az együttélés még szorosabb szövetségi rendszeren belül is a feleknek több konfliktust, mint harmonikus együttműködést jelent, még ha az együttműködés rendszerének alapját a nemzetállamok szövetsége adja is (pláne, ha az együttműködési rendszer erős föderáció felé mozdul).

A Nyugat és az Iszlám az egyetemességre törekvő civilizációk mintájául szolgálnak. Összeütközésük lehetősége így nagyobb, mint más civilizációkkal. Ismét el kell ismerni Huntington intelmeinek már többször idézett legfontosabbikát. Át kell gondolni, hogy saját civilizációnk, alapértékeink elfogadásának alapja annak felismerése, hogy ezek az értékek jók, hasznosak, igazságosabbak, netán méltányosabbak, mint más civilizációké, ugyanakkor ez sem jogosítja fel a Nyugatot más civilizációk ügyeibe való beavatkozására, értékeink erőszakos terjesztésére (demokrácia export).

Az Iszlám gyökerű, európai területekkel rendelkező államok közül ismereteink szerint nincs uniós csatlakozási igény, részben a török példa következtében. Fájdalmasabb lemondás lenne az Unió részéről Azerbajdzsán kérdése. Ez az ország erős akarattal kíván az Unió tagjává válni és nincs nagy ellenkezés az Unió részéről sem. Az orosz energia megkerülése szempontjából az ország szénhidrogén termelése emeli Azerbajdzsán jelentőségét. Az orosz származású elitjének jelentős része kívánja igazán a csatlakozást, a társadalom döntő többsége iszlám elkötelezettségű tagjai azonban nagyon gyorsan Nyugat-ellenes érzelművé válhatnak egy Nyugat-iszlám konfliktus esetén.

VII. A nyugati civilizáció katonai védelme

A közbeszédben többé-kevésbé általános vélemény szerint a NATO tagországokat és az Európában lévő nem NATO (részben uniós tag) államokat tekintik az úgynevezett Nyugatnak, értelemszerűen az Észak-atlanti térséget a Szerződés szerinti tagállamokkal, benne USA-val, mint a Nyugat politikai, gazdasági és katonai vezető erejével együtt. E civilizáció identitását az európai sokszínű kultúrája adja.

Kisebbséget kap Ausztrália és Új-Zéland, amelyek szintén a Nyugat részei, de nem tagjai a NATO-nak. Általánosságban elmondható, hogy nem jelentéktelen saját katonai védelmi képességekkel rendelkeznek .különösen Ausztrália révén. A Nyugat szempontjából – elsődlegesen az USA-é – e volt gyarmati múltú államok geopolitikai helyzetében meghatározó kapcsolódású még Anglia. Ennek jelentősége Dél-kelet Ázsia és Kína felemelkedésével arányosan emelkedik. Saját katonai erejükön túl alapvetően az USA-ra és Nagy-Britanniára számítanak. Az angolszász befolyás egyértelmű (gyarmati múlt), amit e hatalmak hírszerzési tevékenységének koordináltsága jellemez leginkább.

Az elmúlt időszakban újra és újra felmerül, hogy a NATO működési területe terjeszkedjen túl az Észak-atlanti térségen, de ehhez az előírt egyhangúság még hiányzik. Szokták mondani, hogy „igény lenne” rá, de ennek mozgatórugója nem a térségbeli nyugati államok katonai védelme, hanem az USA egypólusú hegemoniájának (birodalmi) igénye motiválja.

A Kínával szembeni jövőbeni konfliktusához az USA szövetségeseket elsősorban a térség államai között keres. Ezek között meghatározó Japán és Dél-Korea, amelyekre szintén a Nyugat részeként tekintenek (államszervezet, demokrácia, jogállamiság, piacgazdaság stb.), azonban identitásuk alapvetően más. Nem gondolnák, hogy Japánban, Kínában vagy Dél-Koreában az állami költségvetés legnagyobb tétele a bevándorlás lenne, de szívérványos zászló sem fog szerte lengeni ezekben az országokban. Vélhetően nem lesznek hosszú távon sem ezen ázsiai

országok a nyugati civilizáció részei, leginkább azért, mert vélhetően nem is akarják. A német egység mutatja, hogy összenő, ami összetartozik. Bele sem mernék gondolni egy olyan egységes – mert előbb-utóbb bekövetkezik – Koreába, amely erős hatalom csúcstechnológiával, csúcsgazdasággal és ázsiai fegyelemmel egy militáns atomhatalommá egyesül.

Az elmondottakra is tekintettel nem tévedhetünk nagyot, hogy a Nyugatnak a nyugati civilizáció katonai védelme érdekében sok tennivalót látnánk a közeljövőben. A katonai konfliktusok veszélye nem civilizációs veszély, hanem inkább az egypólusú világ vezetőjének hatalmi státusza kapcsán lehet nyugati érintettsége.

Kendőzetlenül kellene beszélni az USA civilizációnkat védő és birodalmi világ-vezető hatalmi státusza és Európa viszonyáról. A nyugati civilizáció katonai védelmének alapját az USA vezette NATO biztosítja. A civilizáció-védelempolitikai, gazdasági és hatalmi bázisát a Nyugat együttes gazdasági és katonai ereje adja. Ezen szuverén államok szövetségén belül mind gazdasági, mind kimagasló katonai erő tekintetében túlsúlyos az USA teljesítménye. Az USA ezen gazdasági és katonai ereje a világ vezető hatalmává tette. Ezt a birodalmi vezető szerepet a nagy háborút követően folyamatosan birtokolja. Ennek csúcspontja a hidegháború megnyerése volt a gonosz birodalma fölött. Fukuyama eufóriája e szempontból nem volt véletlen.

A zenit jó két évtizedig tartott. Európa, az Unió gazdasága jelentős fejlődésen ment keresztül, növekedett a politikai befolyása az egységesebbé váló Unió és a német egység következtében. Ez az erősödés azonban katonai téren nem volt ilyen látványos. Mindezek mellett a keleti bővítésekkel megerősödött Unió, mint a Nyugat része ezen szövetség erősödését jelentette és nem konkurenciát. Az USA továbbra is nem csak a Nyugat, de a világ vezető szuperhatalma maradt. Keleten először Japán felemelkedése, majd Dél-Korea hatalmas gazdasági teljesítménye jelentett piacgazdasági konkurenciát, de Dél-Korea katonai veszélyeztetettsége következtében (Észak-Korea, majd később az izmosodó Kína és Oroszország) és Japánnal együtt

erős politikai, katonai együttműködést eredményezett az USA-val. Bár Japán és Dél-Korea nem a Nyugati civilizáció részei, ennek ellenére együttműködésük USA-val több, mint politikai, katonai szövetségi viszony.

A legnagyobb gondot Kína jelentette és a jövőben is jelenti az USA-nak és a Nyugatnak. A kommunista Kína felemelkedésében az USA jelentős szerepet játszott. A hidegháború megnyerése érdekében USA (Kissingeri) diplomáciájának egyik központi eleme, hogy Szovjetunió és Kína szorosabb kapcsolatait megakadályozza. A Mao Ce-tung halála utáni Kínai belpolitikai változások hatásaként megtörtént az USA-Kínai kapcsolatok rendezése és a kínai gazdaság piacgazdasággá történő átalakítása a kommunista politikai hatalom felügyelete és ellenőrzése mellett. A globális kapitalizmus gazdasági rendszerébe besimuló gazdaságpolitika hatására Kína évszázados lemaradásokat bepótolva óriási mértékű gazdasági fejlődésen ment keresztül (volt olyan időszak, amelynek során GDP évekig majdnem elérte a kétszámjegyű emelkedést). Sok százmillió ember élethelyzete jelentősen megváltozott. Ma már Kína modern, fejlett ipari-technológiai óriássá vált anélkül, hogy politikai felépítménye jelentősen változott volna.

A huszadik század vége és e század során Kína gazdasági, politikai és katonai súlya oly mértékben megemelkedett, amely ma már az USA, mint az egypólusú világ megtestesítőjének hatalmát veszélyezteti. A felek ezt tudják és e versengésbe beleálltak. Az orosz-ukrán proxy-háború e versengésnek európai mellékszála, azonban van egy nagyon veszélyes következménye: az orosz-kínai közeledés és fokozódó együttműködés, amelyben vélhetően ma már a kínai fél a domináns. Ha ehhez hozzávesszük Oroszország Teheránnal és Észak-Koreával kialakuló szorosabb katonai együttműködését, az már aggasztóbb lehet Európára nézve.

A ma még az USA-Kína közötti versengés az egy pólus vagy több pólus dilemmája, de egy orosz-kínai szövetség köré csoportosuló országok politikai, gazdasági és katonai együttműködése már a nyugati civilizáció, mint hegemon civilizáció elleni szövetség kialakítására is irányulhat.

A jelen korunk politikai, részben gazdasági és katonai változásainak alapvető eredője az orosz-ukrán háború. Ez a háború nem civilizációs összeütközésből eredő háború, hanem az USA (és ma már a Nyugat) proxy háborúja Oroszország meggyengítése érdekében, amely az USA Nyugat- és Kelet-Európai erősödését célozza a világvezetői pozíciója megőrzéséért.

A Nyugat legjelentősebb eredménye Svédország és Finnország NATO-ba történő felvétele. Finnország, mint Oroszországgal szomszédos állam katonai biztonsága jelentősen megnövekedett a kollektív védelem okán. Újra bizonyossá vált, hogy Ukrajna (Belorusz, Georgia, Örményország) NATO tagsága olyan vízváltató, amelynek okán Oroszország kész jelentősebb háborúba is belebonyolódni. Az USA republikánus elnökjelöltje kijelentette, hogy ha ő lenne az elnök, akkor Kubában, illetve Amerika partjainál a közelmúltban nem jelentek volna meg az orosz hajók és tengeralattjárók. A NATO bővítésével a kelet-európai katonai jelenlét jelentős megerősödésével kapcsolatban akkor mit mondjon az orosz elnök, vagy a dél-kelet ázsiai, amerikai jelenlét miatt a kínai elnök.

Bár az orosz-ukrán háború kapcsán a nyugat (elsősorban az Unió) mantrája, hogy Oroszország nem győzhet, azonban vélhetően az „arcvesztés” elkerülése érdekében egy olyan befagyott konfliktus körvonalazódhat, amely a tűzszünet körüli katonai helyzet szerint fog „ideiglenesen” befagyni. Mi magyarok tudjuk, hogy az ideiglenes dolgok szoktak a legtovább tartani.

Vegyük sorba az orosz-ukrán háború globális hatásait, leszögezve, hogy ez a háború nem civilizációs összeütközéséről szól. Geopolitikai, katonai hatásai:

- a) a NATO Finnország és Svédország felvételével ismét keletebbre, Oroszországig tolta ki határait;
- b) vélhetően középtávon sem lesz NATO tag Ukrajna, (sem Moldova,) azonban lehetővé válhat jövőbeni (10-15 év) Unió tagságuk;
- c) veszélyesen növekedik a fegyverkezés Közép és Kelet Európában, jelentősen bővül az USA katonai jelenléte (Oroszország igazából erre figyel);

- d) megjelenik, illetve növekszik a nukleáris fegyverek száma Európában, aggasztóan csökken a felhasználásuktól való félelem szintje;
- e) fennáll a veszélye egy új vasfüggöny kialakulásának;
- f) e tanulmány valószínűsíti, hogy befagyott konfliktus esetén – jelenlegi katonai helyzet alapján – Oroszország megszerzi a megszállt (alapvetően orosz lakta) területeket és kijebbi tolja határait, így csökkentve a Nyugati (NATO) terjeszkedés lehetőségeit.

A legrosszabb forgatókönyv szerint – még a világháborútól szintjét el nem érve – legyőzi (megszállja) Ukrajnát, amelynek következtében még Ukrajna önállósága is veszélybe kerülhet, illetőleg egy oroszbarát kormány alatt katonai infrastruktúráját jelentősen nyugat felé kiterjeszteni lesz lehetősége Oroszországnak. (Kárpátokon belül újra orosz csapatok?) Ez esetben nem csak a NATO tagság, de a jövőbeni Unió tagság lehetősége is elenyészne mivel azt így már az Unió sem szeretné.

Kétségtelen, hogy Ukrajna megszületése óta nem volt Európa legstabilabb állama, belpolitikáját nagymértékben a Nyugat és Oroszország nem igazán „sportszerű” beavatkozásai határozták meg. A majdani „forradalommal” ez a beavatkozás szintet lépett. Ennek meghatározó szerepe lett a jelenlegi katasztrofális helyzetnek. (Hol van Victoria Nuland?) Újra ismételném Huntingtonnak következő intelmét: „- el kell ismerni, hogy Oroszország az ortodox vallás magállama, régióra gyakorolt befolyásolásához nem férhet kétség, mint ahogy ahhoz sem, hogy a déli határok védelme természetes és jogos érdeke.”¹⁶

Ezt a szerző akkor írta, amikor Oroszország „padlót fogott” és éppen rászámoltak. A politika a lehetőségek művészete. Ha valaki lehetőségét túlbecsüli és másokét lebecsüli, ilyen helyzetek alakulnak ki. Több százezer ember halála, megnyomorítása, instabilitás, egy állam a szétesés szélén, Európa újra fegyverkezik.

¹⁶ Huntington im. 538-539.

Bár még nem ért véget az orosz-ukrán háború, de szinte kizárt Oroszország veresége (megszűnése, szétdarabolása).

Mit ért el még Nyugat?

Katonai meggyengítés: Ez a háború proxy háború. Oroszország és Nyugat háborúja (Ukrajna minden hősiessége ellenére már régen elesett volna). Ebben a háborúban Oroszország nem áll vesztesre, hadserege megerősödött, harcmodorát, fegyverzetét folyamatosan korszerűsíti, a legmodernebb fegyverzete és hadereje nagy része érintetlen.

Szövetségi rendszer: Az orosz agresszió ellenére nem szigetelődött el a világban, a harmadik világ szimpátiáját nagyrészen élvezi. Kissinger munkásságát romba döntötte a határozott közeledés és jelentős érték- és érdekközösség kezd kialakulni Oroszország és Kína között. Ez tűnik az USA (és nem a nyugati civilizáció) legnagyobb veszteségének. Ugyanakkor nagyon veszélyes, ha ez az együttműködés Észak-Koreával és Iránnal egészül ki.

Gazdasági hatás: Oroszország gazdasági meggyengítése, esetleges térdre kényszerítése érdekében tíz feletti pénzügyi, gazdasági, energetikai, technológiai stb. szankciós megszorító csomag bevezetése ellenére az orosz gazdaság nem roppant meg, sőt pozitív GDP-t produkált, még ha ez alapvetően hadiipar gazdasági növekedésének köszönhető.

Katonai, védelmi hatás Európára: a hidegháborút követő időszakában az Unió védelmi képessége csökkent, amelynek oka, hogy tényleg elhitték a „történelem végét” a szép új világot. Tudomásul vették, hogy az európai gazdasági csoda egyik ára az USA vezető szerepének feltétlen elismerése a Nyugati civilizáció katonai védelmében a NATO keretén belül. Ezen időszak alatt az Unió katonai védelmi képessége nagymértékben csökkent, elsődlegesen a védelmi kiadások drasztikus zuhanása következtében. Az Unió védelmi képességének leromlott állapotát – politikai, védelmi és katonai értelemben egyaránt – jól mutatta a délszláv válság megoldásának kérdése.

Az Unió felfogásának alapja, hogy a szövetség gazdasági, pénzügyi, kereskedelmi, európai társulás a jólét, a biztonság, a béke fenntartása érdekében. Teljesen rendben valónak tartották, hogy Európa katonai, védelmének működtetése az Unió rendszerétől elkülönülő szervezeti egysége feladata.

Bár az Észak-atlanti térség védelmét biztosító szervezet tagállamai egyben az Unió tagjai is, de a két szervezeti struktúra elkülönülten működik. A két rendszer közötti tényleges kapocs a G7 (ma), amely biztosítja az USA vezető szerepét a Nyugat egésze tekintetében az Unió vezető államai közreműködésével. Ennek egyik nagyon jellemző kérdésköre volt az orosz-ukrán háború kapcsán az energetikai szankciók kérdése. Döntés volt arról, hogy ezek egy része mentes lett a szankciók alól (uniós kompromisszum következtében), majd azt ezt követő G7 üléseken a vezető gazdasági hatalmak, benne az uniós államokkal ennek ellenkezőjéről döntöttek. Ezek az államok az uniós tagállamok érdekeit képviselik? (Erre mondják buta kérdés...) Persze a korábbi döntések ellenkezőjének bevezetéséhez azért valahogy mégis szükséges a tagállami egység, ezért egy-két akadékoskodó állam közutalat tárgyává válik.

Az Unió érdeklődése jelentősebb mértékben a 9/11-t követően fordult a védelmi kérdések felé. A szerencsétlen módon a NATO szerződés 5. cikkelye szerinti esetté minősített terrortámadást katonai védelmi, NATO ügyé tették. Az Unió e minősítési keretben támogatta az USA antiterrorista fellépését és segítette a NATO együttműködés keretében különféle missziók tevékenységével.

A harag nem mindig jó tanácsadó. Az Arab Tavasz következményei instabillá tették a közel-keleti térséget (Líbia szétesése, katonai puccs, szíriai-iraki háború, ISIS megszületése, terjeszkedése majd kínkeserves leverése) nem növelték a térség biztonságát, következményei máig hatóak. Az USA (Nyugat) megítélése romlott (romlik) a Közel-keleten. Az gondolható, hogy részben ebbe a sormintába illeszkedik a Majdan „dicsőséges” forradalma.

Az Unió komolyabb mértékben biztonsági kérdésekkel ekkor kezdett erőteljesen foglalkozni a közel-keleti káosz következtében kialakult tömeges migráció és az ahhoz kapcsolódó nemzetközi terrorizmus okán. A szervezett, nagyobb mértékű terrorizmust – katonai segédlettel – az Unió titkosszolgálatok és rendvédelmi szervek együttműködő tevékenysége megakadályozta. Ugyanakkor a tömeges, illegális migrációt, mint az Uniót érintő terrorizmus egyik táptalaját nem sikerült megszüntetni, amely jelentős mértékben felelős az uniós megosztottság az illegális migráció politikai megítélése tekintetében.

A NATO mellett az Unió biztonsági helyzetére az orosz-ukrán háború jelentette a legerősebb hatást, annak ellenére, hogy ez a háború nem érinti a NATO szerződést, nem NATO és nem Unió tagországok között folyik és a NATO, mint kollektív védelmi szervezet kijelentette, hogy nem érintett a konfliktusban. Még azt sem mondhatjuk, hogy civilizációs védelmi kérdés, mivel sem Oroszország, sem Ukrajna nem része a nyugati civilizációnak.

Ez a háború az USA, mint a világ hegemon hatalmának, az egypólusú világ hegemon szerepének fenntartására irányul. Természetesen ez a háború proxy háború, amely az USA és Oroszország között folyik, de az Unió tagállamok többsége a Nyugat és Oroszország közötti egyfajta civilizációs háborúként fogja fel. De ez hatalmi háború az egypólusú világ fenntartása érdekében.

Felvetődik a kérdés, hogy evidencia-e, hogy az Uniónak ezt a szerepkört kell felvállalnia (ez lehet, hogy egy újabb buta kérdés)?Mindent összevetve az Unió elit támogatja e háborút kockáztatva egy új általános háború kiobbantását Európában. Azt azért ne felejtsük el, hogy az USA és Oroszország között nem csak Ukrajna a puffer régió, de az egész Unió is.

Ha az orosz-ukrán háború egyszer befejeződik, és nem Oroszország vereségével és a béke vagy a befagyasztott konfliktus eredményeként Ukrajna rosszabb helyzetbe kerül, mint a háború elején, a már szinte aláírt békemegállapodás alapján vajon lesz-e újabb majdani forradalom, ácsolják-e a vérpadokat, vajon az

Unió politikai elit lemond-e a háború folytatása kiereszkölése miatti több százezer halottért, sebesültért, egy ország romba döntéséért és az Unió polgárai pénzének elherdálásáért?

A politika a lehetőségek művészete, félő, hogy a Nyugat politikai elitje ismét elbukik.

Az uniós haderőről

E tanulmány a kontinensünk jövőbeni hadereje tekintetében minden esetben az Unió lehetséges haderője kialakításának gondolatát evidenciának tekintette. Vajon ez így megfelel a valóságnak?

Amikor a mai Európa geopolitikai katonai védelmére utalunk, akkor – 1949 óta minden esetben – a NATO fegyveres erejére, élén az USA-ra gondolunk. Az Unió kialakulása során ugyan felmerült valamiféle Európai Védelmi Közösség kialakításának ötlete a hidegháború kezdeti időszakában, azonban az NSZK NATO tagságával az ötlet elhalt, ezért ma már kevesen emlékeznek erre.

A közelmúltban, az elmúlt évtizedben jellemzően a krími annektálást követően fogalmazódott meg erőteljesebben egy európai katonai identitás kialakításának kérdése. E gondolati kísérletet Trump elnök alatti időszak NATO-val kapcsolatos Európát érintő nyilatkozatai és kritikái jócskán felerősítették.

A postTrump időszak a korábbi időkhöz való visszatérés érzetét keltette, amikor Oroszország újabb agressziója bekövetkezett. Nem volt elég a Covid időszak alatt összeomlani látszó globalizáció okozta ellátási sokk, bekövetkezett Ukrajna megtámadása. Az orosz offenzíva következtében megkezdődött orosz-ukrán tárgyalások a fegyveres konfliktus gyors lezárását ígérték, amikor a Nyugat javaslatára és teljes támogatása ígérvényével a háború új, dinamikus, erőteljes

fordulatot vett. Ez proxy háború, még akkor is, ha az ellenállás kezdeti sikerei az ukrán haderő alkalmazhatóságán és hősiességén múlt elsősorban.

Az agresszor elleni védekezés a Nyugat részéről nem csak retorikában, hanem humanitárius, gazdasági majd egyre inkább a katonai védekezést segítő tevékenységbe fejeződött ki. E támogatás katonai oldala ugyanakkor jelezte a segítő államok, benne a NATO tag európai államok katonai képességeinek hiányosságait. A folyamat ismert: általános újra-fegyverkezés, illetőleg az annak alapját képező védelmi gazdaság részbeni újraindítása. Továbbá a kapacitások növelése mellett ismételten megerősödtek azok a hangok, amelyek egy európai haderő megteremtésének lehetőségeiről polemizáltak.

Az orosz-ukrán háborúban az ukránok megerősítését szolgáló katonai-pénzügyi segítség során felmerült számtalan probléma megoldhatóságának „napi” aktuális kérdései a jövőbeni haderő kérdéseit háttérbe tolták, valamint egyre inkább, ha a téma felvetésre került, akkor újra és újra felmerült a megoldás bonyolultsága elsősorban a tagállami szuverenitással összefüggésben. Erre tekintettel vizsgáljuk meg a szuverenitás tartalmát és lehetséges kapcsolódásait az Unióval, a NATO-val és egy potenciális európai haderő kialakíthatóságával kapcsolatban.

A szuverenitással összefüggésben azonban kell némi fogalom-meghatározási kitekintést tenni anélkül, hogy belebonyolódnánk e rendkívül érdekes és izgalmas tudományterületbe. A főhatalom kérdése tekintetében egy adott állam külső függetlensége, illetve a belső és külső kapcsolati főhatalma értendő e dolgozatban a fogalom használata során. A „*summa potestas*” fogalmát a népszuverenitásból levezetve ez számos európai alkotmányban megjelenítik, és ez az Alaptörvény rendelkezései között is, mint ahogyan a jogszuverenitás is megjelenik az Alaptörvényben.

A nép, mint a szuverenitást hordozó hatalom Európában (de már szinte a világ országában) a hatalmát az alkotmányok megjelenésével annak keretében, abban meghatározottak szerint gyakorolja. A szuverenitás a nép által létrehozott

alkotmányos keretrendszerében a szuverén államban érvényesül. A népszuverenitás az alkotmányokban (Alaptörvényben) foglaltak szerint a szuverén államban, annak külső és belső részszuverenitásán keresztül érvényesíti a főhatalmat.

Ezt Európára vetítve, az európai népesség „népszuverenitását”, főhatalmát leginkább eredeti formájában, az eltérő identitások szerinti államok útján gyakorolja. Ezen államok egy része – egyre bővülve – külső szuverenitásokat gyakorolva hozta létre földrészünk békéje és biztonsága gazdasági fejlődése és nép jólétének folyamatos emelése érdekében az „Uniót”. E nemzetek feletti szupranacionális szervezetnek – bár egyesek szerint mutat állami funkcionális elemeket, de – nincs „európai” identitása, nem európai állam (igény lenne rá), nincs szuverenitása, mivel nem állam.

Mielőtt belebonyolódnánk az Unió és a tagállamok közötti föderális és szuverenitási vitás kérdésekben a dolgozat témája szerinti európai haderő létrehozhatósága kérdéseit tekintetében lépünk hátra és az állami szuverenitási felségjogok közül az „erőszak” monopóliuma és annak átruházhatósága kérdéseit is járjuk körbe.

A szuverenitás tartalmi elemei az állami felségjogok megjelenítése (jogi formában) és azok szuverén – külső hatalomtól mentes – gyakorlása. Az állami felségjogok közül az egyik legfontosabb az erőszak gyakorlásának monopóliuma az állami szerveken keresztül. Ezek közül kerülnek ki azon erőszak gyakorlására feljogosító szervezetek, amelyek legfontosabb feladata a népszuverenitás biztosítása (szuverenitás védelem). Ezek a fegyveres erőszakszervezetek: legfontosabb feladataik a külső szuverenitás védelme fegyveresen (légtérvédelem, határvédelem, területvédelem, határőrség, rendőrség) illetőleg a belső szuverenitás fegyveres védelme a rendőrség, terrorelhárítás, titkosszolgálatok, kibervédelem, polgári védelem stb. útján.

Ezek a szervezetek állami szervezetek, nem önálló hatalmi ágak, hanem a végrehajtói hatalom keretében, a kormány működés-irányítása (esetenként vezetése)

alatt látják el jogszabályban meghatározott feladataikat. E szervezetek – figyelemmel fegyveres erőszakszervezeti jellegükre – politikailag intaktak, szigorú civil kontroll alatt tevékenykednek. Állami szervezetenként az adott állam szuverenitása védelme a feladatuk.

Ezen ismérvek alapján most vizsgáljuk meg az Uniót is egy önálló haderő kialakíthatósága szempontjából. Az Unió

- nem állam;
- nincs szuverenitása; (nincs olyan terület, ami fölött főhatalmat gyakorolhatna);
- nem rendelkezik a téma szempontjából a legfontosabbal, a fegyveres erőszak monopóliumával, és
- mint nem állam, nem lehet hadviselő fél sem.

Mindezekre figyelemmel az Unió, mint szupranacionális szervezet nem rendelkezhet önálló haderő szervezésének jogosultságával.

Hazánk vonatkozásában az Alaptörvény E) cikkével összhangban – különösen annak (2) bekezdésének 2018-as kiegészítése szerint – a szuverenitásvédelem fegyveres erőszakszervezetek útján olyan állami felségjog, amely átruházhatatlan (békeidőszakban), mivel az a népszuverenitást sértené az átadás, különösen állami szuverenitással nem rendelkező nemzetközi szervezet részére.

Még egy adalék a „lehetetlen” feladat átruházhatatlanságának oksági oldalán: az államok szuverenitása, fegyveres védelme az állam (népszuverenitás) elleni támadás elhárítása, amely rendkívüli (különleges) jogrend bevezetést is igényelheti. Ennek keretében az állam polgáraitól (kötelező katonai szolgálat) és gazdasági, társadalmi, politikai szervezeteitől vár el rendkívüli erőfeszítéseket.

A katonák államuk védelmére tesznek esküt és nem egy nemzetközi szervezetére. Vannak olyan rendkívüli intézkedések, amelyeket kihirdetett törvény keretein belül az állam megtehet mint hadviselő fél (pl. ellenséges állam polgárait

internálhatja, lefoglalhatja az ellenséges állam és polgárai bizonyos vagyonát), ugyanez tilos egy nem hadviselő állam vagy nemzetközi szervezet (Unió) részéről. Egy hadviselő állam „polgárainak” vagyonát fosztogatni abszurdum.

Felmerülhet még a „zsoldos” haderő létrehozásának kérdése. A fegyveres erőszak monopóliuma a szuverén államok egyik legfontosabb felségjoga. Ennek ellenére „őrző-védő” címszó alatt számos irreguláris, félkatonai szervezet működik a világban, gyalázatos módon néha állami „fedés” alatt. Minden ilyen polgári ellenőrzés nélküli szervezetet a legrövidebb időn belül meg kell szüntetni, ezért még gondolati szinten sem szabad foglalkozni egy zsoldos haderő létrehozásáról az Unió menedzselésével.

E tanulmány állást foglalt egy Európai Unió haderő létrehozhatóságának kérdéséről. Ezzel a téma le is zárható lenne, de ne tegyünk úgy, mintha az „evercloserunion” kérdése nem egy birodalmi unió cél érdekében az európai elit meghatározó részének vágyát fejezné ki.

A cél megvalósulása számukra valamely Egyesült Államok szerinti birodalom létrehozása lenne. Az USA esetében a teljes szuverenitással az „elnök” személyében megtestesítő szövetségi állam rendelkezik a szuverenitást megjelenítő állami felségjogok közül a haderő feletti, szinte teljes rendelkezési jogosultság megalapozó jelentőségével. A tagállami hatáskör nem rendelkezik állami szuverenitási felségjogok nagy részével, ezért ezen „államok” nem is tekinthető szuverénnek. A gondolatsor a birodalmiak és a szuverén államok közötti versengés katonai elemeként lezárható lenne, de az Unió Bizottsága elnökének újbóli megválasztási programja számos olyan területre is kiterjed, amely az európai lehetséges haderő kérdéseit érinti.

Az újra megválasztott bizottsági elnök által meghirdetett program¹⁷ biztonsági, védelmi, geopolitikai vonatkozásait is elemezni szükséges a dolgozat témájának szempontjából. Mindenekelőtt rögzíteni kell azt a tényt, hogy az unió

¹⁷ Portfólió véleménycikk Gyökeresen átalakítaná az EU-t Ursula Von Der Leyen 2024.07.18.

joggal összhangban feladat- és hatásköre nem terjed ki továbbra sem a tagállamok fegyveres erőire, bár határozott igény volt rá. Vélhetően a jövőben is lesz még próbálkozás az uniós szerződések módosítására, de borítékolható, hogy ez nem sikerülhet a már elmondott szuverenitási érvek mellett:

- az uniós tagállamok fegyveres erői – néhány kivétellel – egyúttal a NATO tagjai is, amely szervezet nem csak az Unió katonai biztonságának letéteményese a külső agresszióval szemben, hanem az USA-é és Kanadáé is. Egyfajta Nyugati civilizáció-védelmi funkcióval rendelkezik. Szervezete demokratikus, döntéseihez minden tagállam beegyezése szükséges, ott a többségi elv megjelenése még inkább elképzelhetetlen;
- a fegyveres erők feletti szuverenitási hatáskörök még részbeni átadása is az egyik legfontosabb felségjog, így a szuverenitás feladásának kérdését veti fel. Az a tény, hogy a fegyveres erők és más fegyveres szervek szilárd (osztatlan) nemzeti szuverenitás részét képezik, a birodalmi elképzelésekkel szemben erős érv;
- az Unió vezető államai (pl. Franciaország) részéről fel sem merülhet egy osztott hatáskör.

Az ismételten megválasztott Bizottság elnöke által meghirdetett programról tudható részletek között olyan uniós biztonsági kérdések is vannak, amelyek alaposabb vizsgálatot követelnek. A részletek hiányában egy rövid – esetenként még nem teljesen megalapozott – óvatos vélemény az egyes magyar nyelvű kommentárok¹⁸ alapján a legfontosabb védelempolitikai kérdésekről röviden az alábbi, természetes annak fenntartásával, hogy a tervekből nem minden valósul meg (egy része szavazati ígéretés a bevezetés reális megvalósulása nélkül).

Vegyük sorba ennek elemeit:

- Európa demokrácia pajzsa: digitális védelem, ha az nem szimpla puha eszközként funkcionál a szólás- és véleményszabadság körében a fősodorról

ellentétes vélemények kiiktatására, akkor lehet szerepe a digitális biztonság terén.

- Külön bővítési biztos kinevezése: egyéb politikai, gazdasági kérdések mellett az Unió biztonságát és katonai védelmét jelentő lépéssorozatnak kell lennie az elsődleges feladatnak az Unió biztonsága megőrzése tekintetében. Bár a Bizottságnak van már külön biztos, de lehet szerepe a Bizottságtól elkülönült – a Tanács (kormányfők) alá rendelt személyként, aki a Tanács irányítási jogosultsága keretében tevékenykedne a Bizottság irányában e nagyon fontos területen. E feladat kapcsán a „haszonlóan gondolkodó partnerekkel és szövetségesekkel a G7-eken belül és kívül” kifejezést használja. A G7 egyéb tekintetben elgondolkodtató, hogy nem lehet tudni, hogy e csoportban az uniós tagok az Unió érdekeit és döntéseit érvényesítik a G7 felé vagy fordítva. Számos olyan Unió döntés volt – például az Oroszország elleni energiaszankciók során – amikor a tagállamok döntésével ellentétes véleményt támogatták, majd érvényesítették az Unióban.
- Mediterrán térségben felelős biztos az új mediterrán paktum végrehajtásának segítésére. Szükséges és kell is a mediterrán térséget az Uniónak befolyás alatt tartani, felmerül azonban a térség feletti katonai és más fegyveres szervek feladatkörébe tartozó kérdések kezelése is (határvédelem, hírszerzés, bűnüldözés, illegális migráció, kábítószer és más csempész tevékenység stb.) nemzeti hatáskörben és az Unió kereteken kívüli európai fegyveres együttműködés során kell biztosítani az Unió védelme érdekében. Vigyázni kell: az Unió Bizottság nagyon jellemző tevékenysége az „*ultra vires*”.

Zárójeles megjegyzés nem a védelem-politikát érintő programpontra a „*Global Gateway*”, amely nagyon hajaz a kínai selyemút projektre. Ha átveszik annak ideológiai-mentességét, akkor ennek még lehet realitása.

Most pedig következzen a lényeg: az „Európai Védelmi Unió” kérdése.

¹⁸ Portfólió véleménycikk Gyökeresen átalakítaná az EU-t Ursula Von DerLeyen 2024.07.18.

A létrehozását az újságcikk egy mondatának megismétlésével kezdve: „A Bizottság egy valódi európai védelmi unió létrehozására fog összpontosítani, amelyben a tagállamok megtartják saját csapataikért való felelősséget, de európai szinten fokozott koordinációval és támogatással.”¹⁹

Először nézzük – az Unió napjaink legmegosztóbb vitájának szempontjából – a föderalista vs. szuverenitás kérdése tekintetében a tagállami csapatokért való felelősség jelentőségét. A nemzetállamok szuverenitását megjelenítő felségjogok tekintetében a fegyveres erők feletti rendelkezés a főhatalom egyik legfontosabb pillére, a saját pénzügyek feletti hatalom és az önálló külpolitikával együtt a nemzetállami függetlenség fundamentuma. Az egyre szorosabb uniós tagság követelményével szemben meg kell határozni az osztott hatáskör gyakorlásának végső határát, amely még lehetővé teszi a tagállam szuverenitása megtartását, mielőtt a legdrasztikusabb lépés a kilépés lehetetlenné válna.

Nem elrugaszkodott elképzelés, hogy az egyébként a tagállamok szerinti feladatszabás végrehajtásáért felelős Bizottság egyre inkább átpolitizálódott, egyre inkább hatalmi tényezőként megjelenő intézménnyé vált és hatáskörei gyakorlásától nem idegen az azon túlterjeszkedő értelmezés. Az említett véleményező mondat is ilyen jellegű. A fegyveres erők feletti nemzeti hatáskör kelletlen tudomásul vétele mellett azonban azok európai szintű fokozott koordinációjával a Bizottság vélhetően a befolyásolás lehetőségét kívánja megteremteni.

Szögezzük le ismét: az uniós országok döntő többsége a NATO tagja, fegyveres erejük jelenti az Észak-atlanti térség, benne földrészünk (Unió) katonai biztonságát az idegen hatalmak katonai agressziójával szemben. A NATO tagállamok egyenlők, a NATO döntéseit konszenzussal hozza. Másoknak, beleértve nem állami szervezeteknek, így az Uniónak, nincs felelőssége ezekben a kérdésekben. Ilyen feladatkörrel ráadásul az Európai Uniót az alapszerződések sem ruházták fel.

A bizottsági programtervezet helyesen jelöli meg az unió gazdasági, kereskedelmi és biztonsági térségeként a Földközi-tenger medencéjét, továbbá a *Global Gateway* keretében megjelölt térségeket. E térségek és programok zavartalan működésének biztosításához megfelelő katonai, hírszerzési stb. jelenlét is szükséges. E katonai feladat ellátási rendszer eltér a NATO védelmi szisztémától, erőteljesebben intervenció-s jellegű.

Az Unió és egyben NATO tagországok a meglévő haderejük speciális felkészítésével, esetlegesen eltérő feladatai ellátására elkülönített egységekkel segíti az Unió érdekei feladat ellátását. Ezek költségét a beígért GDP 2%-os mértékén belül elkülönítetten lehet finanszírozni. Ugyanakkor az Unió nagyságát, gazdasági erejét kifejező NATO-tól részben elkülönülő kikötők, repterek, tengeralattjárók, flotta stb. netán repülőgép anyahajók és más infrastrukturális létesítmények finanszírozási és működési költségeinek fedezetére átgondolt pénzügyi terveket kell készíteni. Ezen katonai műtárgyak a létesítési hely szerinti haderő része (felségjele alatt) lenne, a flotta pedig a működtető állam zászlaja alatt hajózna (példa lehet a pápai szállító repülők működtetése). Ezért egy fegyveres konfliktusba kerülés esetén érdekes lehet, hogy ki a hadviselő fél.

Az Uniónak a Tanács útmutatása és feladatszabása szerint a piacgazdasági kereskedelmi innovációs, újtechnológiai fejlesztést (civil részt) kell végeznie. A hadiipari innováció és katonai termékek előállítását és kereskedelmét kell segítenie az európai haderők igényeinek teljesítése prioritásával.

Mindezek összefoglalása alapján úgy tűnik, hogy eldőlt, nem lesz, nem lehet egy egységes „uniós” haderő. A tagállamok hadseregei biztosítják alapvetően a NATO szövetségi rendszer keretében az uniós államok szuverenitását, a külső agresszió elleni védelmét. Ugyanezen haderők, esetlegesen azok elkülönített, vagy a NATO katonai szervezeti rendszerén kívül létrehozott uniós államok zászlaja alatt uniós „igényeket” teljesítenének.

¹⁹ Portfólió véleménycikk Gyökeresen átalakítaná az EU-t Ursula Von DerLeyen 2024.07.18.

A Bizottság elnöki program szerint egy „valódi Európai Védelmi Unió” létrehozására fog összpontosítani. Ha ez az Unió tagállamok fegyveres erőinek a már említett segítségén, kiszolgálásán felül a tagállamok fegyveres erői feletti irányítási, vezetési, katonai koordinációra felhasználási jogosultságra irányul, úgy az olyan „ultra vires” elképzelés, amelyre sem az Unió alapszerződések, sem a tagállami szuverenitás nemzeti alkotmányok szerinti megosztott felségjogra vonatkozó rendelkezési, sem a NATO szerződés szerinti katonai működési rend nem adnak lehetőséget.

A tagállamok fegyveres erői feletti nemzeti hatáskörök olyan alapvető szuverenitási állami felségjogok (létrehozás, működtetés, csapatmozgás, állomásoztatás, külföldi alkalmazás), amelynek kérdéseibe a nemzetállamok alkotmányában meghatározott szervek vesznek részt. Még a NATO szerződés szerinti tagállami szuverenitás is oly erős, hogy a katonai részvételhez az adott állam beleegyezése szükséges.

Hogyan lehetne összekapcsolni egy nagyon erős szuverenitási jogosultságot, a NATO-n kívüli Unió működést, geopolitikai érvényesülést segítő katonai szerepvállalást az Unió működéssel, ha az „*evercloser union*” nem vonatkozik a tagállamok fegyveres erőire? A NATO-ban önálló, szuverén államok legmagasabb szintű képviselőit az országok vezetői (miniszterelnökök és elnökök) jelentik.

Ezek a személyek többnyire megegyeznek az unió tanács tagjaival (egy-két állam kivételével), így önkéntelenül adódik a gondolat, hogy az észak-atlanti térség agresszió elleni katonai testülete vezetői egyúttal a kizárólag európai unió célú, NATO-tól részben elkülönülő nemzetállami haderők miniszterelnökeiként ellássák az „Unió Haderő” unió célú feladatait (irányítás, vezetés felhasználás engedélyezésével). A demokratikusan működő NATO-hoz hasonlóan minden feladatot csak az államok beleegyezésével végezhetnének.

Megfontolandó, hogy a Tanács e feladatot nem Unió szervként – nem a Bizottság útján látná el – hanem a NATO nemzeti haderők eddig is elkülönült

szakértelemmel bíró katonai törzsei közreműködésével. A Tanács az ügy ura minden tekintetben. Minden tagország katonai szuverenitása teljes megtartásával, nem megosztott feladatként, nem szupranacionális szervezatként tevékenykedne. E tevékenységük felett unió bírósági hatáskör sem lehetne. Ez a semleges államok szempontjából különösen érzékeny kérdés.

Európa vezetői, így a NATO tagságukon keresztül a tagállamokat segítenék az Európát ért katonai agresszió ellen egyúttal az Unió geopolitikai, gazdasági érdekei érvényesítését is előmozdítanák katonai eszközökkel. Kontinensünk békéje, biztonsága és védelme elengedhetetlenül fontos feltétele a hírszerzés és elhárítási (benne kibervédelmi és terrorizmus elleni) védelem képességének magasabb szintre emelése, továbbá az Unió határainak védelme és határrend fenntartásának növelése úgy, hogy e feladatokért a nemzeti hatáskört kell előnyben részesíteni.

A mai Unió politikai közgondolkodásának legmegosztóbb kérdése a föderális-szuverenitást védő patrióta felfogás mély ellentéte. E vitában – a tanulmányban korábban elmondottakra figyelemmel – az európai fegyveres biztonság kapcsán indokolt néhány talán kevésbé vitatott tényt rögzíteni:

- a) Európa, benne az Unió államai szuverenitását katonai agresszió ellen a NATO biztosítja a tagállamok fegyveres erőivel. A NATO tag európai államok a szövetség egyenrangú tagjai, szuverén államok, gyakorolva egyik legfontosabb felségjogukat, fegyveres erők feletti főhatalmat;
- b) ha elismerjük, hogy az unió geopolitikai célok érvényesülése érdekében megfelelő katonai erőre van szükség – az esetlegesen nagyon nem kívánatos zsoldos haderőt leszámítva – úgy az nem lehet más, mint a szuverénunio tagállamok fegyveres erői, illetőleg azok elkülönített részei. Ezen erők az unió közös céljuk megvalósításait segítheti a szuverén tagállamok döntésein keresztül. Sem a NATO,

sem az Unió fegyveres erői felett, még véletlenül sem gyakorolhat főhatalmat az Unió, mint szupranacionális szervezet;

- c) ha elfogadható az a)-b) pontok szerinti érvelés, akkor elmondható, hogy bizonyosan van olyan terület a tagállami szuverenitás körében (fegyveres erők), amely nem osztott hatáskör és tagállami önfeladás (szuverenitásvesztés nélkül) nélkül nem is lehet átadni (bizonyára vannak más ilyen területek is). Ezért már elmondható, hogy van olyan terület, amelynek faláról lepattan az egyre szorosabb Unió elve. Ennek megfelelően önfeladás nélkül sosem lehet teljes körű föderális (szövetséges) egység az Unió.

Néhány kapcsolódó kérdésről

Az Unió progresszív oldala az egyre szorosabb egyetemlegesség fele hajló Unióban gondolkodik, számos esetben kimondják, hogy kíváncsi az Európai Egyesült Államok. Az USA megalakulása és működése, világhatalommá válása azonban egyszeri, megismételhetetlen társadalmi politikai jelenség. Alapítói „az őslakosság marginalizálásával” nagyjából európai éghajlati viszonyok mellett, az akkori (valószínűleg ma is) legfőbb érték, a föld ingyenes „tulajdontól” és tehermentes korlátlan rendelkezésre állásával, Európa sokféle országában élt, így azonos civilizációból, de sokféle identitással bírók együttműködéseként alapítottak egy új, erőteljes, virulens országot. Senki sem adta fel identitását, hanem az európai civilizációt magukkal hozó tömegek saját identitásuk keveredésével (megtartva, megújítva) egy új identitású birodalmat hozott létre számos állam egyesülésével és vált egy nemzetté. Polgárai szabadok, minden feudális megkötés nélkül gazdasági szabadságban európai identitásuk legnemesebb felszínre hozásával és tudásával valóban a lehetőségek nemzetét hozta létre.

Aki a mai Európában az ilyenfajta állam létrehozásáról gondolkodik, az szinte a lehetetlenről gondolkodik. Szebben, pontosabban, lényegre törőbben nem lehet Gyurgyák Jánosnál fogalmazni.

„Európa, bár vannak.... közös gyökerei, közös jellemvonásai, ennek ellenére mégis földrajzi-regionális, geopolitikai, vallási-kulturális nemzeti, önazonossági stb. szempontból mélyen megosztott földrész maradt. politikai, gazdasági, kulturális és nemzeti sokszínűsége Európa egyik legjellemzőbb ismertetője integrációs erőfeszítések ellenére sem tudott létrejönni közös európai identitás, valamit az egysége európai társadalom és az európai közvélemény, ennek következtében nem alakult ki az európai politikai közösség.”²⁰

A sokszínű multikulturális közösség (ami gyönyörködtet) helyett az azonos civilizációs értékeket valló sokszínű identitás varázslatos világa Európa, amelyet más civilizációk ámulva figyelnek, és amely több évszázadnyi távlatokban is számos területen követendő példa. Ezt a sokszínű identitást nem lehet és nem is szabad egy egyesült Európába beleolvasztani.

²⁰Gyurgyák János. 14.

Összegző lezárás az európai haderőről

Egy lehetséges európai haderő létrehozásának gondolata már a korábbi időszakokban is felmerült, újbóli előtérbe kerülése az orosz-ukrán háború kapcsán jelentkezett erőteljesebben.

Az észak-atlanti térség katonai biztonságát szavató NATO az orosz-ukrán háború vonatkozásában kijelentette, hogy nem részese a háborúnak és a tagállamokra bízta, hogy támogassa-e és milyen mértékben a megtámadott Ukrajnát.

Hazánk a humanitárius segítség mellett távolmaradt a konfliktustól. Az uniós tagállamok zöme az USA támogatásával egyre fokozódó mértékben segítette Ukrajnát katonai felszereléssel és pénzzel. E fellépés koordinációját egyre inkább átvette az Unió, és szinte uniós feladatként végezte (hazánk fegyveres támogatásának hiányát a többi tagállam szinte az Unió elárulásának tekintette). Ez a koordinált uniós fellépés a fegyveres és pénzügyi támogatás során újra felerősítette azt az elképzelést, hogy e kvázi uniós fellépéshez uniós haderő is dukál. Azonban ez a fellépés nem volt egységes uniós fellépés, mivel hazánk kimaradt és az európai társadalom egyre nagyobb hányada vitatja az ukrán háború kapcsán az Unió magatartását.

Az állami szuverenitás állami felségjog: a haderejük feletti főhatalom nem tette, nem is tehetné lehetővé egy új uniós haderő létrejöttét. A NATO szuverén államok szövetségként biztosítja az Unió katonai biztonságát. Jellemzően az Ukrajnának adandó fegyveres támogatást is a NATO koordinálja.

Az Európai Unió választások után a Bizottság elnöke által kezdeményezett Uniós védelmi elképzelések sem irányulnak egy egységes európai haderő létrehozására. Úgy tűnik, hogy az európai haderő kérdése egyelőre lekerül a napirendről. E tanulmányban azonban jeleztük, hogy képlékeny állapotú elképzelések szerint az Unió bizonyos fajta befolyásolást mégis kíván gyakorolni a tagállamok fegyveres erői vonatkozásában.

Bár az európai haderő kérdése lezártnak tűnik, ugyanakkor a jövőben – elsősorban az USA novemberi elnökválasztása kapcsán – jelentős változások következhetnek be az orosz-ukrán háború megítélése és lezárása vonatkozásában (ez kiterjeszthető a közel-keleti háború befejezése tekintetében is). Mindezek nem zárják ki az európai haderők vonatkozásában a kisebb-nagyobb változtatás igényét.

A Magyar Honvédség státuszában a jövőben jelentős változás nem várható, a haza védelmén felül továbbra is a NATO kötelezettségek teljesítése jelenti a legfontosabb feladatot. E tevékenység jogi keretei adottak. Dinamikusan erősödik a Honvédség katonai ereje, amely képes a NATO feladatokon túl uniós érdekű katonai jellegű követelmények teljesítésére is.

Tartalomjegyzék

A szerkesztő előszava.....	7
Bevezetés.....	11
I. Európa katonai helyzete a hidegháborút követően	14
II. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO)	19
III. A NATO és Oroszország viszonyának alakulása a hidegháború után	21
IV. Az orosz-ukrán viszony	24
Az orosz-ukrán fegyveres konfliktus helyzete:	30
Ukrajna születésének körülményei és jelenlegi helyzete	38
Kazahsztán	57
A kaukázusi országok helyzete	57
V. Európa biztonsági helyzete a hidegháború után.....	58
Az Észak-atlanti térség katonai biztonságának letéteményese a NATO.....	59
Az európai biztonsági rend fejlődési irányainak dilemmái	60
A NATO bővítéséről.....	64
Huntington „intelmei” az USA-nak és a Nyugatnak.....	67
A hadkötelezettség (katonai szolgálati kötelezettség) békeidőszaki bevetethetőségének kérdése.....	72
A NATO az USA nélkül?	78
VI. Az Unió létrejöttének körülményei és perspektívái.....	82
Európa fejlődése a II. világháború után	82
Az Unió fejlődése a hidegháború után	83
A/ változat: a hagyományos NATO fenntartása melletti változat	87
B/ változat: a föderáció	88
C/változat: az Unió tagállamai uniós igényű katonai szükségletei.....	89
VII. A nyugati civilizáció katonai védelme.....	95
Az uniós haderőről	103
Néhány kapcsolódó kérdésről.....	114
Összegző lezárás az európai haderőről.....	116